איג׳ידיוס ויטרבנסיס

ספרון על האותיות העבריות

איג׳ידיוס ויטרבנסיס

ספרון על האותיות העבריות

תרגם מלטינית והוסיף מבוא והערות: יהודה ליבס

A

כרמל • ירושלים

Aegidius Viterbensis

Libellus de Litteris Hebraicis

תרגם מלטינית והוסיף מבוא והערות: יהודה ליבס

מסת״ב 978-965-540-303-9

© הזכויות שייכות למחבר ולהוצאת כרמל
ת״ד 43092, ירושלים 91430
טל׳ 02-6540578 ; פקס׳ 02-6511650
דוא״ל: books@carmelph.co.il אינטרנט: www.carmelph.co.il
תשע״ג / 2012
Printed in Israel

מבוא

איג׳ידיוס ויטרבנסיס (Aegidius Viterbensis), או, לפי צורת השם האיטלקית: אג׳ידיו דה ויטרבו (Egidio da Viterbo), כלומר אג׳ידיו (או ג׳ילס, Giles, לפי הצורה הרווחת של שם זה) שמוצאו מן העיר ויטרבו שבחבל לטיום (לאציו) במרכז איטליה, חי בשנים 1469-1532, והיה איש כנסייה בעל מעמד גבוה מאוד בהיירכיה הקתולית, ראש המסדר האוגוסטיניאני וקרדינל שאף דובר בו כמועמד לאפיפיורות. את החיבור שלפנינו, ספרון על האותיות העבריות (*Libellus de litteris Hebraicis*), כתב איג׳ידיוס באחד ביוני 1517,[1] כמכתב אל קרדינל אחר, בשם יוליוס (ג׳וליו באיטלקית), שלימים, בשנים 1523-1534, אכן כיהן כאפיפיור, ונקרא אז קְלֶמֶנְס השביעי. אותו יוליוס־קלמנס היה ממשפחת מֶדיצ׳י ובן דודו[2] של האפיפיור המכהן בעת כתיבת המכתב, לֶאו העשירי (כיהן בשנים 1513-1521), שהיה בנו של לוֹרֶנְצוֹ דה מדיצ׳י ׳המפואר׳, שליט פירנצה ופטרון ידוע של תרבות הרנסנס.

במכתב זה (ספרון על האותיות העבריות) שוטח איג׳ידיוס את משמעותן של האותיות העבריות לפי הקבלה ואת חשיבותן וחיוניותן של העברית ושל תורת הקבלה לדת הנוצרית, ומפציר במכותב, יוליוס דה מדיצ׳יס, להשתדל אצל האפיפיור בן דודו שיפעל להעניק ליסודות אלה את מקומם הראוי להם. אפשר לקרוא במכתב זה כבמניפסט של הרנסנס ושל הקבלה הנוצרית, ולמצוא בו דוגמה מופלאה של שילוב הקבלה היהודית עם הנצרות, וגם עם הספרות הקלאסית היוונית־רומית, שגם אותה משלב בתורתו הכותב

[1] עדות על התאריך, וכן על כותרת הספר, שאינה מופיעה בכתב־היד, ראה בהערה הראשונה לטקסט של המהדיר פרנסואה סקרה (כדלהלן). הכותרת מופיעה בווריאציות שונות בעדויות השונות.

[2] היו אמנם גם מי שפקפקו בקרבת משפחה זו. ראה הקדמת אהרן זאב אשכולי לסיפור דוד הראובני, מוסד ביאליק, ירושלים תשנ״ג, עמ׳ קו־קז.

המלומד, המתגלה כאיש הרנסנס במלוא מובן המילה, בספר זה כמו בכתביו הרבים האחרים (שרובם עדיין גנוזים בכתביֿיד), שהחשוב שביניהם הוא ספר היסטוריוסופי הנקרא בשם ׳היסטוריה של עשרים מאות שנים, שחוברה באמצעות מזמורי תהילים באותו מספר׳.[3]

׳רנסנס׳ פירושו ׳לידה מחדש׳, והכוונה ללידתן מחדש של חוכמות הקדמונים ודתותיהם, בהנחה שבכולן יש גרעין חשוב של אמת, שמקורו בחוכמה קדמונית משותפת (philosophia perennis). גרעין זה מבקש ארג׳ידיוס להעלות עלֿידי שילוב החוכמות העתיקות, ובכללן הקבלה היהודית, בדת הנוצרית, המתעלה באמצעות יסודות אלה ומשתלמת במעמד הראוי לה לפי דעתו, כדת האמת האולטימטיבית. הקבלה הנוצרית, שהחיבור שלפנינו הוא כמדומני הראשון מספרותה שמתורגם לעברית, נוסדה בדור שלפניו עלֿידי פיקו דלה מירנדולה ועלֿידי יוהאנס רויכלין (שניהל עם איג׳ידיוס התכתבות אינטנסיבית), ומצאה לה באיג׳ידיוס את הנציג הבכיר ביותר בהיירכיה הקתולית, ואף את אחד היוצרים המקוריים ביותר והמלומדים ביותר במקורות העבריים, כפי שמתגלה הן בספרון שלפנינו והן בספר ׳שכינה׳, הגדול יותר והמאוחר יותר (נכתב בסמוך לסוף ימיו של המחבר), שבו הוסיף איג׳ידיוס ופיתח את רעיונותיו, לפי מקורות יהודיים נוספים שלמד, ובהם גם ספר הזוהר.

דעתו של איג׳ידיוס על המקום הראוי ליהדות ולקבלה בתוך הנצרות לא הִכתה שורשים עמוקים בכנסייה. במחצית המאה השֿעשרה, לאחר תקופת האפיפיורים המדיצ׳ים הנ״ל, החלה במדינות האפיפיור תקופה של רדיפות כנגד היהודים והיהדות, שהתבטאה בכליאה בגטאות ובגירושים, ואף בשריפת התלמוד. ריאקציה זו אפשר לייחס לתנועות הרפורמציה והקונטרֿרפורמציה, שהמלחמה ביניהן גרמה לשתיהן להתבצר ולהתקשח כנגד איומים מבחוץ, ובהם היהדות. התקוממותו של מרטין לותר, שהיה גם הוא איש המסדר האוגוסטיניאני שבראשו עמד איג׳ידיוס,[4] פרצה בשנת 1517, שנת כתיבת האיגרת או הספרון שלפנינו. אז עדיין לא הכירו,

[3] במקור: Historia viginti sæculorum per totidem psalmos conscripta. [כך?]

[4] המלומד המפורסם אֶרַסְמוס נמנה גם הוא עם מסדר זה.

לא האפיפיור לֶאו העשירי ולא איג׳ידיוס ויטרבנסיס, במלוא חומרת המצב, ועדיין לא נסגר חלון ההזדמנויות הרנסנסי להרחבת אופקיה של הכנסייה. כאנלוגיה לשינוי יחסה של הכנסייה אל היהדות שחל במהלך המאה השׂעשׂרה, אפשר לציין גם שינוי דומה ביחסה אל התורה ההליוצנטרית: כאשר קופרניקוס שטח לראשונה את תורתו האסטרונומית התייחסו אליה האפיפיור לֶאו העשירי ויועציו באופן ענייני, אך יחס זה השתנה כידוע בדורות הבאים, שינוי שבא לידי ביטוי למשל במאבקה של הכנסייה בגלילאו.

אמנם גם בספרון שלפנינו אין איג׳ידיוס שוכח את היריבות הקשה בין דתו לבין היהודים, והוא רואה בהם אויב כל עוד אינם מכירים באמיתות הדת הנוצרית ובמשיחה,[5] אך עם זאת בספר זה מצויים, כך דומה, לשונות בשבח היהדות יותר מכל מה שנוכל למצוא במקורות אחרים של הכנסייה.[6] איג׳ידיוס אמנם מוקיר את היהדות בעיקר בגלל היסוד היהודי שבנצרות, אך יחס חיובי זה מגיע גם אל יהודי זמנו, המחזיקים באמונת אבותיהם. על כך, ועל אישיותו הנאורה של איג׳ידיוס, מעיד בהרחבה מורו העיקרי ללשון העברית, המדקדק ר׳ אליהו בחור לוויטה, שמתאר אותו בהרחבה בהקדמת ספר המסורת שלו, ובחסידותו של איג׳ידיוס מוצא היתר לעצמו לעבור על הדין האוסר לימוד תורה לנוכרי. יחסו הטוב של איג׳ידיוס אל יהודי זמנו ושאיפותיהם ניכר גם בתמיכה שהעניק לדוד הראובני ולתנועתו המשיחית: איג׳ידיוס הלין בביתו את דוד, שנחשב לשליחם של עשרת השבטים, והוא שארגן את פגישתו עם האפיפיור.[7] לא בכדי

[5] ראה למשל בעמוד 32 של הטקסט המתורגם דלהלן. על קשׂיׂעורפם של היהודים ראה גם בעמוד 49.

[6] ראה במיוחד בפירוש לאות ז, בעמוד 41 של הטקסט המתורגם דלהלן.

[7] ראה סיפור דוד הראובני, שם, עמ׳ 35-34 ועוד (ראה שם במפתח השמות ערך ׳ויטירבו׳). אשכולי, מהדיר הספר, שינה בכל המקומות את שמו של הקרדינל, שבכתבׂיד מופיע תמיד כ׳גוליאו׳, וכתב במקום זאת ׳גודיאו׳ (ראה הערת המהדיר שם, ודבריו במבוא לספר בעמ׳ קד). לדעתי, שינוי זה אינו מוצדק והוא מייהד יתר על המידה את איג׳ידיוס. הצורה גוליאו, גם אם היא מושפעת, כדברי אשכולי, משמו של האפיפיור יוליוסׂג׳וליו, בוודאי משקפת גם את השם ג׳ילס, שהוא כאמור צורה של איג׳ידיוס.

מכונה אפוא איג׳ידיוס בשם ׳ידידיה׳ בקולופון עברי שבסוף אחד מכתביהּיד בקבלה שלו, שזה לשונו: ׳נשלם הספר לאדון החשמן ידידיה, רפא לפרט וחמשת אלפים לפרט גדול [כלומר 1521 לספירת הנוצרים]. יבא הגואל במהרה בימינו אמן׳.[8]

הספרון שלפנינו נחלק לשני חלקים. החלק הראשון הוא הקדמה פרוגרמתית, המוקדשת לחשיבותן של העברית ואותיותיה ושל הקבלה. החלק השני הוא פירוש קבליּנוצרי מפורט על אותיות האלפּבית. לפי עדותו של איג׳ידיוס, בתחילת חלק זה, הוא השתמש בספר הקבלה העברי ׳ספר התמונה׳ (שעניינו, אכן, פירושים על אותיות האלפּבית), והוא ספר הקבלה היחיד שאיג׳ידיוס מזכירו במפורש, אף שהכיר גם ספרים יהודיים אחרים העוסקים בסוד האותיות.[9] עקבות ספר זה אכן ניכרים בפירושו של איג׳ידיוס, אף שרוב דבריו הם משלו ורחוקים מרוח ספר התמונה. את ההקבלות מספר התמונה הבאתי בהערות, כמו כן הבאתי מקורות רבים אחרים לדברי איג׳ידיוס מן הספרות היהודית והנוצרית, ומן הספרות הקלאסית, ובעיקר אותם שהוא רומז להם במפורש.

המקור הלטיני של הספרון שלפנינו נדפס מכתבּיד,[10] עם מבוא צרפתי והערות מעטות,[11] עלּידי פרנסואה סקרה, בכרך המכיל גם

[8] כ״י Vatican – Lat. 519. מספרו במתכ״י F 35016.

[9] דוגמה מובהקת לכך היא ספר סודי רזייא לר׳ אלעזר מוורמס, שעותק ממנו העתיק בשביל איג׳ידיוס, בשנת רע״ו, ר׳ אליהו בחור, כפי שכתב בקולופון כתבּיד: ׳כתבתי הספר הזה לאחד מחסידי אומות העולם איש תם וישר מכהני במות שנטו אגושטינו שמו אדון גידיין ראש וקצין על כל כהני הבמות [כלומר ראש המסדר על שם אוגוסטינוס הקדוש]׳. כ״י לונדון – הספרייה הבריטית, קטלוג מרגליות 737 (מצוי באוסף שלום בספרייה הלאומית בירושלים, פוטוסטאט מס׳ 302). איג׳ידיוס השתמש גם בפירוש האותיות לר׳ יעקב בן יעקב הכהן, כמובא בהערות לעמוד 38 (אות ד) ולעמוד 53 (אות פ).

[10] כ״י Vatican – Lat. 5808. בהערה הראשונה של מהדורת החיבור מזכיר סקרה גם נוסח אחר של חיבור זה, המצוי בכ״י Vatican – Lat. 3146.

[11] הערותיו של סקרה נוגעות בעיקרן למקבילות בכתבי הקבלה הנוצרית, ובראש וראשונה בספר ׳שכינה׳, ספרו המאוחר של איג׳ידיוס עצמו, שנדפס באותו כרך. מקבילות אלה לא יובאו כאן, שכן העדפתי לציין את המקורות היהודיים שאליהם מתכוון איג׳ידיוס, אלא אם כן אין לדברים מקור אלא בקבלה

את הספר ׳שכינה׳ הנזכר לעיל.[12] בתרגומי השתמשתי בדפוס זה, אף שנראה כמשובש בכמה מקומות (פה ושם אף הצעתי תיקונים מסברה), ובגוף התרגום אף ציינתי את מספרי עמודי המקור במהדורת סקרה, ובהם השתמשתי לשם הפניות. בתרגומי נשמר בעיקרו של דבר סגנונו הרוגש והסועד, המקוטע והלקוני של איג׳ידיוס, אך בכלזאת הוספו פה ושם, לתוספת הבנה וקריאה רהוטה, מילים שאינן מצויות במקור, והן הובאו בתוך סוגריים מרובעים כאלה: [אלף]. מילים עבריות שהעתיק איג׳ידיוס בחיבורו באותיות לטיניות (טרנסליטראציה), הובאו בתרגום בתוך מרכאות כאלה: ״אלף״ (חוץ מאשר במקרים שברור לקורא שזאת העתקה של מילה עברית). מילים שהובאו גם בטקסט הלטיני באותיות עבריות, סומנו בעזרת מרכה בודדת, בצורה זו: ׳אלף׳.

ראשית עבודתי על החיבור נעשתה לצורך תרגיל באוניברסיטה העברית בירושלים, בסמסטר החורף של שנת הלימודים תשע״א, שאז קראתי חלקים מחיבור זה עם תלמידיחברים. משתתפי התרגיל, יהודית וייס, יקיר פז ושרה צווייג, עזרו ושיפרו את התרגום בכמה וכמה מקומות, וכן חברי משה אידל וביטי רואי עזרו לי בהערותיהם, ועל כך לכולם מודה אני מאוד.

[C1] עם הערות: ?

הנוצרית. בהערות דלהלן יכולתי להיעזר בהערותיו של סקרה רק במקרים נדירים.

[12] Centro internazionale di studi umanistici (Edizione nazionale dei classici del pensiero italiano. Serie 2), Roma 1959, pp 23-55 ý Egidio da Viterbo, *Scechina e Libellus de tLiteris Hebraicis*, inediti a cura di François Secret. מספרי העמודים של המקור בהוצאה זו מסומנים בגוף התרגום, ובאמצעותם נערכו ההפניות הפנימיות. עותק של ספר זה מצוי באוסף גרשם שלום בספרייה הלאומית בירושלים.

איג׳ידיוס ויטרבנסיס

ספרון על האותיות העבריות

[א. דברי פתיחה מאת המחבר, איג׳ידיוס ויטרבנסיס לספרון על האותיות העבריות]

לנכבד ביותר[1] במשיח, אבי ואדוני,[2] יוליוס קרדינל דה מדיצ׳יס,[3] וסגן הקנצלור[4] של הכנסייה הרומית,[5] עובד מסור ביותר לאל; האח איג׳ידיוס ויטרבנסיס, ראש המסדר,[6] השפל שבשפלים, אומר שלום.[7]

אפלטון מעריך את המצאת האותיות כדבר כל כך יותר גדול ממה ש[אפשרי] בכוח אנושי, עד שהוא עושה את תת במצרים למחדש, ׳אם אל כלשהו ואם גם אדם אלוהי׳[8] – אם אל הוא או כמעט כאלוהי התקיים,[9] כאילו אסור להאמין שהאותיות הומצאו על־ידי אדם, אלא

[C2] עם הערות: ?

[1] במקור בראשי תיבות: Rev.mo, ופענחתי: Reverendissimo. אך אפשר אולי לפענח: Relativo meo, ולתרגם: ׳לקרובי׳.

[2] במקור בראשי תיבות: P. ac D.no, ופענחתי: Patri ac Domino.

[3] ראה עליו במבוא, וראה גם להלן בעמ׳ 29. [ועוד יכול להשתנות]

[4] קנצלור בכנסייה הקתולית הוא הפקיד הממונה על ייסוד מחוז חדש בניהולו של בישוף, ועל הכנת האיגרות הרשמיות של האפיפיור, המכילות הוראות הנוגעות לענייני אמונה.

[5] במקור R. E, ולפי השערתי הכוונה ל־Romanae Ecclesiae.

[6] בהנחה ש־Gen. הכתוב כאן פירושו general (prior). הכוונה לראש המסדר האוגוסטיניאני. איג׳ידיוס היה גם הוא קרדינל משנת 1517, שנת כתיבת החיבור שלפנינו, אך מאחר שתואר זה אינו נזכר כאן, דומה שהחיבור נכתב לפני התמנותו.

[7] במקור: S.D, ופענחתי: Salutem Dicit, אך אולי אפשר לפענח גם Servus Dei ולתרגם ׳עבד האל׳.

[8] מילים אלה כתובות כאן ביוונית, ומקורן בדיאלוג פילבוס לאפלטון b18. כתבי אפלטון בתרגום א״מ יוסף ג. ליבס, כרך ג, עמ׳ 439: סוקראטס: ׳אלוה או איש אלוהי – לפי מסורת המצרים היה שמו תיות – היה הראשון שעמד בתחילה על הצד האין־סופי שבשפה, ולאחר מכן הכיר באין־סוף זה את התנועות [...]׳. השווה לכך את המיתוס ב׳פיידרוס׳ לאפלטון, שם עמ׳ 418-419, שבו כמדומה מובעת הערכה שונה לתיות ולהמצאתו.

[9] כך תרגם איג׳ידיוס כאן ללטינית את המשפט היווני המצוטט קודם.

שהוענקו לאדם משמיים, בהתאם לכך שבאלה נרשמו העניינים האלוהיים ונתקדשו באופן אלמותי לדורות.

אכן העניינים האלוהיים הניתנים לקריאה מתחלקים לשלושה חלקים: דברים מסוימים הפיקו הגויים, דברים מסוימים הנביאים הקדומים, ודברים מסוימים כותבי התורה החדשה. אפלטון, אחרי האורְפֶאוסים המוּזֶאוסים והלינוסים,[10] בקראטילוס השתדל **[עמ׳ 24]** לאסוף, או יותר נכון להסיק [עניינים כאלה].[11] דיוניסיוס מתבונן בדברים חדשים באמצעות השמות האלוהיים, בהיותו מתעורר לכך על פי דוגמת אפלטון אך בהיותו מלומד [גם] בדברי האורקל של פאולוס.[12] נותר החלק השלישי, של הנביאים הקדומים, שאצלם מצוי יער עצום של שמות אלוהיים, שעד עתה היה בלתיÖנגיש לרגלי בניÖתמותה. בודדים הם אשר ניגשו לכך, באמצעות הקבלה, כלומר מסורת אבות אשר קיבלו כביכול בידיים, בכוח רב של ספרים, כפי שאישר לנו פיקו,[13] ואחריו הגיע ליער[14] פאולוס הישראלי,[15] אחריו יוהנס קפניו[16] אסף והביא לא פחות מדי מן החומר הקדוש אל המבנים הקדושים.

[10] אורפאוס, מוזאוס ולינוס הם שלושה משוררים ספק היסטוריים, הידועים מן המיתוס היווני. צורות הריבוי של שמותיהם באות לרבות גם אחרים הדומים להם.

[11] הדיאלוג האפלטוני קראטילוס עוסק בלשון, ובכלל זה במחקר אטימולוגי של שמות אלים.

[12] כוונתו לספר ׳על השמות האלוהיים׳, אחד הספרים המייחסים את עצמם לדיוניסיוס איש אֲרֵאוֹפַגוס, הנזכר בברית החדשה (מעשי השליחים יז 34) כתלמידו של פאולוס. את פסוקי המקרא והברית החדשה מציין איג׳ידיוס כאן ובהמשך ספרו כ׳דברי האורקל׳, ובנוהג זה הולך הוא אכן בעקבות הספרות המיוחסת לדיוניסיוס. תרגום עברי של ספר אחר מספרות זו (׳על התיאולוגיה המיסטית׳), ראה בספרי ׳מנמוסיני: תרגומי שירה עתיקה׳, הוצאת כרמל, ירושלים תשע״א.

[13] הוא פיקו דה לה מירנדולה, ראש וראשון למקובלים הנוצריים. השם בצורתו הלטינית, Picus, מציין גם נקר, וגם אלוהות טבע רומית קדומה, ואולי רומז לכך איג׳ידיוס כאן, בהמשך למטפורת היער.

[14] אולי ברמז ל׳נכנס לפרדס׳. על סמל היער ראה גם להלן בעמוד 53.

[15] הוא המומר פאולוס ריקיוס, המתרגם ללטינית של ספר שערי אורה, ועוד.

[16] הוא רויכלין.

[זאת נאמר] תוך הסתייגות, כי אפלטון מזהיר מפני התחקות[17] אחרי פירושים הגיוניים לשמות האלוהיים מתוך האותיות,[18] אך הרי [הוא] זה שמבקש לטעון שהכניס בקראטילוס גם את החוק וגם את מציע חוק קביעת שמות הדברים באמצעות הברות ואותיות, הוא הטבע,[19] כדי שאסור יהיה להתבונן בדברים האלוהיים, שבהם עוסק החוק, בלא שמות, ולא בשמות בלי אותם יסודות[20] שבאמצעותם נכתבים הם.

שכן רבים הם השמות שנאמרים בדברי האורקל הקדושים של הנביאים האלוהיים אל צבא ההמון, שמות מסוימים [נזכרים] תמיד בדברים קשים,[21] אחדים לעומת זאת תמיד בהצלחות,[22] רובם באופן מעורב, אחרים מכילים את עצמם, בשעה שנחתך השם הגדול מכאן ומכאן לאברים ולחלקי השלם,[23] בסודות עליונים שאינם ניתנים לביטוי, אשר מתגלים בספרי הסוד, שהזכרתי קודם.

להוכחת הצורך באותיות העתיקות פועל המנהג, שמקובל פחות בלשונות אחרות, לכתוב את ראשי החרוזים בסדר האותיות, **[עמ׳ 25]** דבר שהיה לעתים קרובות מאוד בשימוש ירמיהו דוד ושלמה, שלא לדבר על הסיבילות.[24] זה בבכייה על חורבן העיר עושה זאת אכן

[17] לדעתי צריך להיות vestigandas במקום vestigandam כנדפס.

[18] אפלטון, קראטילוס 401-400, ובתרגום א״מ, כתבי אפלטון, כרך א עמ׳ 571: ׳איננו יודעים על האלים לא כלום לא עליהם ולא על שמותיהם שבהם הם קוראים לעצמם [...] לא בהם בעצמם עומדים אנו לעיין [...] אלא בבני אדם, למצוא מה היתה דעתם של אלה בקובעם לאלים את שמותיהם׳.

[19] אפשרות תרגום אחרת: [אפלטון] הוא זה שמבקש לטעון בקראטילוס שהטבע הכניס את החוק ואת מציע חוק קביעת שמות הדברים באמצעות הברות ואותיות.

[20] ביסודות (elementa) הכוונה גם לאותיות, בעקבות היוונית שבה מילה אחת (στοιχεῖα) משמשת גם ליסודות וגם לאותיות. וראה על כך אפלטון, ׳טימאיוס׳, 48.

[21] הכוונה לדברי תוכחות. השם הממונה על כך לפי חז״ל והמקובלים הוא ׳אלוהים׳, שמה של מידת הדין.

[22] שם ההוי״ה נחשב לפי חז״ל והמקובלים כמציין את מידת הרחמים.

[23] הכוונה למשל לשם ׳יה׳ שהוא חלק מהשם המפורש.

[24] הסיבילות הן נביאות עתיקות, שיוחס להן בימי הבית השני גם נבואות יהודיות רבות (תרגום קטע מנבואותיהן ראה בספרי ׳מנמוסיני׳ דלעיל). באשר

תדיר,[25] האחֵר, את שבח בת הזוג האלוהית במשלי ליווה בשיטה זו ולא אחרת.[26] אחֵר, כמה וכמה[27] מזמורי תהילים, ובראש וראשונה את זה שאנו שרים יום יום,[28] עלֿידי הרוח שממנה קיבל את השראתו, בסדר זה עצמו של האותיות בחזית [דבריו] כתב וחזר. קל לראות כמה עמל בפירושם של אלה אמברוסיוס, בפירוש המפורט של זה על פרק התהילים הגדול,[29] וכמה התייגעו אחרים לפי כשרונם, באותו מקום ובזולתו במקום שהעניין דורש זאת.

חוץ מזה מוסכם שהמצרים לא סימנו את הדברים האלוהיים, אשר הם בלתיֿנבדלים באל, באותיות נבדלות שלפעם אחת מתחברות, אלא בשלמות ומוצקות. אך סוברים שאת כל הדברים [קיבלו] הם או מן העברים,[30] כפי שמעיד יוספוס, או מן הכלדים, הארמים והפניקים,[31] שלשונם כמעט אחת היא, לפי עדות ימבליכוס[32]

לאקרוסטיכון בנבואות הסיבילות, ראה Jane Lucy Lightfoot, *The Sibylline Oracles*, Oxford University Press 2007, p. 17.

[25] הכוונה לספר איכה, המיוחס לירמיהו, שכל פרקיו, למעט האחרון, כתובים בסדר אלפביתי.

[26] הכוונה לפרק ׳אשת חיל׳ (משלי לא 10-31), המיוחס לשלמה.

[27] נדפס nullus, אך לפי דעתי צריך להיות: nullos.

[28] כמה מזמורי תהילים, המיוחסים לדוד, כתובים בסדר אלפביתי. כגון מזמור קמה. הנאמר עלֿידינו, היהודים שלוש פעמים ביום. אבל איג׳ידיוס מתכוון דווקא למזמור קיט, הנכתב באלפאֿביתא כפולת שמונה (ב׳תמניא אפי׳) ונאמר תדיר עלֿידי אנשי הכנסייה, ופורש באריכות עלֿידי אב הכנסייה אמברוסיוס, הנזכר להלן. על האקרוסטיכון של פרק זה, וכן של קטעים אחרים במקרא, כתב גם הירונימוס באיגרתו לפאולה, איגרת שמוקדשת לסודות האלפֿבית העברי: Saint Jérôme Lettres, rexte établi et traduit par Jérôme Labourt, Les Belles Lettres, Paris 1951, Tome II, letter 30, pp. 31-35.

[29] אמברוסיוס, ההגמון של מילנו במאה הרביעית לספירה. בין כתביו מצוי גם פירוש מפורט על מזמור קיט.

[30] הסברה (המוטעית) שההירוגליפים המצריים מסמנים כל אחד עניין אחר ואינם מצטרפים יחד למילים, רגילה היתה ברנסנס, ואם קיבלו זאת המצרים מהעברים, הרי זה מחזק מאוד את טענתו הדומה של איג׳ידיוס על האותיות העבריות.

[31] יוסף בן מתתיהו, ׳קדמוניות היהודים׳, I 168-167 (בתרגום שליט): ׳אף הוא [אברהם] נתן להם [למצרים] במתנה את תורת החשבון ומסר להם את ידיעת

ופליניוס.[33] אחד מבין אלה כותב שהקדומים יותר הם מחדשי האותיות, והאחר כותב שהמאוחרים יותר, כך שהאומה העברית, והכלדית שהיא אמה, לימדה את המצרים שבאותיות בודדות המעלות את זכר העניינים האלוהיים, הדברים הנסתרים נרמזים בסתר. שכן, נוסף על כך, העניינים האלוהיים אינם מחוזקים או מחוברים יחד. אבל דברים לגמרי פשוטים שבפשוטים וטהורים מכול[34] היו הם פוסקים שבשום אופן אין להפקיד אל שמות אשר ננשפים מתוך היסודות,[35] אלא במידה המתאימה להמון העם ובפומבי,[36] אך

[C3] עם הערות: ?

תורת התכונה. כי לפני בואו של אברהם לא ידעו המצרים את אלה, משום שהחוכמות הללו הגיעו למצרים מהכשדים ומכאן אל ההלנים׳. אברהם, שבא מאור כשדים נחשב גם, לפי מוצאו, ככשדי, או כלדי, וגם כעברי. על שימוש הכינוי כלדי ראה להלן בהערה לעמוד 26.

כיוצא בכך כותב יוסף בן מתתיהו גם בספרו ׳נגד אפיון׳, ספר ראשון פרק ב פסקאות 7-10 (בתרגום כשר): ׳הן לגבי היוונים כל הדברים חדשים המה ונוצרו, אם ניתן לומר כך, רק תמול שלשום. ואני מתכוון לייסוד ערים, לעניינים הקשורים להמצאת האומניות, וכן לכתיבת החוקים, אך למעשה, מכל אלה חדשה אצלם היא הדאגה לכתיבת ההיסטוריה. מנגד, הם עצמם מכירים בעובדה כי ברשות המצרים, הכשדים והפניקים, ולפי שעה לא אצרף להם במניין גם אותנו, שמורות לזיכרון מסורות העבר העתיקות ביותר והמוסמכות ביותר [...] רק מאוחר יותר, ובקושי, למדו [היוונים] את טיבן של האותיות. מכן מקום אלה המבקשים לטעון כי הן שימשו אותם מקדמת דנא מתפארים כי למדו אותן מהפיניקים ומקדמוס [...] אולם גם בנוגע לראשוני היוונים אשר התפלספו על עניינים שמימיים ואלוהיים, כמו פריקידס איש סירוס ופיתגורס ותאלס, הכל מסכימים פה אחד כי אפילו את המעט שכתבו הם למדו מן המצרים והכשדים׳.

[32] בספרו על המיסטריות, ימבליכוס, בדמות הכוהן המצרי אבמון, מסתמך רבות על הכשדים (דוגמה לכך תימצא במאמרי 'Zohar and Iamblichus', *JSRI* 18, 2008, pp. 95-100, פורסם גם (pdf) באתר כתבעת: http://www.jsri.ro/new/?Home). במקום אחד (פרק VI פסקה 7) אומר הוא שאצל הכלדים נשמרה שפת האלים בטוהרתה, ובמקום אחר (פרק VII פסקה 4) הוא אומר כך על האשורים והמצרים. במקום אחר (פרק IX פסקה 4) מדבר ימבליכוס על התורה שנשמרה ׳אצל הכלדים ואצלנו׳.

[33] לא מצאתי זאת בכתבי פילניוס הזקן או הצעיר.

[34] ראה להלן, עמ׳ 38, בדיון באות ד.

[35] כלומר, נאצלים מתוך האותיות, ומבוטאים עלידיהן, ובעיקר מתוך האותיות המבוטאות בנישוף, כמוסבר להלן.

שהחכמים יחזיקו בתורה הסודית של הדברים האלוהיים, שעלֹידה באמצעות אותיות יחידות תפסו הם את הכוחות של העניין האלוהי היחיד, בעניינים אלה במסתורין עוסק שפע לא ייאמן של ספרים.[37]

מה [נאמר על כך] שבשיטת הפירוש הנגישה של אנשינו, אשר עוקבים רק אחרי המילים ורעיונותיהן, סודות האותיות שעסקו בהם כל כך הרבה מחברים, עדיין לא נתנו ריח. פעמים כה רבות מתנודדים הם, פעמים כה רבות הוזים ונכשלים, לא בלי [לַעורר] צחוק עצום, גם של הילדים של אלה אשר רכשו את לשונות הנביאים. ובראש וראשונה **[עמ׳ 26]** כאשר הם נתקלים באותם מבעים אשר נרשמים באותיות המיוחדות לדיבור הקדוש של רוח הקודש, באלה שקרובים יותר לאותה רוח באמצעות מה[38] שאותו מחזיקים רק החלקים של נשימה ונשיפה, ושיָוון לא יכלה מעולם להשיג, ולא לאטיום לחקות.

שכן האל, בעומדו להציג עצמו לבני תמותה, מסר גם עשרים ושתיים צורות, שבהן כמו בהצבעות אלוהיות או סימנים סודיים, גילה בחוכמתו את הדברים הנסתרים והמסופקים אף אצל מחשבות הנביאים, כפי שהם מודים בעצמם.[39] לראיה, הוא הדבר כפי שאמרנו: בכל כך הרבה פעמים שהם או מקוננים על אובדנו של סדר הדברים האלוהיים, או חוגגים את הכרתו, או מתגעגעים להחזרתו, או שבים ודורשים את כינונו מחדש, פותחים הם את השירה כשהיא נושאת לפניה את הסדרה של אותן אותיות.

הם[40] מציבים לעדות שבאל שלושה שמות נסתרים של הנביאים העבריים לציון שלוש היפוסטאזות אלוהיות: לאב קוראים הם כתר,

[36] הכוונה כנראה לקריאת הכתוב כפשטו, כמילים ומשפטים שלמים.

[37] הכוונה לספרות הקבלה.

[38] אפשר לתרגם גם: יותר ממה. אך נראה שכוונתו דווקא להעלות את ערך האותיות הגרוניות, הקשורות לאברי הנשימה.

[39] אולי כוונתו גם לפסוק: ׳אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה׳ (תה׳ עד 9).

[40] הכוונה למקובלים. אפשר אמנם לראות גם במילה ׳נסתרים׳ דלהלן את נושא המשפט, והמשפטים הבאים. ואז יש לתרגמה ׳נסתרות הנביאים העבריים׳, כלומר ספרי סודות הקבלה.

לצאצא חוכמה,[41] ולבסוף ׳בינה׳ לרוח, אשר אצלנו היא בדרךְ כלל מקור ההבנה, שעליה נאמר בדברי האורקל: הוא ילמדכם את כול.[42] כתר ואב מעצמו הוא, וכלל לא מושך מאחֵר את מוצאו. ממנו יוצא לדרכו ומתפלג אכן נֵצר של הבנה, בעצם של הרוח, בשיטת הנשיפה. וכך ההורה נושף אהבה, הבן נושף אותה, אהבה קדושה ננשפת משני הנושפים יחד.[43] לפיכך, כדי שימשיך [או: שתמשיך האהבה] את הנשימה הקדושה שתגיע אל השלושה בשיטה מגוונת, הכניס האל באותיות הקדושות, סמלי הנסתרות, שלושה ספיריטוסים,[44] כדי שכאשר אנו קוראים דברי קודש, כאשר אנו שרים, כאשר אנו משמיעים קול, ההבדל המשולש בביטוי של הספיריטוס שלנו יגרום לנו להעריץ ולכבד מערכת זו של נשיפה בדברים האלוהיים. אך מאחר ששפה זו בלבד נמסרה באמצעות הרוח[45] האלוהית, היא תואמת עם הלטינית והיוונית בנוגע לאותיות אחדות, ונבדלת בצורה המשולשת של נישוף, כך שתכיר בקלות את התפקיד האלוהי של הספיריטוס המזין. [שפה] זו שנושפת כך בטקס הסודי, אותה לבדה הרוח אימצה לה בדין, אותה לבדה מסרה לאנשיה,[46] רצתה שלבדה

[41] אמנם רגיל יותר בספרות הקבלה שהחוכמה נקראת אב ולא בן, אך ראה במאמרי ׳בריכה ומלא בספר הבהיר, עיון מחודש׳. קבלה 21 (תש״ע), עמ׳ 129-138. על ׳חכמה ובן אלוהים׳ אצל פיקו ראה, חיים וירשובסקי, בן השיטין, מאגנס, ירושלים תש״ן, עמ׳ 82.

[42] יוחנן יד 26 (תרגום דליץ׳).

[43] דוגמת Filioque שעליה חולקת הכנסייה המזרחית. ׳הנושפים יחד׳, בלטינית conspirantes, שפירושה גם המתואמים וגם הקושרים, כמשמע המילה בלשונות מודרניות.

[44] ספיריטוס פירושו ׳רוח׳ בצירוף ׳רוח הקודש׳ (וראה בהערה הבאה), אך גם הסימן שמסמנים על גבי האותיות (התנועות והאות רי״ש) היווניות, לסימון ההגייה הנשופה (כמו ה) או הרכה (כמו א).

[45] במקור: ספיריטוס.

[46] הכוונה כנראה לשלוש האותיות א, ה, ע. לשתי הראשונות מקבילים שני הספיריטוס ים היווניים, והאותיות A וH הלטיניות, אך לשלישית אין מקבילה. והשווה ׳ספר האותיות השכליות׳ (מחוג העיון לדעת שלום), גרשם שלום, כתבי יד בקבלה, ירושלים תר״ץ, עמ׳ 218: ׳אם יחפוץ אדם לומר אחה״ע לא יוכל לאומרם במקום אחד [כנראה צ״ל: אחר] מן הפה כי אם בסוף הלשון ובבית הבליעה ולמה ד׳ האותיות השכליות והרוחניות האלה לאמרו

תוכר ותדובר הן כ[שפה] פרטית והן כ[שפה] שלה. אינני יודע, דבר שחוקרים המדקדקים, אם חסרות לנו כמה אותיות הכרחיות. באותו אופן נראה שפאביוס[47] אינו מדבר כיאות כשהוא מספר שהם, כפי שהוא אומר, ירדו לאותה דקות דברים, אף על פי שהוא מראה שאותה חקירה עצמה בדבר האותיות הכרחית היא ביותר לכתיבת ״סרוווס״ [= עבד] ו׳וולגוס׳ [= עַם],[48] שהדיגאמה האיאולית[49] חסרה.[50]

[צ״ל: נאמרו] בסוף הלשון הבא [הערת שלום: צ״ל בא] ללמד כי האויר הקדו׳ לפני ולפנים ומאצלו נאצלו החיים והה׳ אשר הוא שר הפנים נאצל מרוח הקדש הוא העד הנאמן עד האמת בין י״י ובין ישראל וע״כ שונאי י״י לא יהגו האותיות האלה בגרונם כי אין אצילות רוחם אצולה מרוח הקודש׳. וראה ספר ניצחון ישן, סימן רמה, מהדורת מרדכי ברויאר, אוניברסיטת בר אילן 1978, עמ׳ 168-167: ׳מה שאין הגויים יכולים להוציא לא חי״ת ולא עי״ן מגרונם. — יש אומרים לפי שאין מאמינים בחי עולמים, ועוד יש לומר, מקללת דוד היתה זאת להם, על שהם משתחוים לעצבים וצלמים, שנאמר ״לא יהגו בגרונם, כמוהם יהיו עושיהם כל אשר בוטח בהם״ [תה׳ קטו 8-7]׳. וראה מקבילות בהערת המהדיר שם.

47 הכוונה לקטע זה מקווינטיליאנוס:

Marcus Fabius Quintilianus, Institutio Oratoria, I iv 7: 'An cuiuslibet auris est exigere litterarum sonos? Non hercule magis quam nervorum. Aut grammatici saltem omnes in hanc descendent rerum tenuitatem, desintne aliquae nobis necessariae litterae, non cum Graeca scribimus (tum enim ab isdem duas mutuamur), sed proprie in Latinis: ut in his "servus" et "vulgus", (8) Aeolicum digammon desideratur'.

תרגום: ׳האם לכל אוזן שהיא יש [אפשרות] לדייק בקולות האותיות? חי הרקוליס, לא יותר מאשר [בקולות] המיתרים. אבל על כל פנים המדקדקים כולם יֵרדו לדקות זו של הדברים, האם חסרות לנו כמה אותיות נחוצות, לא כאשר אנו כותבים [מילים] יוניות (שכן אז מהן אנו שואלים שתיים), אלא ב[מילים] לטיניות ממש, כמו באלה: סרוווס (עבד) וסוולגוס (עם), הדיגאמה האיאולית חסרה׳.

48 במילים אלה נמצא רצף האותיות vu שבתקופה הקלאסית נכתבו באותה צורה uu. ראה בהערה שאחרי הבאה.

49 בנדפס colicum במקום eolicum או aeolicum.

50 בכתיבה היונית בניב האיולי היתה אות נוספת, הנקראת דיגאמה (כלומר גאמה כפולה, לפי צורתה הגרפית), שהיתה דומה בצורתה לאות הלטינית F ולאות ו״ו בכתיב הכנעניעברי הקדום, וכמותן תפסה את המקום השישי בסדר האלפבית, והגייתה היתה כמו האות ו״ו בשמשה כעיצור. אות זאת נשמטה

קדמוס[51] הארמי[52] נשא את תמונת האותיות האלה ליוון מאותם שמַיים[53] ששם [האותיות] הללו הקדושות המסורות עוררו בני תמותה אחרים לחקותן. וכמו שזרעים הם פוריים ביותר בשדותיהם, אולי באותו כוח מחזיקים הם באדמה שכנה, במקום רחוק ושונה הם מתנוונים. וכזועמים בחיק אם חורגת[54] הופכים לעקרים. כך האותיות הקדושות: כשניתנו לאבות הכלדיים,[55] המצריים, הערביים, שותפו עם השכנים, שמרו גם את מספרם וגם את כוחותיהם. אך כשהוכרחו לרדת בספינה ולחצות את הים, לְגלות אל עמים השוכנים הרחק,[56] כאילו בשוכחם את עצמם איבדו את שני הדברים, כך שבהיות העם

מן האלפאβיתא היוונית הרגילה, המבוססת על הניב האטי (בכתבי הומרוס אפשר להסיק מדרך החריזה את מציאותה של אות זו בהגייה, אף שאיננה נכתבת). אות זו חסרה גם בכתיב הלטיני, מאחר שבו האות F מבוטאת לא כווא״ו אלא כפ״ה רפויה, והאות U היתה משמשת בתקופה הקלאסית בתפקיד האות וא״ו גם כתנועה וגם כעיצור (רק בתקופה מאוחרת נוצר הבדל גרפי בין התנועה U לבין העיצור V).

51 לפי המיתולוגיה היוונית היה קדמוס בן אגנור מלך פניקיה, שנדד ליוון לחפש את אחותו אירופה החטופה. הוא ייסד את העיר תבאי. היוונים העתיקים, שידעו שמוצא אותיותיהם מן האלפאβית הפניקי, ייחסו לקדמוס את ייבוא האותיות ליוון. ראה הרודוטוס, היסטוריה ה 58. השקפה מחקרית על יבוא האלפאβית היווני מפניקיה, ועל השינויים שעבר ביוון ראה David Diringer, *The Alphabet*, Hutchinson's Publications, New-York etc. 1949, pp. 449-489.

52 דוברי השפה העברית (והלשונות הקרובות לה) מכונים לכל אורך חיבור זה בשם ׳ארמיים׳. בני העם היהודי מכונים ׳עבריים׳. על הבלבול בין ׳ארמי׳ ובין פניקי, ראה גם בדברי אליהו בחור, מורו של איג׳ידיוס, שיובאו להלן באחת ההערות לעמוד 32.

53 הכוונה לחבל הארץ שמתחת אותה רצועת שמים (׳אקלים׳ או ׳אזור׳).

54 אולי צריך להיות indignatae ולא indignata כפי שנדפס, ואז הזועמת והקנטרנית היא האם החורגת ולא האותיות.

55 בשם ׳כלדיים׳ (= כשדים) מכנה פילון האלכסנדרוני את אבות האומה היהודית. ראה בהערה לעמוד 28. על כינוי זה אצל ימבליכוס ראה לעיל בהערה לעמוד 25.

56 אובידיוס מתאר את תור הזהב, כעידן שלא חצו בו את הים: Ovidius, *Metamorfoses* I 94-96: Nondum caesa suis, peregrinum ut viseret orbem / montibus in liquidas pinus descenderat undas / nullaque mortales praeter sua litora norant.

היווני אז טיפש וגס, מעשרים ושתיים למדו [היוונים] לא יותר מאשר ששׂעשרה.[57] שכן האותיות העתיקות, לפי דעת אריסטו, היו שמונהׂעשרה,[58] ולפי אחרים **[עמ׳ 27]** שבעׂעשרה לפני מלחמת

[57] מקור לדברים אלה ולמשפטים הבאים יימצא בחיבור האנציקלופדי של פליניוס (איש המאה הראשונה לספירה) Plinius, *Naturalis Historia* VII 56. ובתרגום מלטינית: ׳לדעתי האותיות היו תמיד אשוריות. אך לטענת אחרים, כגון גליוס, [הן נתקבלו] אצל המצרים ממרקוריוס [= הרמס תריסמגיסטוס] ולטענת אחרים הן נמצאו אצל הסורים. שני הצדדים [מסכימים] שקדמוס הביא ליוון מפניקיה [אותיות] ששׂעשרה במספר, לאלה, בזמן מלחמת טרויה, הוסיף פאלאמדס ארבע, בצורה זו ΖΨΞΧ, ואחריו, באותו מספר, המשורר הלירי סימונידס: ΨΞΩΘ, שכוחן מוכר בין אנשינו. אריסטו מעדיף [לומר] שהיו ששׂעשרה עתיקות, ושתיים נוספו עלׂידי אפיכרמוס Ζ ולא עלׂידי פאלאמדס.

השווה לכך דברי היגינוס (Hyginus), איש המאה הראשונה לפני הספירה ולאחריה, בספרו ׳סיפורים׳ (Fabulae) פסקה 277 (בתרגומי): ׳פאלאמדס בן נאופליוס המציא שבע אותיות, סימונידס ארבע: PH Z E O. אפיכרמוס מסיציליה שתיים: PS P. מרקוריוס הביא את האותיות היווניות למצרים, וממצרים קדמוס הביא אותן ליוון, ובגלותו מארקדיה הביא אותן לאיטליה, ואמו קרמנטה שינתה אותן ללטינית, ולמספר חמש עשרה׳. והשווה גם דברי טקיטוס (Tacitus) ההיסטוריון הרומי בן המאה השנייה לספירה, באנלים (Annales) שלו, ספר XI פסקה 4 (בתרגומי): ׳המצרים אומרים שהם המציאו את האותיות שהפיניקים הביאו ליוון. מסורת אחת מדברת על קדמוס. לפי אחרים, קרוקס או לינוס או פאלאמדס המציאו את צורת ששׂעשרה האותיות, וסימונידס את השאר׳.

השווה לכך גם את דברי אב הכנסייה אִירֶנַיאוס, בספרו ׳נגד הכופרים׳ (*Adversus haereses*), ספר ראשון, פרק 8, פסקה 15 (לפי החלוקה שבהוצאת קמברידג׳ ואתר TLG בעקבותיה). לדבריו (בתרגום מיוונית): ׳היוונים מודים שקיבלו בראשונה מקדמוס ששׂעשרה אותיות, ואחרׂכך, ברבות הימים, המציאו הם אותיות אחרות, ראשית את המנושפות [הכוונה לאותיות Χ Π Θ המבוטאות כׂKH PH TH] אחרׂכך את הכפולות [הכוונה לאותיות Ψ Ζ המבוטאות כׂPS KS DZ] ואחרון לכול אומרים הם שפאלאמדס הוסיף לאלה את הארוכות [כלומר את התנועות הארוכות Η Ω]׳. מסורות נוספות על סדר קבלת האותיות והמצאתן עלׂידי היוונים ראה בהערה לתרגום האנגלי לחיבורו של אירנאוס: Irenaeus of Leon, Hersies, *Against the Heresies*, Translated and annotated D. J Unger, Newman Press, New York, 1992, p. 213, n. 24 (בהוצאה זו הקטע דלעיל מצוי בספר ראשון פרק 15 פסקה 4, עמ׳ 67).

[58] לא מצאתי את המקור לכך בכתבי אריסטו, אך מקור לכך נמצא בדברי פיניוס דלעיל.

טרויה, שבזמנה פאלאמדס[59] הוסיף ארבע, ואחריו אותו מספר סימונידס המשורר הלירי.[60] לפני אלה בעצמם, שתיים [הוסיף] אפיכרמוס.[61] ולסימונידס אכן מייחס אווסטאתיוס[62] [אותיות] ארוכות וכפולות. פילוסטראטוס[63] אכן חוטף את [האות] איפסילון[64] ומייחס[ה] לאפיכרמוס, אך באות זו צייר פיתגורס עץ, לא רק של חיי אדם, אלא בצלם האלוהות כולה, באותו אופן שנהגתי באות צד״י, ובסודות זה נמצא באופן נרחב יותר.[65] פרסיוס השתעשע לראות בה כך: ׳והרי לך האות שהפרידה את הענפים הסאמיים׳, שכן כאשר היא מתייחסת לדברים אנושיים נאמר עליה שהיא דומה לדרך;[66] כפי

[59] ממציא מיתולוגי שהשתתף במלחמת טרויה, והוצא להורג בעלילה.

[60] בשם זה ידועים שני משוררים לירייים. האחד (שהצורה הנכונה יותר של שמו היא סָמונידס) נולד באי סָמוס במאה השביעית לפני הספירה. השני, המפורסם יותר, היה בן האי קֶאוס, איש המאה הששית והחמישית לפני הספירה. המסורות אודות האותיות נוגעות לסימונידס איש קאוס.

[61] אפיכרמוס היה משורר קומי, איש העיר מֶגָרה שבאי סיציליה שפעל במאות השישית והחמישית לפני הספירה.

[62] אווסטאתיוס (eustathius) היה פרשן הומרוס, וארכיבישוף בסלוניקי במאה השתיים־עשרה לספירה. אינני יודע באיזה מקום כותב הוא כך.

[63] בשם זה (Philostratus) נקראים בני משפחה חכמים יווניים במאה השנייה והשלישית לספירה, שכתבו בין השאר ביוגרפיות על חכמי יוון. אינני יודע איפה כותב זאת פילוסטראטוס.

[64] הכוונה לאות היוונית Y.

[65] ראה להלן בפירוש על האות צ, עמ׳ 54-53. האות ץ סופית דומה לאות U היוונית. שתי זרועותיה נדרשה כנראה בנוסח קדום של מדרש אותיות דר׳ עקיבא על הצד האלוהי והאנושי של ישו (השווה הדיון באיפסילון דלהלן). על עניין זה באות צד״י והתפתחויותיו בקבלת הזוהר ראה מאמרי ׳השפעות נוצריות על ספר הזוהר׳, מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ב (תשמ״ג), עמ׳ 63-70 (אחרי הפניה 58). על התפתחויות נוספות בקבלה המאוחרת ראה מאמרי ׳צדקת הצדיק: יחס הגאון מווילנא וחוגו כלפי השבתאות׳, קבלה 9 (2003), עמ׳ 306-225. [?]

[66] Persius, Saturae III 56: 'et tibi quae Samios diduxit littera ramos / surgentem dextro monstrauit limite callem'.
תרגום: ׳והרי לך האות שהפרידה את הענפים הסאמיים, בעזרת המשעול הימני הראתה את השביל העולה׳. סאמיים = פיתגוראים, שכן סאמוס היה אי מולדתו של פיתגורס.

שלימד מארו, כאשר היא מתייחסת למראה העץ האלוהי, בעצם [למראה] ענפיו, הסודות עוסקים בכך באופן נרחב ביותר. משה אמר שהוא של חיים,[67] מארו — של זהב,[68] דוד — של ארז,[69] שלמה — של תפוח,[70] יוחנן — של הפרי החודשי.[71]

ואם התקופה העתיקה כה שקודה היתה, בשעה שזה היה עניין של דברים אנושיים, להמצאת אותיות מותאמות לשימוש, כמה צריך לָאו העשירי, הכוהן הגדול, מייסד כל האומנויות הטובות, המגדל הנאור הנלהב, לשם גילוי העניינים האלוהיים: גם לטפח וגם להקיף במחשבתו אותיות אלה, לא כמותאמות לדיבור האנושי בלבד אלא כהכרחיות להשגה אלוהית, כדי שיגרום ללשונות, גם לבלתיOמתאימות ולברבריות, להיות שוטפות לצורכו, לשם בחינה מחדש של דברי האורקל האלוהיים של הנביאים. ובנותנו אל לבו לא רק לשון אלא גם יראת שמיים, בזכות גדולה יותר יוכל להתכנות מייסד השפה, יותר בצדק מאשר אפיכרמוס, מאשר פאלאמדס,[72] מאשר סימונידס המשורר הלירי. האל איננו משתעשע בהמצאות אנושיות, אך בהיותו מאושר ושבע רצון במרומיו, מהם [ממרומיו] עצמם אינו יכול להסתלק.[73]

[67] בר׳ ב 9: ׳ועץ החיים בתוך הגן׳.

[68] וירגיליוס מארו, איינאיס VI, שורות 136-146. שם מסופר על ענף הזהב שהסיבילה מצווה את איינאס לקטוף מעץ, כדי שיוכל לרדת לשאול. אמנם לא נאמר שם שאותו עץ (או הענף שלו) קשור לאות כלשהי.

[69] תה׳ צב 13: ׳כארז בלבנון׳.

[70] שה״ש ב 3: ׳כתפוח בעצי היער כן דודי בן הבנים׳; ח 5: ׳תחת התפוח עוררתיך׳.

[71] הברית החדשה, חזון יוחנן כב 2 (תרגום דליץ׳): ׳ובתוך רחוב העיר ואל שפת הנחל מזה ומזה, עץ חיים עושה פרי שנים עשר (וולגטה: lignum vitae afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum) כי מדי חודש בחודשו ייתן את פריו, ועלה העץ לתרופת הגויים׳.

[72] בנדפס: פאלאמס.

[73] כנראה צ״ל facessere במקום facescere.

הוא [האל] כאשר זימן אליו את חבריו הראשונים מעַם הכלדים,[74] איש וגם אשה שניהלה אתם בהתחלה את סדר היום, הוא הגיע לידי החלטה, לא על זהב, לא על נכסים, לא על ממשלה, דברים שהם מקורות המסכנויות האנושיות, אלא אודות אותן אותיות עצמן. וכמו בלוחות של הסכם סודי ובערבויות של דברים אלוהיים, הוא חיבר את עצמו אל החברים החדשים. חיבר את אותיות שמו לשמות החברים, כשהוא מתעתד לכלול את הזרע האלוהי של הבן שיהיה פעם, אל זרע בני החברים.[75]

שכן יש בשם **[עמ׳ 28]** שאין לבטאו ארבעה יסודות ״י ה ו ה׳, יו״ד ה״א וא״ו ה״א. את היו״ד נטל מהאשה שרי[76] כשהוא עתיד לתיתה לבן יצחק. את הוו״א עתיד הוא להעניק לבן האחד והמושלם[77] יעקב פעם אחת בכל הכתבים של הדת.[78] ה״א אחת הוענקה לאיש ואחת לאשה, וציווה שזה ייקרא במקום אברם אברהם[79] וזאת במקום שרי שרה.[80] ואם, כפי שאמרנו, אסור לחשוב שהאל עוסק בשטויות, נפסוק שבשעה שהוא עסק באותיות הקדושות, עסק הוא בעניין הראוי ביותר למעלה כה נישאה, עד שבעוסקו באותיות אמנם ירד כמדקדק אל דקות לא מעטה של דברים, ולעומת זאת עלה כתיאולוג וככוהן שר התיאולוגיה אל המעלה הנעלה ביותר של הדברים.

[74] הם אברהם ושרה (הנקראים כלדים אצל פילון, ראה למשל *De Abrahamo* פסקה 8). הם מכונים כאן ׳כלדים׳ ו׳ראשונים׳ ברמז ובהקבלה לזימונם של כלדים על ידי האפיפיור לֶאו העשירי, לצורך הדפסת הברית החדשה בסורית. ראה להלן עמ׳ 32, והערה שם. עוד על ׳כלדים׳ ראה הערה לעמוד 26.

[75] הכוונה ללידת ישו בקרב היהודים, שהוא בבחינת בן אלוהים.

[76] לעניין זה חוזר אג׳ידיו להלן, בעמ׳ 43. אינני מכיר לדרוש זה מקור מדויק בכתבי המדרש או הקבלה העבריים.

[77] לפי בר׳ כה 28: ׳ויעקב איש תם׳, וכן בר׳ לג 18: ׳ויבא יעקב שלם׳.

[78] כנראה מתכוון כאן איג׳ידיוס לפסוק: ׳וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר׳ וי׳ כו 42. אמנם השם יעקוב כתוב מלא בוא״ו כמה פעמים בספר ירמיהו. לפי הקבלה, יעקב הוא ספירת תפארת שמיוצגת בוא״ו של שם ההוויה. וכנראה איג׳ידיוס מזהה אותו עם ישו. [?]

[79] בר׳ יז 5.

[80] בר׳ יז 15.

אמת לאמיתה כל אלה, ואם אולי תעריך זאת כמעט, ו[כ]דברים שאפשר להשוותם, כפי שאומר קאטו,[81] לפרוסת לחם, על כל פנים קַבל דבר זה שאומַר: עד עתה התעלמנו ממה שלדעתי הוא בכל זאת הגדול ביותר, הקדוש ביותר והנסתר ביותר בכל הדברים אשר אי֯פעם קראתי, שמעתי, ידעתי והכרתי, והראוי ביותר להכרה של כישרונות יראי שמיים: שהעניינים האלוהיים, המחולקים לעשרים וארבעה ספרים, נתחברו על֯ידי משה, על֯ידי הנביאים ועל֯ידי [מחברי] ספרי הכתובים, בדייקנות עליונה, עד שכל הפסוקים, עד שהמילים, עד שהאותיות, מי יאמין זאת, ספורים הם.[82]

אף על פי כן, בתוך דיוק כזה, מקומות כמעט עד אין מספר יכולים לקרות, ששם, שלא לפי הכללים, שלא לפי הסדר, שלא לפי השיטה ושלא לפי הנוהג הכללי של הדיבור, כמה אותיות חסרות, כמה אותיות נוספו, כמה התחלפו זו בזו, כמה וכמה נהפכו, רובן הושמו מעל השורה, רבות מאוד כשהן גדלות באמצע המילה, אחדות לעומת זאת נמחקו והוקטנו. תופעה זו, זה דבר שחוזר ונעשה במקרה או בעורמה עשויים לסבור אנשים חסרי יראת שמיים, שראוי להם שיסורו מעל דלתות דרכי הדיבור האלוהי או מסברתם. אכן זה לא יכול היה שיארע במקרה, כי כל כתבי֯היד המוגהים סגולתם היא כזאת, שמכאן והלאה בשוליים קוראים הערות עתיקות, אשר אוספות את המקומות בעלי הייחוד כנ״ל,[83] ומעוררות הבנה של סוד עליון ונסתר, ו[הבנה] זאת עצמה, בנוגע לדברים אלה, מאשרים הסופרים,

[81] דברים אלה של קאטו, המדינאי איש המאה הראשונה לפני הספירה, צוטטו אצל גליוס (איש המאה השנייה לספירה):
Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, I 15: 'Idem Cato in eadem oratione eidem M. Caelio tribuno plebi vilitatem obprobrans non loquendi tantum, verum etiam tacendi: "frusto" inquit "panis conduci potest, vel uti taceat vel uti loquatur"'.
ובתרגומי: ׳אותו קאטו, באותו נאום בהוכיחו את מרקוס קיילויוס, טריבון העם, על הזילות לא רק של דיבורו אלא גם של שתיקתו, אמר: ״בפרוסת לחם אפשר לשכור אותו או שישתוק או שידבר״׳.

[82] דברים אלה יכול היה איג׳ידיוס ללמוד ממורו אליהו בחור, שכתב על כך את ספרו ׳מסורת המסורת׳.

[83] הכוונה להערות המסורה הנכתבות או נדפסות בשולי ספרי התנ״ך.

הדרשנים, הפרשנים, ואף מחברים גדולים של היצירה התלמודית מזכירים מקומות אלה. שכן גם טוענים הם בספר שהם קוראים לו סנהדרין, בפרק המתחיל [במילה] חֵלק, שסודות עליונים חבויים. את [הפסוק] הזה של ישעיהו הם מפרשים: 'איה סופר איה שוקל', 'סופר' [= כותב] נשמע באותה שפה כמו 'סופר' [מונה]: 'מי שיכול לספור את אותיות התורה, הנוספות, הנחסרות, המומרות, ולהעריך מחדש את הסיבות העליונות שלהן'.[84]

באותו מקום מדברים אותם מחברים אודות האות למ"ד, שאותה קוראים ה'טורים': למ"ד פורחת באוויר.[85] זה אמר שלוש מאות הלכות,[86] זה שאל ארבע מאות,[87] בסופו של דבר כל מה שכל אלה הזכירו שנסתר בתוך אותם אותות מופלאים של כתבי הקודש, כל מה שהם מבטיחים שמצוי בלוע בסוד בספרים הנסתרים של הקבלה, שנתחברו לשם דבר של ממש, בהרחבה הוא נידון, נחקר, נעקב.

בשום מקום תחת השמיים אין ספר אחר, אשר את סודות השילוש המבורך והמשיח המצופה מכול מתוך כל כתבי הנביאים, כך יבדוק בקפדנות, ידלה ממעמקים ויוציא אל האור, כמו אלה.[88] לבדם

[84] בבלי, סנהדרין קו ע"ב: 'ואמר רבי יצחק: מאי דכתיב "איה ספר איה שוקל איה סופר את המגדלים" [יש' לג 18]? איה סופר כל אותיות שבתורה איה שוקל ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה איה סופר את המגדלים שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר'. תרגום הוולגטה לפסוק מישעיהו: Ubi est literatus ubi legis verba ponderans ubi doctor parvulorum (תרגום זה מפרש את המילה 'סופר' כמשמעה בלשון חז"ל: מלמד תינוקות). וראה עוד להלן בעמ' 47 בדיון באות ל.

[85] זאת מצאתי לא אצל בעל הטורים אלא בפירוש רש"י על המובאה דלעיל מסנהדרין: 'במגדל הפורח באויר – מתג עליונה שלמעלה מן הלמ"ד מפני מה כפופה למטה, לשון מורי ורבי מפי השמועה'.

[86] בהערה לפני הקודמת.

[87] טודרוס אבולעפיה, אוצר הכבוד, פסחים פרק ד, ווארשא תרל"ט, יד טור ב: 'ראיתי במדרש שהיה ר' יוחנן דורש בפסוק [בר' לו 39] מהיטבאל בת מטרד ארבע מאות הלכות פסוקות' (אמנם במקבילות בספר אחר של ר' טודרוס ובספרות הזוהר מדובר גם כאן על שלוש מאות הלכות).

[88] איג'ידיוס אומר זאת בעקבות קביעתו המפורסמת של פיקו דה לה מירנדולה: 'שום חכמה אינה מוכיחה לנו את אלוהותו של כריסטוס ביתר ודאות משמוכיחה אותה המאגיה והקבלה'. ראה חיים וירשובסקי, בין השיטין, הוצאת

באמצעות המופתים הללו הסודיים של האותיות העתיקות, אם נתעלם מן המנהגים, **[עמ׳ 29]** כותבים הם תיאולוגיה. לבדם יודעים הם את השמות האלוהיים, לבדם מתבוננים בסמילים אלה של האותיות הקדושות, וכאשר כתביהיד הקדושים הם בדעה אחת אודות האותיות וקוציהן, אין הם מניחים אף אות, אף קוץ, בלי שיעידו וילמדו שהוא תל של סודות, לפי שימוש המילים שלהם, ועם אלה מסכים רשמית גם אותו אורקל אלוהי: יוטא [= יו״ד] אחת וקוץ אחד לא יעבור מן התורה.[89]

כל עוד איננו מפקפקים בכך שאנו מוזהרים, על המתבוננים יראי השמיים לשמור לא רק את המאמרות והמילים, אלא כמו כן גם את כל היסודות [= האותיות] בעצמם וגם את הנקודות, שכולם אינם נידונים במקום אחר, אלא רק בקבלה. נוסף על כך, אלה הוענקו לאדם עלידי האל, שממנו שום דבר אינו יכול לצאת לשווא, שום דבר בלתימדויק, שום דבר שאינו מוחלט. לפיכך כל הדברים, יהיו מה שיהיו אשר נמסרו עלידיו, אם יהיו אלה אותיות או יהיו אלה נקודות, לא ניתנו בלא חוכמה שלא תיאמן.

אודות אלה, משה,[90] יחזקאל[91] ויוחנן[92] הורו ששום דבר לא יוסף ושום דבר לא ייגרע, עד שעל ראש העושה אחרת עוררו קללות וצרות. אכן, אינני ירא מדבר, [אך] ירא אני שמא בסופו של דבר ניתן את הדין על הדת המוזנחת. שהרי אנו אשר מבקשים כסף, אבנים טובות, עושר, הוצאות, הערכות רכוש אשר הדת שוללת, הרי נבזה

מאגנס, ירושלים תש״ן, עמ׳ 70. וראה עוד שם בעמ׳ 84-83. גם פיקו מסתמך על הדקדקנות שנוהגים העבריים באותיותיהם, וקדם לו בכך רוג׳ר בייקון, כמאתיים וחמישים שנה לפני איג׳ידיוס.

[89] הברית החדשה, מתי ה 18 (תרגום דליץ׳): ׳כי אמן אומר אני לכם, עד כי יעברו השמים והארץ לא תעבור יוד אחת או קוץ אחד מן התורה עד אשר ייעשה הכול׳. ובוולגטה: 'Amen quippe dico vobis, donec transeat caelum et terra, iotq unum aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant'.

[90] דב׳ יג 1: ׳את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו׳.

[91] אינני יודע לאיזה מקום הכוונה בדברי נביא זה.

[92] אולי כוונתו לדברי ישו שהובאו לפני הערות מעטות, ונתחלף לאיג׳ידיוס האוונגליון על פי מתי עם האוונגליון על פי יוחנן.

את הנבואות, את התורה, את האותיות הקדושות אשר יראת השמיים מצווה לאמץ.

כמעט אף אחד מן הכוהנים, עד ימי קונסטנטינוס,[93] לא נמלט מן החרב. אחריו פרצו פילוגים ועריצות מלכים, עד שקרולוס[94] התייצב כנגדם. לאחר זאת לא שקטו האזרחים הרומאים. נסיכים זרים לא ירשו את ביאת אוטו,[95] אף־על־פי שגלות צרפת[96] [היתה] ברעות גדולות אלה. את הכוהנים החוזרים לעיר, כאילו עם ההכרזה על חזרתם, תפס פילוג אחרון, עצום וממושך. האל שם סוף לאסונות אלה במרטינוס.[97] גם אם נותרו זמן־מה חוטים דקים של המגפות, העניין הקדוש[98] שקט אחרי פאולוס אווגניוס,[99] ואתו שקטה איטליה, זו שנלחצה במעשי טבח של כה הרבה מלחמות ברבריות, של כה רבים אשר יותר מאשר אויבים הם חיות טרף נוראות, שהותקפה פעמים כה רבות, שבמשך כה הרבה מאות נקברה ונעטפה באֲפרי התמוטטותה. זמן כה רב אפשר לנשום בעֲתות פנאי. עד אשר לאורנטיוס מדיצ׳ס,[100] אביו של לֶאו העשירי, החזיק בכישרון בשלטון, ניהל בתבונה, ריסן בחוכמה.

ראה כמה חייבים אנו למשפחתך.[101] זה חמש מאות שנה ועוד אלף שהכנסייה שוכנת באיטליה. כמעט אף פעם לא שקטה ממלחמות, ממהומות, מאסונות של טבח, אלא כל זמן שהמשפחה הנאורה של

[93] הקיסר הרומאי שקיבל את הנצרות במאה הרביעית, ושם קץ לרדיפות כנגד הנוצרים.

[94] הוא קרל הגדול, איש המאה השמינית והתשיעית.

[95] הכוונה בוודאי לOtto הראשון ׳הגדול׳ (הכתיב Otho הוא בהשפעת שמו של הקיסר הרומאי איש המאה הראשונה), הקיסר במאה העשירית, שהחזיר גם לקיסרות וגם לכנסייה את כוחן של ימי קרל הגדול, וייסד גם ׳רנסנס׳ תרבותי.

[96] הכוונה לגלות האפיפיורות מרומי לאביניון במאה הארבע־עשרה.

[97] האפיפיור מרטינוס החמישי התמנה בשנת 1417, בוועידת קונסטנץ, ששמה קץ ל׳קרע המערבי׳, ולאנטי־אפיפיורים שקמו ברבע האחרון של המאה הארבע־עשרה, עם חזרת האפיפיורים מגלות אביניון.

[98] הכוונה לכנסייה.

[99] האפיפיור אווגניוס הרביעי עלה על כיסאו אחרי מרטינוס, בשנת 1431.

[100] הוא לורנצו דה מדיצ׳י, שליט העיר פירנצה ופטרון לרוח הרנסנס.

[101] המכותב גם הוא כזכור ממשפחת מדיצ׳י.

הרופאים[102] שלך סיפקו רפואות לפצעים האכזריים והממושכים. בימי פריחת[103] לאורנטיוס, הנדיב והחכם ביותר, עוצמתה של איטליה נראתה חוזרת לחיים תחת צל האילן המאושר מכול.[104] איטלקים החזיקו באיטליה לראשונה בתום עידנים, אז המוזות היווניות והלטיניות הוחזרו למעמדן, אז אפלטון נעשה מוכר ללטינים,[105] אז חזרו לחיים אמנות המוסיקה, אז [אמנות] המתמטיקה, אז הבנייה,[106] אז התחריט, אז הציור, ובסופו של דבר האמניות החופשיות הטובות. מאמין אני שבניסּ התמותה ניעורו להבנת סודות התורה האלוהית.

אכן, כל הדברים פרחו כאילו בשל לאורנטיוס בחיוניותו, וכך כשכבה כבו אתו גם הם. לאיטליה נעו בראשונה הצרפתים, אחרסּכך הספרדים, אחרסּכך השווייצרים והגרמנים,[107] ואף הופצו זרעים אלה של מלחמות ומחלוקות, עד שנראה שאבדה כל תקווה לשלווה ושלום. יתר על כן, כל עוד איננו מתרגשים כלל בשל רעות אלה, כל עוד פוערים אנו פה כלפי דברים אנושיים, אנו עוזבים את האלוהיות.

[עמ׳ 30] האל אשר רואה שבמלחמותינו איננו חוזרים כלל להכרתנו, מפעיל [מלחמות] אחרות, מחמֵש את נסיך התורכים, ומוליכו לאסיה, ועושהו מנצח לסוריה, יהודה ומצרים,[108] ומחבר תחת אותו עול כמעט את כל מה שמקיף את הים שלנו.[109] הוא עושה אותו לבעל כוחות כה רבים, כה הרבה ממלכות הכניע לפניו, כה הרבה אימפריות, כה הרבה ארצות, כה הרבה ימים, עד שאנו רואים

[102] פירוש השם ׳מדיצ׳י׳ הוא ׳הרופאים׳.

[103] במקור: ׳פלורנטי׳, כנראה רמז לשם העיר פירנצה, בלטינית Florentia, שפירושו ׳הפורחת׳.

[104] אולי רמז לשם ׳לאורנטיוס׳ (באיטלקית: לורנצו), שכלולה בו המילה ׳לאורוס׳ שפירושה עץ הדפנה המסמל ניצחון.

[105] רמז לתרגום כתבי אפלטון ללטינית עלסּידי מרסליו פיצ׳ינו.

[106] hedificandi במקום aedificandi (וכך במילה משורש זה גם להלן בעמ׳ 37).

[107] בראשית המאה הששסּעשרה היתה איטליה זירת קרבות בין מלכי צרפת וספרד, הקיסרות הגרמנית ועוד.

[108] הסולטאן העותומאני סלים הראשון כבש את סוריה, ארץ ישראל ומצרים מיד הממלוכים בשנת 1516, כשנה לפני כתיבת הספרון שלפנינו.

[109] ׳הים שלנו׳ (mare nostrum), כך כינו הרומאים בימי האימפריה העתיקה שלהם את הים התיכון.

כבר אלכסנדר חדש, המאיים על צווארנו.[110] אם המדינה תיכנע לפניו, אני מבין את הנקמה האלוהית, ואם לא תיכנע – [אני מבין שאלה] אזהרות, שעל כל פנים האל זועם על כך שאת מה שהוא אוסר – נאהב, את מה שהוא מצווה – נזניח: את כתבי הפילוסופים הנואמים, המשוררים – נקרא, נוציא לאור, נצטט, את התורה של הנביאים הקדושים, של רוח הקודש של האל הטוב העצום – או נבזה ונלעג או לפחות נניח ונזניח.

האוונגליונים מכילים את תשועת המין האנושי, והם מקוימים בעדות השליח, ביסוד השליחים והנביאים. שכן מה שכתבו השליחים, אישרו דברי האורקל של הנביאים. אנו, את הדברים אשר ציוו השליחים, אשר [ציוו] האוונגליונים, אשר ציווה בן האל, איננו שומרים. מתעבים אנו את לשון הנביאים ורוח הקודש.

לו היו לנו לימודי אותיות בדרך כלשהי, גם באופן נדיר, גם דרך אגב. כלפי הדברים השנואים אנו תמיד ובלב שלם, כמו שאומרים, מזיעים. האיכר למד לדעת את השיטה של עבודת האדמה, המַלח למד לדעת את זאת של ניווט הספינות, החייל למד לדעת את השיטה של התגוננות והכאה. סוף סוף כל יכולת שכל אחד ואחד מתגדר בה כמקצוע, אותה הוא למד לדעת, בה התאמן ביותר. אותה הוא גם מאמץ בראש וראשונה בעצמו וגם מלמד אחרים. רק זה לבדו שמתגדר במקצוע אמיתות האמונה, לא למד להכיר את יסודות האמונה. הוא דוחה את כתבי השליחים והנביאים, או [כאילו] אין שום לימודי אותיות או שהם זרים לנביאים ולשליחים.

יינון, לפי עדות ישעיהו, מהול במים, כלל אין להגישו על שולחן[111] ה׳, כל הכסף הפך סיגים.[112] או שאת [הכתבים] שלנו איננו קוראים, או שהם מרוחים גם בדָבר של דיסציפלינה אויבת וגם במרה של רעל שחור. אותה טוהרה של דוקטרינה, ישרות, כנות אשר פעם היתה נשאבת מן המקורות הצלולים של רוח הקודש, עתה או יָבשה לגמרי או זורמת עכורה מבוץ.

[C4] עם הערות: ונלעֹג? – ונשים ללעג?

[110] אלכסנדר נזכר גם להלן, בעמ׳ 31, וראה הערתי שם.

[111] במקום inmensa צ״ל in mensa.

[112] יש׳ א 22: ׳כספך היה לסיגים סבאך מהול במים׳.

אם מאמינים הם [הנוצרים] לכנסייה ולסופרי הכנסייה, ישמעו נא את אוגוסטינוס, אשר בספר, שנתן לו את הכותרת ׳אודות הדוקטרינה הנוצרית׳, מצווה שהשוקד על הדברים הקדושים ילמד בשלמות את לשון הנביאים, שבאמצעותה יוכלו להיפתר בקלות בעיות לאין מספר.[113] ישמעו נא את הירונימוס[114] הקורא בכל מקום, שבכל מקום מורה לזה, לאלה אשר חפצים לשאוב מן המעיינות האלוהיים, לא ללקלק כמו כלבה מצרית מן הנילוס, ולא לגעת, כמו שאומרים, בשפתיים העליונות, אלא לשאוב בשלמות ממעמקים, לקרוא את כתבי הנביאים בשפתם שלהם. מי שיעשו אחרת, [לדעתו] אינם יכולים שלא למעוד פעמים רבות, ולהיקלע לשגיאות חוזרות ונשנות.

ישמעו נא, אם הם מתרגשים פחות מדי מדברים קדושים, את הפילוסופים, אבל אותם שאינם חסרי יראת שמיים, ואינם אויבי האלוהות וההשגחה. ישמעו נא את ימבליכוס, כותב המיסטריות, שאמר שהיוונים ביטלו את הדת, או לפחות הקטינו אותה בהרבה, כי בהיותם נלהבים יותר מדי לחידוש ולברק שלהם, עיוותו את הלשונות

[113] הכוונה לקטע זה:
Augustinus, *De Doctrina Christiana*, II 11 (*PL* vol. 34 col. 0042): 'Contra ignota signa propria magnum remedium est linguarum cognitio. Et latinae quidem linguae homines, quos nunc instruendos suscepimus, duabus aliis ad Scripturarum divinarum cognitionem opus habent, hebraea scilicet et graeca [...]'.
תרגום: ׳נגד סימנים מיוחדים שאינם ידועים רפואה גדולה היא הכרת לשונות. אכן גם אנשי הלשון הלטינית, שאותם לקחנו על עצמנו ללמד, לשם הבנת הכתבים האלוהיים יש להם צורך בשתי לשונות אחרות, כלומר בעברית וביוונית [...]׳. דומה שאיג׳ידיוס מפריז בהצגת עמדתו של אוגוסטינוס, התיאולוג הנוצרי הנודע איש המאה הרביעית והחמישית ופטרון המסדר שבראשו עמד איג׳ידיוס. ספק הוא אם אוגוסטינוס בעצמו ידע הרבה מן השפה העברית.

[114] הקדוש הנוצרי הירונימוס, איש המאה הרביעית והחמישית לספירת הנוצרים, היה פרשן ומתרגם התנ״ך ללטינית מן המקור העברי (תרגום הוולגטה). והוא אכן הטיף לידיעת העברית, כתנאי לאמת שבכתוב (Hebraica veritas). הוא חיבר אף איגרת על סודות האותיות העבריות: ראה לעיל בהערה לעמ׳ 25.

הקדושות **[31]** כברבריות, והשחיתו את הדברים המסורים מאת האל עצמו. שינו דברים שהיו בבחינת אלֹגעת.[115]

ולבסוף ישמעו נא את רוח הקודש, שאינה יכול לסבול תרגום מילים סודיות מסוימות לשפה חיצונית וכה זרה עד שהיא בבחינת ברברית. אפילו בתורה החדשה,[116] גם בה איננה [יכולה לסבול] אלא שיישמרו הן בלתיֹמקולקלות. כגון צבאות, הושענא, אלי אלי, הללויה ואחרות מסוג זה.[117]

באמצעות מילים רבות [פועלת היא], שכולן חייבות לרגש, גם אותנו, את אלה אשר רוצים לחקור ביסודיות ולדעת שהדברים הקדושים נמסרו לא לשימוש שטחי אלא עמוק, וגם אתכם,[118] שהאל הפקיד מכל העולם שתשמרו שלמה את רעייתו,[119] שתתקנו את העניינים האנושיים, את האלוהיים תייסדו; אם משהו הוחדר בלי משים לדברים הקדושים – תכרתו זאת. אם משהו נשחק, מנֻזק של זמן או הזנחה – תשיבוהו על כנו.

וכך אתה,[120] אשר ללֶאו העשירי הכוהן הגדול כפי שאתה מקושר ביותר בדם כך גם מתאים ביותר וחביב בשאיפה בשקידה באופי בדאגה, יקר ביותר ללבו באהבה, ומקובל ביותר בנאמנות, עליך להשקיע מאמץ, כשמתאפשר הדבר בשעת העיסוקים הכלֹכך חשובים, כדי שישמע [האפיפיור] את האל הקורא, שכאילו באמצעות הדברים אשר הוא עושה, מדבר בשטף ומזהיר.

[115] ראה: Iamblichus, *On the mysteries*, Clarke, Dillon, Hershbell (eds.), Atlanta 2003, pp. 300, 310. כרך זה מכיל את הטקסט היווני עם תרגום אנגלי, מבוא והערות. איג׳ידיוס מפריז בהצגת עמדתו של ימבליכוס, הפילוסוף הנאוֹאפלטוני, פגאני סורי, איש המאה השלישית והרביעית לספירה, כפי שעשה בנוגע לעמדת אוגוסטינוס.

[116] = בברית החדשה.

[117] הכוונה למילים עבריות שמצויות בשפתן המקורית בתעתיק בתוך הטקסט היווני של הברית החדשה.

[118] הכוונה למשפחת המדיצ׳ים שעימה נמנה המכותב, האפיפיור לעתיד, וכן האפיפיור המכהן.

[119] הכוונה לכנסייה.

[120] המכותב, יוליוס דה מדיצ׳יס, בן דודו של האפיפיור.

[האל] אשר איזה דבר אחר יש לחשוב שרצה לעצמו, בשעה שבחר את הבישוף[121] החכם ביותר, חוץ מאשר שישקול בדעתו, בעיקר באמצעות חוכמתו שלו [של האל], למען ענייני הכנסייה והדברים הקדושים? למה [בחר האל] את העדין ביותר, המבוית ביותר, הנוטה חסד ביותר, אם לא כדי להעניק לעמים למדינות, לעדריו, שעות פנאי, מנוחה, שלווה?

למה [בחר האל את] בעל היכולת הגדולה ביותר, שנולד במקום הגבוה ביותר, ברוכשו, עם הסמכות האפיפיורית, גם את אתרוריה,[122] שהובא לפסגה כזאת של ארמון מעלתו באמצעות הדאגה, המילים והתפילות של אלוהים ואנשים, – כדי שאת המלחמות, חורבן העמים, יעביר מעל אנשיו אל האויב, ואת אלכסנדר החדש,[123] המאיים על ראשנו, יסיר. לשם מה החיים הכלכך מזהירים קדושים וחסודים, אלא כדי שיחזירו את הצאן לרועה, את הכנסייה לאפיפיור, את העמים הדומים מאוד [זה לזה] אל הנסיך.[124]

ולבסוף למה [בחר האל באדם] כה מלומד באָמניות הטובות, ביונית ולטינית, אלא כדי שיכיר מחדש את הדברים הקדושים כעד של כבוד. ומה שאחרים באמצעות עצמם לא יכלו לדעת, הוא אשר ניחן בכשרון כה גדול בלמדנות וביכולת שיפוט, יעריך מחדש, יכיר, יתקן.

ומאחר שהגיעו הדברים לידי כך, והישות [הכנסייה] התמוטטה אל הזנחה זו, שלא רק [מילים] אחרות עד אין מספר, אלא, כפי שאמרנו,

[121] האפיפיור, הוא בישוף רומי.

[122] לָאו העשירי העביר לשליטתו ערים אחדות באיטליה. וגם אם הציון ׳אתרוריה׳ (בכתיב Ethruria) אינו מדויק מבחינה גיאוגרפית, איננו מקרי. כי לכיבוש ארץ האטרוסקים בידי האפיפיור יש בוודאי משמעות סמלית אצל איג׳ידיוס, כי לדעתו האטרוסקים שימשו גשר בין העבריים לרומאים. ראה להלן בעמוד 45 ובהערה שם.

[123] הוא נזכר גם לעיל בעמ׳ 30, ושם נראה שהכוונה לסולטאן התורכי. אך אולי הכוונה (גם?) ללותר שפרסם את התיזות המרדניות שלו בשנת 1517, היא השנה שנכתב הספר שלפנינו. אלכסנדר הישן הנרמז כאן לשם השוואה, הוא לכאורה אלכסנדר מוקדון, אך אולי הכוונה לאפיפיור הידוע לשמצה אלכסנדר הששי (בורג׳ה), שכיהן בשנים 1492-1503.

[124] הקיסר הרומי הקדוש?

אפילו לא את עצם השם ישו,[125] הקדוש ביותר מכל השמות, אפיפיור גדול ומעולה כזה אינו מצווה שנדע או לכתוב או להעתיק, – אם הוא יסבור ש[ללמוד] את כל השפה זה קשה, בכל זאת [ידע] שדבר פשוט ביותר וקל מכולם הוא ללמוד עשרים ושתיים אותיות אלה, עמל של שעה אחת.

או אם בהיותנו כה עדינים אפילו זאת לא נוכל, על כל פנים שלוש או שתי אותיות שיוסיף ללטיניות: ׳ה ח ע׳ – ה״א חי״ת עי״ן, כאשר הדברים האלוהיים נכתבים, נקראים ומתפרשים. [אותיות] נורא הכרחיות[126] יצרו אותם שמניתי לעיל – אפיכרמוס פאלאמדס סימונידס. [אך] לא באותה הכרחיות, לא לשם שמירת דבר קדוש. לא רועי עמים [היו הם], לא כוהנים. למה לאלה נכנע הכוהן שלנו, האריה[127]? דברים אלה לאחר שנחטפו לא השיב אל הקודשים, את שנתעוותו לא יישר, את בעלי המום לא העמיד על בוריים, את הטעויות של שינוי כה גדול לא תיקן, את הניזוקים במחיר כה גדול לא השיב אל מכונם.

הכוהן הקדוש ומקודש שלנו נזכר לעתים קרובות בדברי האורקל: זוכר אני ״רהב״ [במקור: Raab] ובבל.[128] כל אנשינו מבינים שRaab היא הזונה המפורסמת בספר יהושע [רחב]. ואף זה אינו פגם בשעה שהוא כתוב באותן אותיות, אם הן בשפה היונית או הלטינית, שהן בעלות מום וקטועות, וברבריות ביחס לדברים האלוהיים. אבל באותה לשון קדושה, שבה נמסרו שתי התורות, הישנה עלידי משה **[עמ׳ 32]** על הלוחות לעם, והחדשה עלידי כריסטוס בדיבור לתלמידים, לא באותן אותיות נכתבה Raab [כלומר: רחב] הזונה. שהיא באמצעות חי״ת פירושה רוחב, וRaab [כלומר רהב] בתהילים באמצעות ה״א פירושה גאווה ומצרים. כפי שישעיה עצמו מעיד

[125] כוונתו כנראה לבעיה שמציבה האות ע׳, החסרה בלטינית, המצויה בסוף השם ישוע. עוד על חוסר היכולת של האריסטוטלים הכנסייתיים אפילו לכתוב ולהגות את שמו של ישו, ראה בתוספת שהדפיס סקרה בסוף הקדמת החיבור, בהערה 37, בעמוד 33.

[126] בוודאי צריך להיות necessarias במקום necessarios.

[127] במקור LEO (באותיות גדולות), וזה גם שמו של האפיפיור.

[128] תה׳ פז 4: ׳אזכיר רהב ובבל׳. וכך הוא בתרגום הוולגטה שלפי השבעים.

[נ״א: מפרש].[129] זוכר אני, אומר [בעל התהילים], מצרים ובבל, ואם שני העמים היו אויבים ליעקב, שניהם הִכוהו, שניהם החזירוהו לעבדות ולחצוהו. דבר מעין זה [אפשר] למצוא, שכן [מצינו] שש מאות בלבד, אבל [גם] אלה אשר שום אדם אינו יכול לספור.[130]

מדברים אלה נגלה בבירור שבלי הכרה של אותיות אלה איאפשר להתייחס לדברים הקדושים או להתיר את קשריהם. ברוב המקרים [איאפשר] שלא יפלו טעויות, לא בלי צחוק עצום של אויבינו,[131] אשר בגלל דברים אלה ייהפכו לנוקשים יותר בעקשנות המיוחדת להם, כאשר הם פוסקים שאנו איננו יכולים להבין מהתורה שום דבר אמיתי, שום דבר נכון. שהרי אנחנו מתנודדים, כמו שאומרים, כבר על הסף בעצמו, כשאנו עצמנו נמצאים בראשית הילדותיות, ואיננו מחזיקים ביסודות הראשונים של התורה, אשר בדרךכלל אינם נעלמים אפילו מאותו ילד, ששהה ולו שעה אחת תחת השבט [של המלמד].

אנוכי כתבתי אותיות אלה, שאותן סברתי להקדיש לשמך, במיוחד בזמן זה, שבו אל לָאו העשירי כלדים הביאו את אותיותיהם מאַסיה.[132] אחרים הדפיסו בספר תהילים אותיות ערביות, דבר שלא

[129] יש׳ ל 7: ׳ומצרים הבל וריק יעזרו לכן קראתי לזאת רהב הם שבת׳. ׳רהב׳ הוא שמו של שר מצרי בספרות חז״ל.

[130] המספר שש מאות משמש בלטינית גם כציון למספר גדול מאוד בלתימוגדר. איג׳ידיוס מביא זאת ככל הנראה כדוגמה לתופעה הלשונית שפרט משמש בה לציון כלל, כדי להסביר עלידיה איך המילה הכללית ׳רהב׳, שפירושה גאווה, מציינת גם את מצרים, שהיא מקרה מסוים של התגלות גאווה.

[131] הכוונה ליהודים.

[132] על זימון הכלדים (כנראה מארונים מלבנון) לרומי עלידי לָאו העשירי, לצורך הדפסת הברית החדשה בסורית (בגלל הסברה שהנוסח הסורי הוא הנוסח המקורי של הברית החדשה) ראה הערת המהדיר סקרה כאן, וראה גם לעיל עמ׳ 27 בהערה. ואוסיף שעל מאורע זה מספר גם ר׳ אליהו בחור, וגם הוא לומד מהם ענייני לשון. ראה בהקדמתו לספר ׳מסורת המסורת׳, ונציה רצ״ח, עמ׳ כג-כד: ׳בהיותי ברומי ראיתי והנה שלשה אנשים כלדאים באו ממדינת פריטי יואן [ראה להלן] אשר אפיפיור ליאון העשירי שלח אחריהם והם היו יודעי ספר ולשון כשדים לשונם ההמוני הוא לשון ערבי [כך צריך להיות לפי דפוס באזל רצ״ט, גליון ה 5. ובדפוס ונציה בטעות: עברי] אבל הלשון המיוחד להם שבו נכתבו ספרייהם וכל האוונגליון הנוצרית הוא להם בלשון הזה והוא לשון

נראה קודם בשום מאה, ונשמר אז לזיכרון לכבוד אושרו של לָאו.[133] כאילו באמצעות טיפוח מקושט ביותר של הלשונות הנאות ביותר, ייזקפו לזכותו ידיעה, מסירה ותיקון של לשונות אחרות, שהן או קדושות או מאוד מוכרות כקדושות. שיוסיף אותיות אלה, הנחוצות לנו, כאילו בשעה שהאל מורה דברים אלה.

הדת אינה מובנת בַּתורה שלה. כשאיננה מובנת **[עמ׳ 33]** היא מוזנחת; כשהיא מוזנחת היא נעזבת; בהיעזבה נסוגה היא אל האויב. אותו מנשאת היא מעל כל בניֹתמותה, בהיותו מחומש בכוחות שאיֹאפשר לעמוד בפניהם. היא מושכת אותו אלינו, ודרכו [אותנו] החוצה.[134] ושוב באמצעות אדונים אחרים נוטלת היא את נקמתה.

כשדים הנקרא גם כן ארמי או בבלי או אשורי או כלדאי או טורסאי [כנראה צ״ל: סורסאי] או תרגום הרי שבע שמות נקראו לו ולכך שלח האפיפיור אחריה׳ להגיה מספרייה׳ ספרי אונגלייו״ן שלו הכתוב לשון לטין׳. [ז]

פריטי יואן הוא פְּרֶסְטֶר או פרביסטר יוחנן, מלך אגדי נוצרי מזרחי גדול, שאיגרת משמו לקיסר ביזנץ לאפיפיור ולאחרים זויפה בלטינית במאה השתייםֹעשרה. ממקום שלטונו בהודו ובפרס, העבירה אותו האגדה גם לאתיופיה, וכמלך אתיופיה נחשב הוא גם בסיפור דוד הראובני. ממלכתו היא בבחינת המקבילה הנוצרית של סיפור עשרת השבטים, והאגדה היהודית הפכה אותו גם למעיד עליהם. ראה למשל שלשלת הקבלה לגדליה אבן יחיה, ונציה שמ״ז, עמ׳ 198.

ההסתמכות על כשדים אלה בענייני לשון מעלה על הדעת את האפשרות שאליהו בחור הוא גם מחבר ׳ביאור המילים הזרות שבספר הזוהר׳, כי גם חיבור זה מביא ראיה על פירוש מילה ארמית (׳בוציצא דקרדינותא׳) בלשון ׳קבלתי מכשדי א׳[חד]׳. ראה מהדורת חיבור זה מאת בועז הוס, קבלה א (תשנ״ו), עמ׳ 174.

[133] בתוך *Octaplum psalterii* שהוקדש ללאו העשירי. ראה בהערת המהדיר פרנסואה סקרה.

[134] אולי כוונתו כאן לאו דווקא ליהודים אלא בעיקר להתפשטות העותומאנית, שאיימה מאוד על אירופה באותה שעה, והאפיפיור ביקש לערוך מסע צלב נגדה. איג׳ידיוס מקשר זאת לענייננו, מאחר שהמוסלמים כתבו באותיות ערביות, המכילות גם את האותיות הגרוניות. האותיות הערביות נזכרו אכן לעיל בפסקה הקודמת.

שכן מקללת היא אותנו, כמו שאנו אומרים, ׳בקללות של הטרגדיה׳[135] = בקללות של הטרגדיה, אשר משום כך יש להיזהר מהן בזהירות יתר, שכן, כפי שאנו קוראים לאור מנורה וֶנוסינית,[136] קללה נוראה היא, ובמיוחד זו אשר נעשית מתוך הדת עצמה, ולא תרוצה על־ידי כל הקורבנות.

וכך אתם שימו לב לדברים אלה. את אלה תתקנו. את פצעי הדת הללו בחוכמתכם תרפאו. על כל פנים סוף סוף כל משפחות שאר בני־תמותה התנסו בתקווה זו שהתמשכה לשווא. בתוכנית להשבת הישועה, [הדת] גם הציגה את עצמה כניתנת לריפוי, וגם קראה לרופאים[137] שתבואו לעזרתה כמו לעזרת מי שעומדת למות בקרוב. מעתה בהיותה מחומשת מכריחה היא ומדרבנת את הממאנים, מעתה כלפי הרוצים פונה היא בדברים, מפצירה ומשביעה.

[135] מילים אלה כתובות כאן ביוונית, ואחר־כך מתורגמות ללטינית. הכוונה לקללות נמרצות, כדוגמת אלה המצויות בטרגדיות היווניות, והמציינות את גורלו הקשה של המקולל, שנגזר עליו מעצם הווייתו.

[136] כלומר לאור מנורה הדומה למנורה של הוראטיוס (Horatius, המשורר הרומי איש המאה הראשונה לפני הספירה), שנולד בעיר וֶנוסיה באיטליה הדרומית, וכתב את שיריו בלילה. מקור הביטוי אצל יובנאליס (Iuvenalis, הסטירייקן הרומי איש המאה השנייה לספירה), סטירה ראשונה שורה 51: haec ego non credam Venusina digna lucerna?, ובתרגום רחל בירנבאום: ׳כלום אלה לא אחשוב הולמים עששית של הוראטיוס?׳ (יובנאליס, הסטירות, מוסד ביאליק, ירושלים תשס״ג, עמ׳ 40). יובנאליס מדבר על תופעות שליליות בחברה, שכמותן האיר גם הוראטיוס בשיריו, ובמשמעות זו משתמש במליצה זו גם איג׳ידיוס כאן.

[137] במקור Medicos שפירושו גם ׳לרופאים׳ וגם ׳לבני משפחת מדיצ׳י׳.

[ב. גוף הדיון באותיות האלף בית העברי כסדרן]

[35] קדמוני היהודים טוענים שאת האותיות קיבל משה מפי ״גבורה״,[1] שהיא האש.[2] ארבע אותיות ראשונות קדושות הן, שבהן מראה הוא את עצמו, ואת שאר השמות הוא קורא כינויים, שבהם הוא מודיע את גבורת מעשיו לעמו.[3] אלה אמנם אינן יכולות להילמד, אלא אם כן יובנו כצורות האל,[4] אשר עשרה מספרים הם.[5] מהארמים והעבריים, הספירות[6] גם מידות נקראות.[7] אחד השמות תופס פיתגורס[8] ואת השני אפלטון, והוא נהג לקרוא להן גם אידאות, כלומר גם צורות וגם מידות של הדברים.[9]

[1] השווה בבלי, עירובין נד ע״ב: ׳משה למד מפי הגבורה׳. שם אמנם לא מדובר דווקא על אותיות, אך את מוצאן האלוהי של אלה מזכיר התלמוד במקומות אחדים, כגון בבלי, שבת קד ע״א; סנהדרין כב ע״א.

[2] לפי דב׳ ד 12; 15; 33; 36; ה 4; 19; 21; 23; ט 10; י 4. לפי הקבלה האש מייצגת את ספירת גבורה. [?]

[3] לפי תה׳ קיא 6, בדיוק כנוסח תרגום הוולגטה שלפי תרגום השבעים. ההשקפה ששם הוי״ה בלבד מציין את עצם האלוהות ושאר השמות מתארים את פעולותיה, מבוטאת למשל בספר מורה נבוכים לרמב״ם, ח״א פרק סא. בהקדמת ספר התמונה, שעליו הוא מסתמך בהמשך (לעמבערג תרנ״ב, א ע״א), מכונות הספירות והאותיות ׳תארי כח פעולות׳.

[4] במקור: formae. הספירות מתוארות כ׳צורות׳ האל בספר הבהיר סעיף 116 (לפי מהדורת אברמס).

[5] במקור: numeri. הספירות פירושן מספרים בספר יצירה פרק א.

[6] במקור: numerationes. צורה לטינית זו מתרגמת גם את הגוון של שם פעולה המצוי במילה ׳ספירות׳.

[7] בלטינית mensurae. הכינוי ׳מידות׳ לספירות רגיל בספרות הקבלה. כך למשל הפרק הרביעי של ספר מערכת האלוהות, שעניינו שמות הספירות, נקרא ׳מערכת שמות המדות׳ (מערכת האלוהות, מנטובה שי״ח, מט ע״ב).

[8] הכוונה למספרים (ביונית ἀριθμοί), שהם יסוד המציאות בתורה הפיתגוראית.

[9] האידאות (ביונית ἰδέαι) הן המהוות לפי אפלטון את העולם העליון, ואידאה פירושה צורה. האידאה מזדהה אצל אפלטון לעתים גם עם מידה או סגולה טובה (ביונית ἀρετή). והשווה דברי איג׳ידיוס להלן בעמוד 44.

עשרה איברים נמנים בשיר השירים, במקום שמובן אותו מספר סודי.[10] השָׁלוש הנעלות ביותר באל עצמו יוצרות את העולם העליון, אחריהן נמשכות אחרֹכך שבע, אשר מייסדות את העולם האמצעי, שדרכו נולד זה האחרון החושי. יהי השילוש הראשון, הגבוה ביותר בבחינת ראש פה צוואר, השני: יד ימין יד שמאל חזה, השלישי: שתי השוקיים והחיבור ביניהן אל שׁער הערווה.[11] אחרי אלה, השלושה מניחים במקום קצה השילוש את העשירית המקציבה את כל דבריהם שהוחלט עליהם בשילושים אלה.[12]

השילוש הראשון אלוהי ביותר הוא בתוכו הוא, אין דבר שאינו ראוי לו. שני השילושים הבאים הם כמו אותם דברים שאנשינו קוראים להם תארים ותכונות של העליונים, אשר משגיחים על העולם כדי להולידו, לדאוג לו ולנהלו.

דברים אלה הידקתי בקיצור נמרץ. יש לבחון [את הדבר] במקומו באופן נרחב יותר. חוץ מאלה בחלקן של אותן עשר עולים הרבה שמות: של סגולות טובות, של יכולות, של פעולות האל. והן מושוות פעם ליסודות: למים לאש לרוח,[13] פעם לאיברים, כפי שתיארנו, פעם לאבות: לאברהם ליצחק ליעקב לדוד,[14] פעם לקישוטי המשכן, פעם או לחלקים או לכלים.[15] לכאן הקדמונים ממצים את כל התיאולוגיה.

[C5] עם הערות: מילה אחרת?

[C6] עם הערות: ?

[10] הכוונה אולי לתיאור הדוד בשה״ש ה 11-16. שם נמנים כמדומה תשעה איברים, אך אולי יש להוסיף עוד אחד הכולל את כולם: ׳וכֻלו מחמדים׳.

[11] במקור: pecten, משמעות זו נודעת אף היא למילה זו, שפירושה הראשון – מסרק. אמנם במילונים המילה היא ממין זכר, וכאן נוטה כנוטרום. דומה שהכוונה האמיתית כאן היא לאיבר הזכר.

[12] חלוקת משולשת כזאת של הספירות רגילה בספרות הקבלה, ומצויה כבר בספר הבהיר, ראה למשל (מהדורת אברמס) סעיפים 95, 116, 124.

[13] סימבוליקה זו רגילה בקבלה. מים, אש ורוח הם הספירות חסד גבורה ותפארת. ראה על כך בסוף מאמרי ׳מידותיו של האלוהים׳, בספרי ׳עלילות אלוהים׳, עמ׳ 151-157.

[14] על חסד, גבורה ותפארת כאברהם, יצחק ויעקב, ראה שם. דוד כמידת המלכות רגיל ביותר בספרות הקבלה, ראה במאמרי ׳יחי המלך׳, ספר היובל לאביעזר רביצקי (בדפוס).

[15] הקבלת המשכן וכליו לעולם העליון שבדמות עשר ספירות אכן רגילה בספרות הקבלה.

עשר אלה הן כוחות אלוהיים, מעשרה שמות אלוהיים אשר כתובים במקומות רבים בתורה,[16] ועד עתה לא פורשו לאף אחד מן הנוצרים. הם נכתבו עלידי ארמים[17] בספרים לאין מספר. [שמות] אשר איאפשר להבינם באופן פנימי, אלא אם כן יובנו עלידי חוקרי כתבי הקודש כעץ החיים ואותו של דעת טוב ורע,[18] אשר מורכב עשרה ענפים. כמו כן סומנו עשרת המספרים באותיות שנמסרו מהאל למשה,[19] **[עמ׳ 36]** את צורותיהם וחלקיהם מפקידים אתם עתה [בידי] שייאספו בקיצור ככל האפשר.

על אלה מצוי ספר, אשר כותרתו היא ״ספר תמונות״, ספר תמונות.[20] הוא אמנם בוחן באופן נרחב ביותר את הסודות הגנוזים. בעוטפי לכם, כי כך אתם מצווים, אותם כולם בשתיקה קדושה, מסכם אני בצמצום רק את הצורות של האותיות הקדושות של אותה שפה קדושה, אשר במוסרו את שתי התורות, את ההיא האל למשה ואת זאת בן האל לשליחים, בה דיבר [אלוהים ובנו].

[16] ספריו של ר׳ יוסף ג׳יקטיליה, ׳שער צדק׳ ו׳שערי אורה׳, מחולקים כל אחד לעשרה פרקים, שכל אחד מהם מוקדש לאחד משמות הקודש, וזה מפורש שם על אחת מעשר הספירות.

[17] הכינוי ארמים משמש בכל הספרון שלפנינו ככינוי למקובלים הכותבים בלשון העברית, ראה בהערה לעמוד 26 דלעיל.

[18] שני עצי גן עדן נכללים כאן באילן אחד. תיאור הספירות בדמות אילן שכיח ביותר בספרות הקבלה.

[19] הכוונה כנראה לצורת סימון המספרים בעברית באמצעות אותיות האלפבית. כזכור, לדעת איג׳דיוס האותיות ניתנו למשה מפי הגבורה (לעיל עמ׳ 35).

[20] הכוונה לספר שנקרא בדרך כלל ספר התמונה. הוא מכיל שלושה פירושים קבליים שונים על כל אותיות האלף בית, לפני כל פירוש כזה, הנקרא תמונה, יש הקדמה, והוא מכיל גם דיגרסיות ארוכות, הדנות בעניינים שונים. ברוב כתביהיד והדפוסים של הספר מצוי גם פירוש, וגם בו משתמש איג׳דיוס (ראה דוגמאות לכך בהערה לעמ׳ 37, 38, 53, 54). הספר נכתב כנראה במאה הארבעעשרה, אך לא נדפס עד סוף המאה השמונהעשרה (קארעץ תקמ״ד), וזאת כנראה משום שחלק מגדולי המקובלים (ובראשם האר״י הקדוש) התייחסו בהסתייגות לספר זה, ובעיקר לנוסח המיוחד של תורת השמיטות שהוא נוקט. בהערותי מפנה אני לדפוס המצוי של הספר, לעמבערג תרנ״ב (דפוס צילום בישראל תשל״ב), ומציין גם את מספר התמונה והאות הנידונה.

׳א׳ אל״ף מזדמנת כאות הראשונה, אשר היא אחת פשוטה, אשר בהיותה כך, מורכבת היא משלושה: מוא״ו באמצע ושתי יו״דים.[21] הארמים מבקשים לציין את השילוש הראשון הזה, אשר מאחר שאין לו מקור ממקום אחר, והוא ממוקם במקום הראשון, הופך הוא לכל הדברים מקור ומעיין. אם מתבונן אתה באות, גם יחידה היא וגם פשוטה, כמו בשעה שאתה מאזין לשילוש ולמספר בעניינים האלוהיים, היית חושב שאין שום דבר מוצק, אין דבר מדובק,[22] ולא שום דבר חוץ מאשר פשוט מאוד בתכלית הפשיטות. אבל יש שלוש באותה אות: וא״ו כעין זו אשר ממנה נתלים האחרים; שתי יו״דים, אשר ממנה נאצלים והם בחיקה. מחוברים לגמרי באותה מהות. לא כמו דברים אחרים הנולדים בתוכנו נפרדים, ונבדלים בעניין, כפי שאומרים [נ״א: מלמדים] אנשינו. אין הם נבדלים לא בישות ולא בסגולה ולא במקום. אומרים כמו הארון בין הכרובים.[23] עניין שאוריגנס הוא היחידי מבינינו שחש בריחו, כשהוא מפנה לאותו סוד.[24] שני שרפים שהיו קוראים זה אל זה.[25] במקום שבאופן כזה

[C7] עם הערות: ?

[21] ספר התמונה, תמונה ראשונה, א (א ע״ב): ׳וצורה של א׳ שני יודין ו׳ ביניהן׳.

[22] צ״ל coagmentati במקום coagumentati.

[23] לפי בבלי, יומא כא ע״א: ׳מקום ארון אינו מן המדה [...] כרובים בנס היו עומדים׳. עניין הכרובים מושווה לאות אל״ף בכמה מקומות בספר התמונה. תמונה שנייה אות א (י ע״ב): ׳אלף מורה כתר [...] וציורו כולל שנים כרובים זהב והקול בתוך כעניין ו׳ קולות מקול אחד׳. תמונה שלישית אות א (לד ע״ב) ׳כל זה מציור כח אות האל״ף אשר מציורו ענין הכרובים מראה עליונים ותחתונים׳. ועוד.

[24] אוריגנס מפרש את המילה ׳כרובים׳ כ׳המון החוכמה׳, multitudo scientiae, בלטינית. פירוש זה נמצא בקטע שאבד במקורו היווני ונמצא רק בתרגום לטיני: Origenes, *In Numeros Homilia V* 5 (נדפס בתוך J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, vol 12 (1862), col. 606). בהקדמתו לשיר השירים מזכיר אוריגנס בין הקטעים האזוטריים שבמקרא את ׳תחילותיו של ספר יחזקאל, שבהן נזכרים הכרובים׳. הקטע אבד במקורו היווני, ומצוי בתרגום לטיני של רופינוס: 'Originis in Canticum Canticorum Prologus interprete Rufino', in: *Patrologia Graeca* (ed. J. P. Migne), XIII (Paris 1862). col. 63-64. המהדיר, סקרה, מפנה כאן לפירושו של אוריגנס לספר במדבר.

[25] יש׳ ו 2-3: ׳שרפים עומדים ממעל לו... וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש׳.

באמצעות המסתורין המופלא נשמרת גם האחדות וגם הנבדלות של השילוש הראשון, מקודשת היא במשמעות מתאימה ביותר לאות הראשונה.

לאלה אוסיף את סוד השם הגדול, המספר עשרים ושש,[26] שאות זו יוצרת בשלושת חלקיה, גובה השם הראשון. לפיכך האל בעומדו לומר למשה את שמו הגדול, מה שלא עשה לאף אחד מן האבות, השתמש תחילה באות עליונה זו, כאשר הוא אומר 'אהיה', אסבול את כוח [האויב].[27] [אני מוסיף זאת] בהשמיטי דברים אחרים שנמסרו לזיכרון אודות אות זאת, אשר לבארם שום כרך לא יוכל להספיק.

אינני יכול לפסוח על כך, שמאחר שאות זו יחידה היא רגיל היה שישתמשו בה ל[ציון] הישות, מאחר שמשלושה [היא מורכבת ישתמשו בה] לאל ולשילוש, מאחר שראשונה היא – לראשית שאין לה ראשית, כלומר לאב עצמו.

ב' אומר מחבר ספר זה, היא השמיטה של החוכמה העליונה. בתה הבכורה של האל"ף הראשונה, אשר זה עתה פירשנוה. במילים אלה משתמש השליח שלנו, המלא באור חוכמה, שחוכמה זו היא הבכורה של כל בריאה.[28]

את חלקי אות זו עושים שניים, דו, דל"ת וא"ו. ו[וא"ו במספר האלוהי מציינת שש, אשר נקרא חָזה ותפארת. **[עמ' 37]** את שם השמש נחל לחלקו. דל"ת אשר מציינת דֶלת,[29] היא שֶם העשירית, אשר היא שער הבית, ונקראת שומרת השער.[30] זהו שאומר התאולוג

[26] זה מצוי לפירוש הנדפס בשולי ספר התמונה, תמונה א אות א, א ע"ב: 'והאלף עצמה שהיא רומז בחשבון ך"ו היא מידת התפארת'. 26 הוא ערכו בגימטרייה של שם הוי"ה. [לברוק]

[27] לפי פירוש רש"י לשמות ג 14: '"אהיה אשר אהיה" – אהיה עמם בצרה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכויות'.

[28] איגרת פאולוס השליח אל הקולוסים, א 15 (תרגום דליץ'): 'והוא צלם האלוהים הנעלם ובכור כל נברא'. ובוולגטה: Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae.

[29] כתוב hostium במקום ostium. זה הכתיב הרגיל גם להלן, וגם בדיון באות דל"ת.

[30] בנדפס hostiaria במקום ostiaria.

מחבר הספר הזה: בי״ת היא בית תפארת.[31] כלומר בית השמש. אשר בשם אחר מכונה ירח.[32]

אך משעמם ומעיק לעבור בחטף דרך [כתבים] אלה, אשר [נראה] שבקושי מתגלים ונחפרים אל האור; אפשר היה [ללמוד זאת] בנוחות בעזרת כרכים רבים מאוד. מי היה מאמין, שבמקום שאנו אומרים: חוכמה בנתה לה בית, האמת העברית, שאליה יש לפנות לפי עדות הירונימוס[33] ואוגוסטינוס,[34] גורסת לא חוכמה אלא חוכמות,[35] אחת מהן, הפרצוף השני, לפי עדות השליח, מלאה באוצרות אלוהיים,[36] והשנייה היא הספירה העשירית, אשר כדרך הלבנה אין לה משלה כלום, אלא בקבלה את אורה מן השמש[37] נקראת היא דלה ורֵיקה.[38] שלמקום זה ירדה החוכמה העליונה ורוקנה גם את עצמה, אמר השליח.[39] לפיכך בי״ת מציינת את שתיהן:[40] את העשירה המושלמת

[31] ספר התמונה, תמונה ראשונה, ב (א ע״ב): ׳ב צורתה מורה שני מדות והוא דלת ואו, והיא נתיבות חכמה עלאה ותתאה והיא בית לתפארת׳.

[32] הספירה העשירית, מלכות, נקראת ירח, והיא ביתו של השמש כיוון שהיא מקבלת את אורו.

[33] הירונימוס היה מתרגם התנ״ך ללטינית (תרגום הוולגטה), וחסיד גדול של האמת העברית (Hebraica veritas), ועם זאת תרגם כאן (ראה בהערה הבאה) שלא כשורה לפי דעת איג׳ידיוס, שסובר (לדעתי שלא בצדק) ש׳חכמות׳ שבפסוק היא לשון רבים. הירונימוס שטח את סודות האלף בית העברי באיגרתו הנזכרת לעיל בהערה לעמ׳ 25.

[34] ראה לעיל בעמוד 31.

[35] משלי ט 1: ׳חכמות בנתה ביתה׳. אך בתרגום הוולגטה, מתורגמת המילה חוכמה בלשון יחיד: Sapientia.

[36] איגרת פאולוס השליח אל הקולוסים, ב 2-3 (תרגום דליץ׳): ׳להשכיל סוד האלוהים אבינו וסוד המשיח. אשר צפונים בו כל אוצרות החכמה והדעת׳.

[37] בנדפס a sole suo lucem captans, כלומר ׳אור מן השמש שלה׳, אך אני מציע לגרוס suam במקום suo.

[38] ציור השכינה כדלה וכירח שאין לו משלו כלום אלא מקבל את אורו מן השמש, רגיל מאוד בספרות הקבלה.

[39] איגרת פאולוס השליח אל הפילפים, ב 6-7 (תרגום דליץ׳): ׳אשר אף כי היה [המשיח] בדמות האלוהים לא חשב לו לשלל היותו דומה לאלוהים. כי אם הפשיט את עצמו וילבש דמות עבד׳. ׳הפשיט׳ בוולגטה: exinanivit — אותו פועל שתורגם בפנים ׳רוקנה׳.

מתוך עצמה, את זאת שנעשתה ענייה בתוך עצמה בדל״ת, מילה אשר בשפה הקדושה מציינת דלות.

׳ג׳ גימל טוענים שמורכבת מזי״ן וסו״ו.[41] וא״ו ששית ספירת השמש,[42] זי״ן שביעית ׳נצח׳,[43] ו[ספירת] הניצחון. שתובן באחת כמלאות האור, ובאחרת מוכר האור העדין יותר. זאת אשר נעשתה יעקב, שמשם נאצלים שנים־עשר מעיינות.[44] זאת אשר נמסרה לפרץ, אשר הוא הראשון שבפותחו את גדר המשפחות, קיבל את זרע המשיח מאם נוכרייה.[45] והוא עצמו הראשון מבני תמותה חיבר אות זו. התמונה בעלת הזוויות הראשונה והמפורשת של המשיח[46] שבו ישראל, ובשר המשפחה חובר, מי שכאשר המילה נעשתה בשר[47] היו צריכים להתחבר ברוח משותפת.

[C8] עם הערות: ?

נוסף לכך, אות זו תופסת את המקום השלישי, ורומזת לספירה השלישית, אשר הם רגילים לקרוא לה בינה[48] ואנחנו — רוח הקודש. נוסף לכך קוראים לה אם הבנים שמחה,[49] המניקה זרע של שבעה

[40] תמונה ג, אות ב, לה ע״א: ׳ב [...] חכמה מחכמה עלאה שהיא כלולה מעשר העליונים׳.

[41] השווה תמונה א, אות ג, א ע״ב: ׳ג [...] וציורה שני כוחות י״ד׳. וכנראה כתב־היד שהיה לפני איג׳ידיוס גרס ו״ז.

[42] הדיון בג׳ בתמונה שם מסתיים במילים ׳ושעת חמה ממשלתה׳. אך איג׳ידיוס מדבר על האות וא״ו הרומזת לתפארת, שהיא השמש בספרות הקבלה.

[43] השווה בפירוש הנדפס בתמונה א אות ג, א ע״ב: ׳ובאות הגימל ב׳ ציורין מורים על הבינה שמתלבשת בעטרת ת״ת שהז׳ עושה אותה במקום נצח בעבור כי שם שבנצח הוא שם שבתפארת והוא שם הוי״ה׳.

[44] שתיים־עשרה עינות המים שבאילמה (שמ׳ טו 27) נתפרשו בספרות הקבלה על שנים־עשר בני יעקב.

[45] היא תמר.

[46] אינני יודע מאין זה.

[47] לפי אוונגליון יוחנן א 14.

[48] ספר התמונה שם: ׳ג מורה על כח הבינה׳.

[49] תה׳ קיג 9. כינוי זה לבינה מצוי הרבה בספרות הקבלה, אך לא בספר התמונה.

שהולכים אחריה, שאותם החוכמה חצבה[50] בדמות שבעה עמודים, כתב שלמה.[51] אנו לשבעה של אותה פרסונה שלישית קוראים מתנות.

בגלל אלה הוענק לאות בהיגיון עמוק השם גימ״ל, שמשמעו גם להיניק[52] וגם להעניק.[53] שהרי מניקה רוח הקודש את אלה שהיא יולדת, בהעניקה לכל אחד ואחד כפי רצונה, כפי שמלמד השליח אל הקורינתים.[54] את השניים בפסוק אחד שר דוד ׳כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי׳.[55] כלומר: כמו שאותה אם הנשמות נותנת חלב וחסד, כך מושפע על נפשי.

ומאחר שדין הוא בבחינת רצון גם הספירה השלישית נקראת ״רצון״ ורצון, לפיכך מתקבלת היא במקום הספירה החמישית, המיוחסת לדין וליצחק.[56] לפיכך רק בחינוכו של יצחק נמצאת הזכרה של שם אות זו ושל ההיגמלות.[57]

׳ד׳ דלת היא הרביעית במספר האלוהי. זרוע ימין האל[58] נקראת עלֹידי שלמה והנביאים. וזאת היא היסוד מים, קן החסד והנדיבות האלוהית. כי אחרי העולם העליון המאושר ביותר, אשר הוא בתוך **[עמ׳ 38]** עצמו בשיא המוחלטות כשבשום אופן אינו תלוי באַחֵר, ומקוים עלֹידי עצמו בדרך מעגלית, אינו בולט החוצה,[59] הולך

[C9] עם הערות: כך?

[50] נראה שבמקום excidisset צ״ל excidisse.

[51] משלי ט 1: ׳חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה׳. וולגטה: Sapientia aedificavit sibi domum excidit columnas septem.

[52] בספר התמונה נדרש שם האות גימ״ל דווקא מלשון גמילה מחלב, כדלהלן.

[53] תמונה ב, אות ג, יב ע״א: ׳לגמול חסד כשמה׳. ומקורו בבבלי, שבת קד ע״א.

[54] איגרת פאולוס הראשונה אל הקורינתים, פרק יב. ובפסוק 11 (תרגום דליץ׳): ׳וכל אלה פועל הרוח האחד ההוא, המחלק לאיש איש כרצונו׳.

[55] תה׳ קלא 2. ובוולגטה בנוסח לפי תרגום השבעים: Sicut ablactatum super matrem suam ita retribution in anima mea, כלומר: כך הוא הגמול.

[56] יצחק מסמל בקבלה את מידת הדין.

[57] בר׳ כא 8: ׳ביום הגמל את יצחק׳. תמונה א, אות ג, א ע״ב: ׳ושם גימל מלשון הגמל את יצחק בנו׳.

[58] תמונה ב, אות ד, יב ע״א: ׳ד הוא החסד [...] ואות זה רמוז ביד והוא הימין ולא השמאל׳.

[59] תמונה ג, אות ד, לז ע״ב: ׳ד זה האות נעלה מאוד ואין לו ציור מחובר והוא משבעה עמודים פשוטים והוא תחלת פעולת הויות רומז לעולם המים ואורו

בעקבותיו העולם השני של אותם זרעים, ומשם בסופו של דבר נזרע העולם הזה השלישי. וכן לפיכך העולם הזה האחר, מאחר שהוא דואג לעולם החושי וליסודות החושיים, הוא מוצא מגדר כינוי היסודות.

נוסף על כך השם דלת, כמו שאמרנו, משמיע את המילה דֶלת. כי זו הדלת הראשונה של כל הדברים הנאצלים מן העולם הגבוה ביותר. מים אלה נאצלים מהרוח, שהזכרה לה עשה יוחנן בסתר כדבר סודי ביותר, כבמנודÖראש: מים חיים עתידים להתפלג מבטן המאמינים; כשהוא מפרש: מן הרוח שאותה השליחים וחסידים אחרים עתידים היו לקבל.[60]

אם תסתכל במספר, כשאתה יורד, אתה מגיע לרחמים גדולים, אם [תסתכל בו] בעלייתך, [אתה מגיע לרחמים] קטנים. שכן "נצח", ששמה ניצחון, היא אשר מציעה את עצמה לעולה כרביעית.[61] אם תתבונן בשם, שבו שער[62] או דלת היא משמיעה, היא מובנת לא רק כדלת הראשונה של שיתוף האור, שהיא זרוע ימין, אלא גם כאחרונה. ולנו גם כ[דלת] הרמת הנשמה.

[C10] עם הערות: למה נקבה?

בבדידותה פשוטה היא אות ראשונה זו, ואינה מולחמת מאותיות אחרות.[63] גם מפני שבהיותה שער ליורדים, היא פשוטה, והיא מים

ובריותיו בשמטתו גוף הראשון נשמות קדושות טהורות ומאירין מאוד כי השמיטה כולה אור בחסד גלגלים פשוטים זכים ולא מורכבים, כי בזמן ההיא לא היו גלגלים מד' יסודות וכחות מלאכים פשוטים כמים ברים וזכים ומאירים ימיניים ובריות חיות חיים ארוכים לא גלות להם ולא גוליות ולא גלגולים מגולגלים כי אם פשוטין, לא חרץ ולא ריחוק נמצאים כי אם פנימיים וטהורים וקדושים'.

60 אוונגליון יוחנן, ז 39-38 (תרגום דליץ'): 'המאמין בי, כדבר הכתוב, מבטינו ינהרו נהרי מים חיים. וזאת אמר על הרוח אשר ייקחוהו המאמינים בו כי לא ניתן רוח הקודש עדנה'. לא ברור לאיזה 'כתוב' כיוון ישו.

61 לפי הפירוש הנדפס בשולי הדף בתמונה א, אות ד, ב ע"א: 'וחשבון ד בחשבון הקדמי עולה עשרה הן מתחילת האצילות עד דלת הן מסוף אצילות שיעלה עד נצח שיעלה עד נצח שנקרא גם הוא דל"ת'. ספירת חסד היא הרביעית מלמעלה למטה וספירת נצח היא הרביעית מלמטה למעלה, ושתיהן בצד ימין. ד עולה עשרה בחיבור של 1 + 2 + 3 + 4 (= הטטרקטיס הפיתגוראי).

62 תמונה א, אות ד, ב ע"א: 'ד יושבת בשער'. ובפירוש שם: 'ד [...] לכן קורא אותה שער כמו שוער לת"ת [=לתפארת]'.

63 תמונה שם: 'ואין לה אות שני כי היא לבדה עומדת'.

ונדיבות, וגם מפני שכראשונה לעולים, אשר היא העשירית,[64] היא נקראת לחם העניים,[65] ובית דוד העני,[66] שאליה מרוקנת עצמה החוכמה העליונה. מאחר שהיא כעין החומר הראשון של הדברים, בהיותה עתידה רק לקבל את כל הדברים, כשבוודאי אין לה כלום מעצמה, אות זו היא סמל לה, כאלמנה ובודדה,[67] ואשר קוראת לעצמה לעתים קרובות שפולה וגם עזובה.[68]

אף על פי שאני ממהר, ורוצה ביודעין לדלג על הרבה, אינני יכול להשתתק אודות דבר זה: העשירית, [שהיא] שאיבה ממנו, ציווה האל שתיתפס בידי בניOתמותה באמצעות תשלום מעשרות גם של פֵּרות וגם של דברים אחרים. כמו כן באמצעות הדלת מסומן גם שהיא סובלת את חידושי הלבנה, ויכולה להיקרא סם,[69] ולהתכנות פעם מלאה ופעם ריקה, פעם אשה ופעם גבר, פעם נער ופעם נערה,[70] כשפונים אליה פעם בשם רחל ורות, ופעם בשם דוד וחנוך הנער.[71]

בהיותה בת של האב הנעלה, כאשר פחות מדי מוארת היא בקרני האב, הופכת היא לקרה או לפושרת. בניגוד לכך, בשעה שהבן, בחוטפו את האב ובחברו אותו אליו באופן שהדבר מותר, הדבר, נושא אותו על כתפיו הרחבות,[72] סוד כמוס זה רומז מארו באיינאס

[C11] עם הערות: ?

[64] תמונה שם: ׳והיא עשירית בין למעלה ובין למטה׳.

[65] = ׳לחם עֹני׳ (דב׳ טז 3).

[66] השווה תה׳ מ 18: ׳ואני עני ואביון אדני יחשב לי עזרתי ומפלטי.׳אדני׳ הוא שמה של ספירת מלכות. המזמור פותח במילים: ׳למנצח לדוד מזמור׳. ואולי הרמז הוא לעמוס ט 11: ׳סֻכת דויד הנֹפלת׳.

[67] לפי איכה א 1: ׳איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה׳.

[68] או ׳גלמודה׳: יש׳ מט 21.

[69] תיקנתי בתרגום את המילה הנדפסת Veneum, שאינני יודע לה פירוש, ותרגמתי כאילו כתוב: venenum.

[70] המילה ׳נערה׳ נכתבת ברוב המקרים בתורה בלי ה״א אחרונה: כ׳נער׳. כפל כתיב זה נדרש בקבלה על מצביה השונים של השכינה. ראה למשל זוהר ח״ג, קנו ע״ב.

[71] בספרות הקבלה נחשבת הספירה העשירית כנקבה, ומיוצגת עלOידי נשים כרחל וכרות, אך לעתים גם עלOידי גברים כדוד. ואף עלOידי המלאך מטטרון המזוהה עם חנוך. הכינוי ׳חנוך הנער׳ מקורו בדרשה על משלי כב 6.

[72] אני מציע לקרוא humeris latis במקום laetis הנדפס, גם מפני ש׳רחבות׳ מתאים יותר לכתפיים הנושאות מאשר ׳שמנות׳ או ׳שמחות׳, ובעיקר שכך

החסיד,[73] ומציינים אותו הארמים בהוספה לאות דל״ת, שכן התאולוג בספר זה של היסודות הקדושים, מזכיר לחסידים, שהאות ׳ד׳, אף על פי שהיא יחידה, אף על פי שהיא פשוטה, בכל זאת נושאת את היו״ד על כתפיה,[74] שאודותיה בסודות נידונים דברים גם רבים מאוד וגם מאוד אלוהיים, וכאשר נרד עד אליה ניגע באחדים מהם.

׳ה׳ של נעלך[75] אמר אלוהים למשה העומד לשמוע את השם האלוהי, כעניין שהוא גם סודי ביותר, וגם ביותר בלתיֹרגיל. סודי ביותר – ידוע לאל האחד, ביותר בלתיֹרגיל – שאותו לא הפקיד אפילו אצל אברהם,[76] אף לא בנאמנות ידיד שכזה.[77] שכן הוא בלבד הכיר את עצמו בדיוק, ולכן הוא בלבד נתן על עצמו שם פרטי, שכן נתינת שם אינה אלא מטבע החכם. וכך שם זה, שבו בלבד נראה האל מרוצה בעצמו, כה גדול הוא, **[עמ׳ 39]** כה קדוש, כה נסתר, עד שלנפש, אשר עלֹידיה צריך [השם] להישמע, יש צורך להשיל את נעליה. בסופו של דבר את עפר אדמת הגוף, את הלכלוכים יש לפשוט.

זה, אומר אני, השם שהוא אכן הקדוש ביותר לפי עדות אלוהית, מרחיק מקודשי קודשיו את שאר האותיות, כשהוא חוזר וקורא: הישארנה מרחוק, חילוניות. אחדות נבחרות, שגם הן אינן מתאימות לגובה האלוהי, מתיר הוא את כניסתן לא יותר מפעם אחת. את זו

(latos umeros) נאמר בדברי וירגיליוס הרמוזים להלן (אלא אם כן איג׳ידיוס גרס אחרת בווירגיליוס).

[73] וירגיליוס מארו כותב על איינאס, שהוציא את אביו הזקן על כתפיו מטרויה ההרוסה (איינאיס II שורה 721). החסיד (pius) ככינוי לאיינאס פירושו כאן, וכן פעמים רבות אצל וירגיליוס, בעיקר מי שמקפיד על כיבוד אב ואם.

[74] לא מצאתי זאת בספר התמונה. אך פירוש כזה מצוי בפירוש האותיות לר׳ יעקב בן ר׳ יעקב הכהן, בתוך: גרשם שלום, קבלות ר׳ יעקב ור׳ יצחק בני ר׳ יעקב הכהן, מדעי היהדות ב, ירושלים תרפ״ז, עמ׳ מה: ׳ומה שאתה רואה צורת הדלת מאחריה דומה לאדם הנושא משא על כתיפיו בא ללמדך על החכם[...] והרי הוא כאלו סובל את העולם [...] וצורת היוד אשר מגב הדלת הוא רמז כנגד הקב״ה השוכן על המרכבה׳. [כך?]

[75] שמות ג 5, בנוסח הוולגטה. במסורה שם: ׳נעליך׳. ׳של נעלך׳ – יהושע ה 15.

[76] ראה שמות ו 3.

[77] ראה יש׳ מא 8.

האחת,[78] המאושרת מכולן, כה קרובה וידועה במידה רבה מכולן, אותה הוא מזמין פעמים, מחבק פעמיים, פעמיים מחמם בחיק המאושר הרבה מכל המאושרים של הסתרים הסודיים.

ידוע ששם זה ניזון מארבע אותיות. ה״א מופיעה פעמיים, אחת כסמל להורה, והשנייה כצאצא. ארחיב את הסוד: לא גיליתי, אומר האל, את שמי לאברהם.[79] אדרבא, אפילו לא את חצי השם אשר נסתר ב׳הללויה׳. אבל לזקן הנאנח על שאין לו צאצא חוקי, המתלונן על כך שהדורות הבאים יהיו יורשים[80] בלתי־חוקיים,[81] נמסרה ה״א אחרונה, מקור של כל הולדה וצאצאים, והוכנסה לשם אברהם,[82] כך שנֵצר משיח הוכנס בגדמים הקרים והיבשים של הזקנים.

מצויה בשם ה״א קודמת, שמאחר שהיא מבוטאת לא בשיניים ולא בחֵך, לא בלשון אלא רק ברוח, מקודשת היא לרוח. ואינה רק קלה לאדם אלא גם טבעית, אדרבא, התיאולוגים הארמיים אומרים שזאת בוודאי היחידה מכל האותיות אשר נשמעת גם בנשימת בעלי־החיים, כיחידה לגמרי מכל האותיות. כך שכל הדברים שיש בהם רוח, בשעה שאת רוחם משיבים, מבטאים הם אות זו.[83]

ומייחסים [אות זו] לאותה ספירה, שקוראים לה ״בינה״, רצון ורוח. וכפי שה״א ראשונה היא אחרונה של העולם הראשון, כך ה״א שאחריה אחרונה היא של העולם השני.[84] כאשר נלקחת פעמיים ה״א, אשר מציינת חמש, נותנת היא עשר. לפיכך ה״א השנייה היא סמל לעשירית, שהם קוראים לה אור רוח הקודש[85] המיועד לנביאים ולאנשים קדושים. אמרתי את הסיבות למה אות רוחנית זו מתייחסת

[C12] עם הערות: לבדוק

[78] היא האות ה״א.

[79] ראה שמות ו 3.

[80] כנראה יש לקרוא hereditariorum במקום hereditariarum.

[81] לפי בר׳ טו 2.

[82] או: לשמו של אברהם.

[83] בספרות הקבלה מדובר לעתים קרובות על רוחניותה של האות ה״א, אך לא מצאתי שמזכירים שאות זאת מבוטאת גם על־ידי בעלי־החיים בשעת מיתתם.

[84] בספרות הקבלה נחשבת בדרך־כלל האות ה״א הראשונה של שם הוי״ה כמייצגת את ספירת בינה, והאחרונה כמייצגת את ספירת מלכות.

[85] ׳רוח הקודש׳ היא כינוי רגיל בקבלה לספירת מלכות, אך ׳אור רוח הקודש׳ אינני מכיר.

לספירה השלישית והעשירית: כדי שההוא יהיה מקום הרוח באלוהיות, שזו תהיה שיטה ושדה של העברת אותה רוח לבניאדם. משם נאספים מתנות שבעה[86] זרעים ופירות עלידי יראת שמיים, פולחן, דת.

אכן, מאחר שאות זו נוטלת את המקום החמישי ביסודות הקדושים,[87] מתייחסת היא גם לספירה החמישית, הנקראת 'גבורה' חזקה ולוחמנית. זאת עושה את יד ה' קצרה,[88] כאשר היא חוטפת את האור מאתנו החוטאים ומעדיפים את מחשכי הגופות על אור האלוהיות. לפיכך הא מורכבת מדל"ת ויו"ד, אשר "יד" "יד", את היד[89] יוצרים יחד.[90] אמרנו שהיא הופכת קצרה בחומרת אותה אות, בגמול על החטאים.

שלוש ספירות בעשירייה האלוהית מאמצת אפוא אות זו: שתיים בעולם השני, החמישית והעשירית, הדין הגבוה הקשה ביותר, והרפה יותר[91] התחתונה;[92] ואחת בעולם הראשון.[93] משם יוצאים דברים אלה כמו מהורה, כפי שהם כותבים. ולכן הארמיים קוראים לה אם כל הבנים שמחה.[94] התיאולוגים היוונים שאחריהם[95] הלכו בכל עניין, קראו לה אם האלים,[96] ולאותן שתיים יונו[97] והֶבֶה,[98] או גם בשמות

[C13] עם הערות: לבדוק

[C14] עם הערות: לבדוק

[C15] עם הערות: לבדוק

[86] מספירת בינה נאצלות שבע הספירות שמתחתיה.

[87] כלומר: בסדר האותיות, שהאות ה"א היא החמישית.

[88] ספר התמונה, תמונה א אות ה (ב ע"א-ע"ב): 'ה גבורה [...] אם קשה ואם רפה [...] וציורו מוכיח כאמרו היד ה' תקצר [במ' יא 23]'. ועוד בעניין זה תמונה ב אות ה (יב ע"ב).

[89] יד ראשונה במקור YD, שנייה Iad, והשלישית המילה הלטינית manum.

[90] אני מציע conficiunt במקום conficium הנדפס.

[91] אני מציע mitiorem במקום mitionem הנדפס.

[92] ספירת גבורה נחשבת בספרות הקבלה כמידת הדין הקשה, וספירת מלכות כמידת הדין הרפה.

[93] ספירת בינה.

[94] תה' קיג 9: 'אם הבנים שמחה'. ובוולגטה: matrem filiorum laetantem (וכאן הוספה המילה 'כל'). הכוונה לספירת בינה.

[95] אחרי המקובלים.

[96] היא האלה קִיבֶלֶ ה. היא מקבילה כאן לספירת בינה.

[97] זה השם הלטיני של הֵרה, מלכת האלים. לא ברור אם היא מקבילה כאן לספירת בינה (הה,א הראשונה של שם הויה), או לגבורה.

אחרים. את סוד האחד [היוצא] מעשרה שמות אלוהיים, המבחינים בין עשרה כוחות האל, את אלה מי שאינו יודע, איך יֵדע את האלוהיות — איננו מבין.[99]

האות ה״א מראה שלוש ספירות, אשר עושות צדק, פסקיסדין ומשפטי עוונות. **[עמ׳ 40]** ולפיכך, מאחר שתשעה שמות אלוהיים שייך [כל אחד] למספר יחיד, רק ׳אלוהים׳ רגיל הוא בריבוי,[100] לפי היגיון סודי זה: שלה״א יש בבטנה סמל של אותם שלושה, גם של צדק וגם של אלה שהשותף לידיעה של אותה חוכמה ישתומם עליהן, שבנשמות השמימיות נמצאות בנות הזעם.[101]

׳ו׳ את המקום השישי תופסת האות וא״ו, אשר, מאחר שאיננה מניחה אִתה שום דבר חיצוני, לעולם היא עצמה אינה בולטת מעצמה. היא יציבה בעצמה וגם מספיקה [לעצמה]. נקראת עמוד העולם, פשוטה, שבעת רצון מעצמה, אינה זקוקה לשום דבר, שלמה ומושלמת.[102] נעשה לא מה שסוברים הרשעים שהדברים האלוהיים הולכים אחרי טבע המספרים, כאילו יש משהו עתיק יותר מן האל, [דבר] שימדוד את האל ואת האלוהיות. אבל איפכא מסתברא, המספרים, כמו כל מהות, עלידי האלוהיות נחלו גם את הווייתם וגם את טבעם וגם את עובדת מציאותם, ובין אם הם נמצאים או שהם מחזיקים בדבר שנתקבל מן הסיבות האלוהיות, הכרחי הוא שיֵצֵגו דבר כלשהו. לפיכך, את האות וא״ו, גם כעמוד שש הספירות וגם כשישית האמצעית הנקראת ׳תפארת׳, מחקה המספר המשושה. לבל יתנגד הצאצא למקורו, התחמק ראשון המושלמים, ומשום שמשה

[C16] עם הערות: ?

[98] אלת הנעורים, מקבילה כאן לספירת מלכות.

[99] כנראה רמז לפוליתיאיזם של היוונים הקדמונים.

[100] כלומר, שמות הקודש הם בלשון יחיד, להוציא השם ׳אלוהים׳.

[101] כוונתו למשורר ורגיליוס, שבראשית האינאיס שלו (Vergilius, *Aeneis* I 11) הביע פליאה זו בלשון: ?Tantaene animis caelestibus irae. ובתרגום: ׳הכה גדולות הן בנות הזעם בנשמות השמימיות?׳

[102] תמונה א, אות ו (ב ע״ב): ׳הו׳ עצמה תפארת והיא עמוד לעולמה [...] ואין לה ציור כי אם העמוד לבד [...] אין צורך ה׳ לו״. תמונה ג אות ו (מ ע״א-ע״ב): ׳ו׳ זו האות מורה צורה בלי ציור כי היא צורה פשוטה׳.

אמר שפעולות האל נשלמו באות זו במספר זה של קרניים,[103] ואמר שלפיכך נוסד העולם בששה ימים. אוכל להתפלא שדבר נפוץ מאוד באותה חוכמה לא הריח פיקו.[104]

אף על פי שאות זו איננה מקבלת לתוכה שום דבר של אותיות אחרות, בכל זאת אין זה שהיא אינה דואגת לכלום מן הדברים האחרים. שכן בהיותה שולחת שני פנים, היא מסתכלת גם בעליונים וגם בתחתונים. השישית אוספת בתוכה את המים של הרביעית, את האש של החמישית, כשהיא מייסדת [ספירה] מפוארת והופכת אותה למיזוג.[105] שמש הארמים [קוראים לה], אפולו קורא [לה] אפלטון, [וַרגיליוס] מארו, הומרוס, אורפיאוס, הסיודוס,[106] כי הוא מרכך את הכוח הפוצע של הרפואה השמאלית, כי את השמאלית הוא מזמן יחד עם הימנית, כי את הנביאים הוא ממלא ומאיר במוסיקה, הוא מייסד הנבואה ומוחזק להיות כך.[107]

הלוואי והדורות הבאים היו מתמידים ביראת שמיים שכזאת. דברים כה רבים מסרו הקדמונים בהבנתם. היוונים שינו את השמות, את העניין בשלמותו למדו מהארמים במצרַים ובאסיה הסורית, דברים שהיו נסתרים זמן כה רב. עתה, בהיות האל פועל חדשות,[108] פורצים

[103] בלטינית ׳רדיוסים׳. ואולי כוונתו לששת הרדיוסים שממלאים את היקף המעגל. וראה גם להלן בעמ׳ 43, 53.

[104] כפי שמעיר כאן סקרה, הכוונה בוודאי לספרו של פיקו דלא מירנדולה על בריאת העולם בששת ימים: Heptaplus de septiformi sex dierum geneseos enarratione (ובתרגום: ׳[פירוש] כפול שבע על הסיפור בן שבע הצורות של ששת ימי בראשית׳). כפי שנרמז כבר בשם הספר פיקו תוהה שם על חילופי שש ושבע.

[105] הכוונה לספירת תפארת הממזגת בין הספירות חסד וגבורה. בקבלה היא מייצגת את השמיים, שגם לפי שמם הם מיזוג של אש ומים.

[106] במקומות שונים בספרות היוונית־רומית מייצג אפולו את השמש, והיא גם מסמליה העיקריים של ספירת תפארת.

[107] אפולו ממונה גם על הרפואה, על המוסיקה ועל הנבואה (ראה למשל אפלטון, המשתה 197), ואיג׳ידיוס ממזג זאת עם תיאורי ספירת תפארת. הרפואה השמאלית היא העוסקת בדברים הגופניים בלבד, והימנית היא המוסיקה והנבואה המשלימות אותה.

[108] כלומר, בימי שלטון הרנסנס.

הם אל האור, דברים שצריכים להיות מוכרים בנפשות יראות שמיים הבזות לעניינים האנושיים מציעים את עצמם מצדם.

׳ז׳ זי״ן מזדמנת כאות השביעית, הבאה אחרי מקום המושלם.[109] בהכירה את עצמה במספר לא של המורכבות אלא של הפשוטות,[110] היא מציגה את הספירה השביעית אשר קוראים לה ״נצח״. ״זין״ — נשק, ״נצח״ מביע ניצחון, שקֶרן אורו מאירה לאלה אשר ניצחו בקרב חרבות של אומנות מצוינת ובמיוחד של כלי נשק.[111] זאת גם פונה לשני החלקים: בדברים האלוהיים היא שואבת את האור הימני, נשמרת מן המחשכים השמאליים; בדברים האנושיים היא מעניקה את ידיעת האל תחילה לעבריים המנצחים את שבעת העמים, ואחרכך את הרומאים, שנעשו עלידיה מנצחי העולם, מגישה היא למשרה אלוהית זו. ומאחר שלכאן ולשם היא לא רק מפנה עצמה ומביטה, אלא אכן גם דואגת ומשגיחה, לפיכך פועלת היא בשוויון של כפות [המאזניים] משני הצדדים, שהרומאי יגבר על העברי והעברי על הרומאי, וזה אף לא נתון לוויכוח אצל הארמיים, אשר עושים ״זין״ ל״מאזניים״ **[עמ׳ 41]** משני ראשי אותה אות,[112] לכפות הכפולות המסמנות צדק, כמו אותו כוח אלוהי, שבו האל כשהוא מטה את הניצחון פעם לכאן ופעם לשם, משתתף במשפט שוויוני לעילא. הרומאים את העבריים מנצחים אך בנשק, העבריים את הרומאים בחסידות.[113] האויב הרומאי מוחק את העיר,[114] העברי שומר. ההוא

[109] המספר שש נחשב למושלם (ביוונית τε/λειοϖ) לפי פילון האלכסנדרוני, על בריאת העולם, פסקה 13, 89.

[110] הכוונה למספרים הראשוניים.

[111] תמונה א אות ז (ב ע״ב): ׳ז היא רומזת למדה הנוצחת שנאמר ״והיה כאשר ירים משה ידו״ [שמות יז 11], מלשון כלי זין כי היא כלי מזוין ומזומן לניצוח׳.

[112] אם האות זין תסתובב על צירה, יהפוך הראש הנמוך לגבוה והגבוה לנמוך. אינני יודע מאין קיבל איג׳ידיוס את תיאור האות זי״ן כמאזניים. הוא חוזר לעניין זה גם להלן, בעמוד 52.

[113] אפשר שזה הביטוי האוהד ביותר ליהדות שנמצא במקורות הכנסייה הקתולית, גם אם כוונתו בראש וראשונה ליסוד העברי והיהודי שבדת הנוצרית.

[114] או: ׳הרומאי מוחק את עיר האויב׳.

משטח לארץ, זה מוציא השמיימה, ההוא משתדל למחות זכר,[115] זה להקדיש [זיכרון] קיים ואף נצחי.[116]

הספירה הרביעית שנולדה בים מטַפחת את העם האסיאתי שאותו בחרה בהיותו קרוב ביותר לקפריסין.[117] החמישית [ספירת] האש, הממונה על כלי הנשק, היא מארסית.[118] כנגד שאר העמים משגיחה היא על העם החסיד, ומגינה עליו מפני פגיעה באמצעות אותה סיבה של רעוֹת.[119] זאת נראית לעין כמחלוקת בעליונים, מזדמנת הספירה השישית, שקוראים לה המלך האלוהי,[120] כשהוא עושה, כפי שהוא עצמו אומר באיוב, שלום במרומים,[121] וכשהוא מופנה כלפי הספירה השביעית, אשר היא סמל של כף המאזניים, באופן שאמרנו. נזרקה, אומר הוא, הקובייה,[122] ומחליט את מה שיש צורך לעשותו. ואחרי

[115] המילה הלטינית המשמשת כאן היא abolere, שלדעתי יש לגוזרה מהפועל olere (ולא alere כרגיל במילונים), ופירושה האטימולוגי למחות ריח. דומה שריח הוא גם משמעה הראשון של המלה העברית ׳זֵכר׳, והוא מתגלה בצירופים ׳ריח ניחֹח אזכרתה׳ (וי׳ ו 8), ׳זכרו כיין לבנון׳ (הושע יד 8), ׳נזכירה דדיך מיין׳ (שה״ש א 4).

[116] במקור aeternam. לא ברור אם גם כאן כיוון למלה העברית ׳נצח׳, שמה של הספירה.

[117] הספירה הרביעית היא חסד, שעניינה אהבה ומים, ולפיכך דומה היא לאלת האהבה היוונית אפרודיטה (ובלטינית ונוס), שלפי המיתוס עלתה מן הים ליד האי קפריסין (תמונה זו נפוצה גם באמנות הרנסנס). העם הקרוב ביותר לקפריסין הוא עם ישראל.

[118] ספירת גבורה, שעניינה אש ומלחמה, מתקשרת לאל המלחמה הרומי מארס. לפי המיתוס היווניאָרומי היו ונוס ומארס זוג נאהבים.

[119] הדין הוא סיבת הרעוֹת אך גם האמצעי להתגונן מפניהן.

[120] כינוי זה לספירת תפארת אכן מצוי בקבלה (׳מלכא קדישא׳), אך איג׳ידיוס משתמש בו כאן כדי לזהות, באופן חלקי, את הספירה עם יוליוס קיסר (ראה בהערה דלהלן), שעלה למדרגת אלוהות אחרי מותו, לפי אמונת הרומאים.

[121] איוב כה 2: ׳עֹשה שלום במרומיו׳. הפסוק משמש בקבלה לציין את מעמדה של ספירת תפארת, ׳שמיים׳, שעושה שלום בין אש (= דין) לבין מים (חסד).

[122] הטלת הגורל גם היא משלבי הכרעת הדין. משפט זה אמר כידוע יוליוס קיסר בשעה שחצה את הרוביקון.

שהונחה כף המאזניים בשיטה אלוהית הוא מיישר את כל הדברים, וקורא[123]

[C17] עם הערות: לא ברור, לבדוק

׳ח׳ חית את השמינית או האות או הספירה, אשר נקראת ״הוד״,[124] לעתים הדר ולעתים כבוד. השמינית שואבת מן החמישית, שאודותיה הסיודוס ומארו כתבו: ברח מן החמישית.[125] האל מקשר בה דל״ת וא״ו, שאודותיהן דיברנו לעיל, במזגו את השישית של הרחמים[126] העשירית של הצדק.[127] ובאומרו: אני אמית ואחיה,[128] את שתיהן שוטח הוא באמצעות דל״ת, ומעלה ומרומם את שתיהן באמצעות וא״ו.

[C18] עם הערות: ?

הוא עושה את העיר [רומי] לראש עמים, מלכת העולם, אך זאת מאחר שנישאה לפטרוס הכוהן העברי,[129] עתיד היה הרומאי להסיר את מקום העברים וללדת עַם, גם בהיות השליט העברי מתמיד.[130] ובכן האל מתעתד היה לעשות סוף למאבק, בהיותו מחלק בשווה באיזון המאזניים, הוא חיבר את שתי הידיים, כי כמו שלראשונה נתן

[123] הכוונה להכרזה על גזרδהדין. אבל אפשר שמילה זו שייכת (גם?) לפסקה הבאה, וδח׳ היא תוכן הקריאה.

[124] במקור Od. אפשר שאיג׳ידיוס שמע את המילה בעלδפה, וכתב כך, שכן באיטלקית אין הוגים את האות ה״א.

[125] לשון זו מצויה באמת אצל וירגיליוס מארו, גאורגיקה I 277. פירוש הצירוף הוא ׳ברח מן [היום] החמישי׳. יום בלטינית הוא ממין נקבה. באשר להסיודוס (המשורר היווני בן המאה השמינית לפני הספירה), אולי מתכוון הוא למעשים וימים, שורה 174, בנוגע לדור הברזל: ׳דור חמישי זה אני מי יתן ובתוכו לא חייתי׳ (ולדעת סקרה, הכוונה דווקה להוראתו של הסיודוס, שם, שורה 613, להצל על הענבים במשך חמישה ימים).

[126] היא ספירת תפארת, מידת הרחמים המצוינת באות ו.

[127] היא ספירת מלכות, הנקראת צדק ומצוינת באות ד.

[128] דב׳ לב 39.

[129] קשה אמנם לחשוב שגם היהודים יראו בפטרוס וממשיכיו האפיפיורים יסוד יהודי בקתוליות. אמנם לפי ׳אגדתא דשמעון כיפא׳ (אהרן יעלינעק [עורך], בית המדרש, כרך ה, עמ׳ 62-60), פטרוס היה שליח יהודי שמטרתו לשמור על היהדות באמצעות הרחקת הנצרות, אך מאידך גיסא לא נראה שאגדה זו תתאים לרוחו של איג׳ידיוס.

[130] או: וללדת עם לשליט אף שהוא מתמיד בעבריותו.

למשה העושה [כך] את הניצחון בהר,[131] כך אחרכך זי״ן בלובשה את שני הפנים האנושיות והאלוהיות עשתה שלום במרומים.[132] וכשכף המאזניים הונחה באמצע למתמודדים אמר: אינני האל של עם אחד בלבד, אלא גם לכל העמים.[133] לפיכך את העולם נשווה נא, את העמים עלכידי דת אחת נחבר, את מקומם של אלה ואת הממשלה של ההם נזווג יחד. העולם הרומאי יהי מרוצה בשל האושר, העברי בשל סמכות הכוהן.[134] וכל אחד מן השניים יעלוז בנצחיות המדינות והשלטון. וכך בנשמות מאוחדות, אחרי שאוחדו מזה ומזה המקום והשליט, נקבע נא מושב נצחי לחסידות, ומשני העמים נעשה נא אותה עיר.

בואו אפוא אתם וטפחו יחד אתי את האדונים הרומאיים[135] של המדינות, כדי שבאמת עיר רומי אחת של כל הקהילות תוכל היא להיקרא, ובאותו זמן גם להיחשב מצוינת בחסידות ובכלי זין.[136] את שני אלה, בהיות האל מדמה עצמו בידי הנביאים[137] בשני פניה של הזי״ן וגם בשני החלקים של האות חי״ת, הקדיש הוא לזיכרון משה והזקנים ואכן גם של החכמים.

[131] לפי שמות יז 12-10.

[132] לפי איוב כה 2.

[133] פירוש המילה ׳קתולי׳ הוא כללי.

[134] הוא האפיפיור, ממלא מקום פטרוס, שהוא כזכור היסוד העברי בכנסייה הקתולית.

[135] הם האפיפיורים. דומה שאיג׳ידיוס צופה כבר את התפתחות הרפורמציה העתידה לשלול את מעמדה של רומי, והוא מקדים במאבק נגדה.

[136] כך תואר איינאס באיינאיס. הוא גם איש כלי הנשק (לפי המילה הראשונה באפוס), וגם מצוין בחסידות (insignis pietate. ספר ראשון, שורה 10), ולשון זו נוקט איג׳ידיוס גם להלן, עמ׳ 54 אות צ. כי אצל איג׳ידיוס מתחברת הערצת רומי העתיקה עם הערצת היהדות, ושני אלה מסומילים בשני תאריו של איינאס, איש הנשק והחסידות.

[137] לפי הושע יב 11: ׳וביד הנביאים אֲדַמֶּה׳. ובוולגטה (שם מספר הפסוק 10), בדומה לנוסח של איג׳ידיוס כאן: et in manu prophetarum adsimilatus sum.

׳ט׳ טי״ת היא האחרונה באותיות המציינות את האחדות,[138] האחרונה באלה שנושאות לפניהן את הכוחות הזכריים של האלוהות.[139] לפיכך היא מציינת את סוף החיים ואת המוות.[140] סולון אמר שיש להתבונן בסוף,[141] בהיותו זוכר אות זו. את הסוף, את החודש פברואר, הקדישו הרומאים, בעקבות האטרוסקים,[142] לרוחות המתים ולקורבנות לכבודם.[143]

הארמיים מניחים את קיומם של שני עולמות: זה הנראה[144] והאחר המושכל. לזה קוראים הם מחשכים, אפלטון קורא לו מערה,[145] **[עמ׳ 42]** אורפיאוס – מקום הקבר,[146] פלוטינוס – מקום הגווייה.[147] ל[עולם] ההוא קוראים אור, חיים, עונג, והתענוגות המתמידים של הרוחות המאושרות. אפלטון סבור היה שאודות הדברים שום דבר מוצק איאפשר לאשר אלא מה שאושר באמצעות האורקלים.[148] קחו נא אורקל: מלכותי איננה מן העולם הזה.[149] אם שם הוא הטוב העליון

[138] כנראה בגלל שהיא מציינת את המספר 9 שהוא האחרון המורכב מיחידות ולא מעשרות.

[139] לפי ספר התמונה (תמונה א אות ט, ג ע״א; תמונה ב אות ט, טו ע״ב), האות ט היא ספירת יסוד. וספירה זו היא האחרונה לשש הספירות הזכריות, לפי הקבלה.

[140] תמונה א אות ט (ג ע״א-ע״ב): ׳ט [...] חורבן וכליון׳. ואולי השפיעה כאן גם המילה היונית תנטוס (θάνατος) שפירושה מוות ופותחת באות היונית תיטא, המקבילה לאות טי״ת במוצאה, בשמה ובמקומה בסדר האלפבית.

[141] לפי הרודוטוס, א 32, טען סולון שיש להעריך את חיי האדם לפי יום מיתתו.

[142] לפי המסורת הרומית, בימי קדם נסתיימה השנה בחודש פברואר, לפי הלוח שקיבלו מהאטרוסקים (ראה מראי המקומות בOxford Classical Dictionary. s. v. Calender).

[143] בחמישהעשר בפברואר נחוג חג הFebrua, חג ההיטהרות הרומי.

[144] כנראה צריך להיות: visibilem במקום visilem.

[145] אפלטון, פוליטאה ז, משל המערה.

[146] האורפיים, מעריצי אורפיאוס המשורר המיתי, כינוי את הגוף (ביוונית: סוֹמא) בשם מצבה (ביוונית: סֶמא), לפי עדות אפלטון, קרטילוס 400.

[147] אינני יודע היכן כתב כך פלוטינוס, גדול הפילוסופים הנאואפלטוניים (במאה השלישית לספירה).

[148] באפולוגיה של סוקראטס, 21-20, האורקל שבדלפי קבע שסוקראטס הוא החכם מכל אדם.

[149] הברית החדשה, הבשורה על פי יוחנן יח 36.

של בניֹתמותה, ולא במקום שמשתולל בו השיגעון האנושי, ואיננו יכול להיות מושג לאדם אלא באמצעות מוות, בדין באמצעות אות זו נכתב "טוב" טוב. ובבראשית: טוב מאוד "טוב מאד",[150] "טוב" חיים, "מאד" מוות.[151] הן מבארים שמחיים אלה [המוות] הרבה יותר טוב. בדין סולון מתבונן באות זו, בדין סוקראטס שואב בשמחה[152] מהרעל,[153] בדין קלאומברוטוס שונא את החיים,[154] בדין קורא השליח: נפשי איוותה להיפטר,[155] בדין אפלטון מגדיר לא את [הפילוסופיה] הרשעה והכוזבת של האחרים אלא את הפילוסופיה יראת השמיים והאמיתית.

האות תופסת את המקום התשיעי מן הראשונה ואת הבית התשיעי של המתמטיקאים. לפיכך כאשר סוף סוף על המוות היה למות, סמרו המחשכים עד השעה התשיעית.[156] ודבר זה אף לא נעלם מעיני מארו, שבהיותו מבקש לספר על אותו סקראמנט[157] של אות זאת, אומר הוא שאת בית־הכלא של המתים סוגרת [הנהר] הסטיקס הזורמת באמצע תשע פעמים.[158]

[C19] עם הערות: ?

[C20] עם הערות: ?

[C21] עם הערות: למה בנקבה?

[150] בר׳ א 31.

[151] בראשית רבא ט, ה: ׳בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב והנה טוב מאד והנה טוב מות׳. על המילה ׳מאד׳ לבדה, כמציינת את הדין הקשה, ראה זוהר ח״ב, צח ע״א (סבא דמשפטים).

[152] השוה ישׁ׳ יב 3: ׳ושאבתם מים בששון׳.

[153] סוקראטס מת בשתותו כוס רעל מרצונו, כפי שמתאר זאת אפלטון בדיאלוג ׳פיידון׳.

[154] הכוונה לקְלֶאוֹמְבְּרוֹטוֹס איש אמברקיה, שלפי הכתוב על מצבתו (שאותה חיבר קלימאכוס), התאבד בקפיצה מחומה בעקבות קריאת ספר של אפלטון על הנפש, כנראה ׳פיידון׳ (נוסח המצבה נשתמר באנתולוגיה היוונית מהדורת Beckby, כרך שביעי, אפיגרמה 471).

[155] איגרת פאולוס אל הפיליפים, א 23, בתרגום דליץ׳.

[156] ביום צליבת ישו (שנחשב מבחינה מסוימת גם כמות המוות), מתי כז 45 (בתרגום דליץ׳): ׳ומשעה השישית היה חושך על כל הארץ עד השעה התשיעית׳. וכיוצא בכך מרקוס טו 23, לוקס כג 44. בתרגום הוולגטה המילה ל׳חושך׳ היא tenebrae, שתורגמה בפנים כמחשכים.

[157] הכוונה למוות.

[158] וירגיליוס מארו, איינאיס ו, שורה 439.

חלקי אות זו הם כ״ף וּוא״ו. או, כמו שאומר התאולוג במקום זה: כף זין.[159] שכן היא, כפי שאמרנו, האחרונה, ולפיכך יהיה בה סמל של שבת[160] ושבתאי,[161] מושב הנשמות הצדיקות, סוף התורה[162] ומימוש הנישואים של האותיות הקדושות. לפיכך כ״ף, שהיא תמונת העשירית,[163] מתירה את האזור לרחם הנגלה, ומתחברת אל הגבר, אשר מוכתר באור הכוכבים, אשר הם הספירות העליונות: אל״ף, שהיא שלוש באחת,[164] ואז שש האחרות באילן הספירות האלוהיות. נעשה מה ששר ישעיה: קול שמחה ועונג עליון של חתן וכלה.[165] וכך שָׁם הטי״ת, במקום שהזי״ן הזכר מתחבר לכ״ף הכלה. הנשמה המוזמנת לאותם נישואים[166] משיגה את הסוף ואת האושר.

׳י׳ יו״ד היא האות הקטנה ביותר באופן ניכר. אחרי סוף תשע האחדויות,[167] שוב נולד סדר חדש של מספרים. האחדויות מסתיימות בתשע, לפיכך בהן הדבר הקטן ביותר הוא מעט מדי מרוחק מן הסוף. אבל גם[168] העשירייה יכולה ללכת גם במאה וגם באלף וגם במספרים עד אין מספר. ובהיותה הקטנה ביותר מבין אותם שאין להם מספר, היא הראשונה שלה מתאים יחס הנקודה והרגע, שכן היא הראשית

[159] תמונה ג, אות ט. מג ע״ב: ׳ט [...] וגם ציור האות הוא כ״ז שהעטרת ידבק בז׳ שבתות בסוף שישוב הכל בבינה כבראשונה׳. תמונה א, אות ט, ג ע״א-ע״ב: ׳ט [...] ובצורתה יש ז׳.

[160] תמונה א, אות ט, ג ע״א: ׳ט [...] ושבת לשון מנוחה ולשון חורבן׳. תמונה ג, אות ט, מד ע״א: ׳והנה בשבת תמו הגלויות וההקפות כולם והוא אחרון לכולם׳.

[161] תמונה א, סיום, ו ע״ב: ׳ט יסוד שבתאי׳.

[162] אינו מחוור (התורה אינה מסתיימת באות טי״ת). ואולי יש לתרגם אפוא: ׳תכלית התורה׳.

[163] האות כ מציינת את ספירת מלכות.

[164] האות אל״ף מציינת את השילוש העליון של הספירות, הנחשבות לאחת.

[165] הכוונה לא לישעיהו אלא ליר׳ לג 11: ׳קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה׳.

[166] לפי תיאורים רבים בספר הזוהר, בחצות הלילה יורד הקב״ה להזדווג עם השכינה, ונשמות הצדיקים משמשות כאורחים ושושבינים.

[167] כלומר, המספרים המציינים יחידות, לפני סיום העשירייה הראשונה.

[168] מילה זו אולי מיותרת.

והסוף:[169] סוף האחדויות, ראשית העשיריות. לפיכך ביקשה היא להיכתב בצורה הקטנה ביותר, שאותה לנקודה[170] בלתיֹנראית אנו מעתיקים,[171] בכור כל הבריאה, סוף התולדה האלוהית[172] כולה, ונוסף על כך ראשית המֶשך וההולדה. ה׳, אומרת האות יו״ד, אלפא ואומגה,[173] מחזיק בי ראשית דרכיו.[174] לא כך היא האמת העברית,[175] אלא: ייסדני ראשית דרכיו, ספירותיו, כוחותיו, פעולותיו.

בן האל הכיר אותה, שאותה בלבד הוא מזכיר: זאת, ואם היא קטנה ביותר, בכל זאת איננה יכולה להיפרד מן התורה שהיא אתה, ממנה אסור לאף אחד למחוק אפילו נקודה.[176] אפילו לו לעצמו **[עמ׳ 43]** האל אינו מתיר זאת. שבשעה שעמד לקחת את היוד משרי, לא לקחה משם לפני שאותה עצמה החזיר למניינה השלם. שכן בחלקו לשניים

[169] דברי ישו בחזון יוחנן א 8 (תרגום דליץ׳): ׳אני האלף והתו ראש וסוף נאום ה׳ אלוהים׳.

[170] אולי רומז הוא, בנוסף לקטנותה של היו״ד (הנחשבת בספרות הקבלה לנקודה), גם לכתיבת הספרות בערבית, שבה המספר 0 (המציין את העשרות, המאות וכו׳) מצויר כנקודה.

[171] הנקודה הנכתבת על הנייר היא סמל לאותה נקודה שאין לה ממדים. אמנם לצורך תרגום זה יש לגרוס similimus במקום simillimus הנדפס. אם נשמור על הנוסח simillimus, נתרגם במקום ׳שאותה אנו מעתיקים׳. — ׳כה דומֶה הוא מכול׳, והנושא יהיה בהמשך: ׳בכור כל הבריאה׳.

[172] אולי ברמז לספרו של הסיודוס תאוגוניה, ׳תולדות האלים׳, ובלטינית: Deorum Generatio.

[173] בחזון יוחנן שם, המקור היווני של מה שתורגם ׳האלף והתו׳, הוא האלפא והאומגה, הן האותיות הראשונה והאחרונה באלפאֹביתא היוונית.

[174] כך הוא תרגום הוולגטה למשלי ח 22: ׳ה׳ קנני ראשית דרכו׳. פסוק זה נאמר עלֹידי החוכמה, שמצוינת בקבלה עלֹידי האות יו״ד. את החוכמה זיהה איג׳ידיוס עם ישו בן האל (ראה לעיל עמ׳ 26). גם הירונימוס פירש את האות יו״ד כראשית (principium), במכתבו לפאולה (הנזכר לעיל בהערה לעמוד 25), פסקה 5, עמ׳ 33, ומכאן אפשר להסיק שזה מדרש פרוטוֹקבלי.

[175] hebraea veritas, מונח שמשמש בכנסייה לציון פשט הכתוב בנוסח העברי שבתנ״ך בניגוד לתרגום השבעים.

[176] לפי דברי ישו במתי ה 18 (תרגום דליץ׳): ׳לא תעבור יוד אחת או קוץ אחד מן התורה עד אשר ייעשה הכול׳. כנראה לדעת איג׳ידיוס כאן נקט ישו את שם האות העברית, ולא כ׳יוטא׳ היוונית הנזכרת במקור, ואילו בפסוק דלעיל מחזון יוחנן נקט הוא את שמות האותיות היווניות אלפא ואומגה.

את מה שהיה מאוחד באשה, במוסרו ה״א אחת לאשה [הנשואה] ואת השנייה לאיש, בסדרו באופן אצילי יותר, חילק את הראש לשניהם,[177] ומה שלא יכול היה להתחלק בעצמו, נחתך במספרו.

היא [היו״ד] בעצמה, כמו שאמרתי, איננה ניתנת לחלוקה. ובכל זאת היא מזרעה גדולה ועמוקה ביותר של כל מסתורין, סמל של שתי החוכמות, של הנהגה והגנה. של הספירה השנייה, אשר בה ראשית אצילות העולם העליון, של העשירית, ששם גם תפקיד הולדת [העולם] התחתון. שכן אותה אות באלף־בית הרגיל היא העשירית, בסודי ״איק,[178] אלף יוד קוף״,[179] היא השנייה. כך בה הושמה הראשית של שתי האצילויות. כפי שאומר טימאיוס האפלטוני, שהאל הבורא יצר תחילה כד, ואחר כך מיזג בתוכו את זרעי הנשמות להולדה.[180] כפי שמארו רמז לאיטלקים דבר זה, בשם זרעים הוא כינה את הנשמות, ואמר: לזרעים יש מקור שמימי.[181]

וכך, מאחר שבאות זו, ומה שמצוין באמצעותה בדברים האלוהיים, מצויה הלידה הראשונה, שבזכותה מלמדים את מצוות[182] הבכורות הנתונה, קובעים אותה כמקור כוח הלידה. ובהיות שני ההורים עתידים להוליד אחד, ניתנה היא מחולקת: חלק לאשה, חלק לאיש לאברהם. ולא רצתה להימסר לו שלמה, כמו לבן, כמו לנכד, כמו לנכדי הבנים יהודה ויוסף.[183] מאחר שיצחק כראשון שנחל אותה לחלקו, חיבר את שני חלקי החמישיות, לפיכך גם הוליד את יעקב, אשר הקים את עם ישראל, כפי שגם הוציא לעולם את עשָׂו אדום,

[C22] עם הערות: ?

[C23] עם הערות: לבדוק

[177] את היו״ד של ׳שרי׳ הפך האל לשני ה״אים, אחד בשם ׳אברהם׳ ואחד בשם ׳שרה׳. ראה על כך גם לעיל, עמ׳ 28. אינני מכיר מקור לדרוש זה. [תוספת בשנת תשפ״א: המקור בבר״ר מז, א, לא בתיאודור אלבק. מצוי ב׳שערים לזקן׳, שער י. גם ב׳שכינה׳ עמ׳ 231, מצוי דרש שמקורו ש׳שערים לזקן׳ שער עו. וראה זוהר ח״א צו ע״א].

[178] במקור Eiach, מה שמלמדנו איך ביטאו קיצור זה בימיו. וכן גם להלן בעמ׳ 53.

[179] הכוונה לסדר האותיות הידוע בספרות הקבלה, המקבץ יחד את היחידות העשיריות והמאות: אי״ק בכ״ר גל״ש דמ״ת.

[180] אפלטון, טימאיוס, 40.

[181] וירגיליוס מארו, איינאיס VI 730-731.

[182] או: את זכות.

[183] השמות יצחק יעקב יהודה ויוסף כולם מתחילים באות י.

אשר, כפי שטוענים בכל מקום, החזיק בידו את השלטון[184] על העמים. וכמו שמסיקים מדניאל[185] ומיוספוס,[186] אחרי שהפליג מאסיה, הקים את האימפריה של הרומאים.[187] כל אחד מן השניים גדל במידה שלא תיאמן, או בזרע או בגדולה, בשל אותו דבר שיצחק הזקן בירך כל אחד מן השניים, ובאמצעות היו״ד פעל שיהיו להם בעתיד תולדות חזקות מאין כמותן. דברים אלה הם, [כלומר] אנחנו, שלנו ברחמי אלוהים הוענקה אותה אות שנחטפה מהם, רואים שיצחק נתן על אומות בניו את היו״ד,[188] את ההתפשטות של שתי החוכמות. את התחתונה לאחת, אשר נקראת סינגוגה, בייסדו כראש את ירושלים היהודית, ואת הנעלה לאחרת, כשהוא מרומם בגויים את ראש העיר רומא.[189] את ההיא כבש יהושע[190] הנשלח מאת משה, ואת זאת [כבש] ישו בשולחו את פטרוס. כל אחד מהשניים עם יו״ד, כל אחד מהשניים ניצח בדם, ההוא ב[דם של] אחר, וזה בשלו.[191]

אני עובר בשתיקה על הקווים האחרים של אותו מרכז[192] מקודש מכול, היוצאים אל פני הכדור.[193] בלי מספר ובלי סיפור הם אלה,

[184] פרינקיפאט הוא המונח שמשמש בלטינית לציון שלטון הקיסרים, מאז אוגוסטוס.

[185] הכוונה לחזון ארבע החיות, הן ארבע המלכויות, בדניאל פרק ז. האחרונה שבהן פורשה בדרךSכלל על מלכות רומי. מידע נוסף על כך מצוי בדניאל פרק יא.

[186] יוסף בן מתתיהו, ׳קדמוניות׳, ראשית ספר ב. אמנם התיאור שם של נחלת עשו קרוב למקראי, ואינו מזכיר את רומי.

[187] אינני מכיר מקור המדבר על כך שעשָׂו עצמו (ולא רק צאצאיו) הגיעו לרומא. ואולי מזהה הוא כאן בין עשו לבין איינאס.

[188] לפי התלמוד (בבלי, סנהדרין קז ע״א), ניתנה האות יו״ד שנלקחה משרי להושע בן נון, שעליו נאמר ׳ויקרא משה להושע בן נון יהושע׳ (במדבר יג 16). איג׳ידיוס מרחיב זאת גם ליהושע האחר, הוא ישו. [לבדוק]

[189] היו״ד של יהושע בן נון מייצגת את החוכמה התחתונה, ספירת מלכות, ואת היהדות (הסינגוגה), ואילו היו״ד של ישו מייצגת את ספירת חוכמה ואת הנצרות.

[190] צורת השם הנכתב כאן, Iesus, זהה לצורת השם ישו.

[191] כלומר, יהושע כבש את ירושלים בדם האויב ואילו ישו ופטרוס כבשו את ירושלים ורומי עלSידי הריגתם, ולכן הנצרות נעלית על היהדות.

[192] תמונה ג, אות י מז ע״א-ע״ב ׳י [...] בנקודה פנימית׳.

שאותם מי יוכל להשיג בדיבור, וכך באותה מידה, מי יכול לספר את גובהה או את גודלה העצום או את התולדה של [אות] זו, שאודותיה, בבחינת זו שצריכה שתיקה, איננו יכולים [לדבר, ואודותיה] רק כמי כמצויה במצב שהגיעה דרך ראשי פרקים, אנו יכולים.[194] ואף על פי שעל דברים בלי מספר, כשלִבי נוקף, מדלג אני, על כך מי יכול לדלג, שאות זו דומה יותר לנקודה מאשר לאות, ואף על פי שהיא בלתיֹניתנת לחלוקה, בכל זאת היא מצוינת בעוקץ בפסגה ובחוד, [אשר לו] קוראים קוץ כעין כתר.[195] כמו שבשם הגדול, ששם [אומרים] יש ארבע אותיות נסתרות, משתמעות בבירור תשע ספירות באמצעות העין הנסתרת והנעלה של אותה אות, המשקיפה אל העליונים, המעיין הסודי והמקור שאין לבטאו של אותן תשע, יכול היה להירמז באופן שאיֹאפשר לבטאו. דבר זה אף כותבים **[עמ׳ 44]** התיאולוגים הארמיים, ומצווים שיתקבל ויכובד בתכלית הסֵתר והיראה.[196]

ככל שיותר מחליט אני לעשות סוף, כך מציעים עצמם יותר ויותר דברים שאין להשמיטם.[197] שכן אין דבר כבד יותר מאשר לרצות לסגור גוף [תורה] רחב ביותר בתוך מקום צר ביותר. הארמיים והתיאולוגים הקדומים קוראים לאותן עשר ספירות — ״מידות״,

[C24] עם הערות: ?

[193] הישויות התחתונות הנאצלות מתוארות לעתים בספרות הקבלה כרדיוסים היוצאים מן הנקודה האמצעית שהיא החוכמה. וראה גם לעיל עמוד 40 ולהלן עמ׳ 53.

[194] לפי בבלי, חגיגה יג ע״א: ״אין דורשין [...] ביחיד״ [לשון המשנה], אבל מוסרין לו ראשי פרקים׳.

[195] ׳תג׳, בעברית, פירושו גם כתר, וגם קוץ שנכתב על אות.

[196] לפי ספרות הקבלה, ארבע האותיות יהו״ה משקפות את תשע הספירות: יו״ד — חוכמה, ה — בינה, ו — שש הספירות מחסד עד יסוד (= שישה קצוות), ה — מלכות. ספירת כתר רמוזה לא באות נפרדת אלא בקוצו של יוד. הקוץ נקרא גם תג, ומילה זו משמעה כתר. לעתים מתוארת האצילות כתשעה אורות היוצאים ממקור מרכזי (הדומה לעתים לעין). ראה למשל דרשתו של רשב״י בראשית אידרא זוטא, זוהר ח״ג, רפח ע״א.

[197] משפט כזה, הכולל את ההתלבטות בין גילוי וכיסוי, אופייני לספרות הקבלה. ראה למשל את דברי רשב״י בראשית אידרא רבא (זוהר ח״ג, קכז ע״ב: ׳וי אי גלינא ווי אי לא גלינא׳).

מידות.[198] מכאן אנו גזרנו את השם של המודוס.[199] כי הרעיונות של כל הדברים הם אידאות, וגם כמו צורות[200] כאילו נמצאות הן במקור, בסיבה הראשונה ובחוכמה הראשונה. כי אם כולן הן מידות, והחוכמה מחברת את כולן בתוכה, תוכל היא להיקרא מידת המידות.[201] ואמרנו שהאות יו״ד היא סמל לכך. לפיכך מן הראוי היה שהיא תכיל את רעיון המידה. הפילוסופים מדברים אודות תורת גלגלי השמיים[202] [כמידה] בצורות, על המשך היומי בתנועות, על האונקייה במשקלים, בטונים על הדיאז, במידות על הרגל, האל מיקם [את המידה] ביו״ד, הנבחרת מכל האותיות, הדומה ביותר לאחדות ולנקודה. שאלו הם המידות לכל הכמויות. שכן מן הראוי בכל מין לתפוס תחילה את המקום של המידה האמיתית, שבו אף מונח הרעיון המינימלי של האחדות, הפשטות.[203]

ים רחב של אור אלוהי בלא גבול ובלי אפשרות הבנה בספרי התורה והנביאים, ככל שמותר היה, הסביר האל. אותו [את האור] המדומה למים ולים קוראים אוקיאנוס. אך כדי שמידת השיוט שאין לו גבול לא תרתיע[204] את כל המלחים,[205] קבע [האל] דרך מסוימת של תרי״ג מצוות. אבל העברי, אף על פי שהוא קשה ועקשן, אף הוא אינו יכול להכחיש שהמון זה של מצוות הוא גדול הוא מדי.[206] לפיכך הוא מחסיר [וקובע] את החיוביות[207] השוות במספר לאברים האנושיים —

[198] במקור mensurae, מלשון מדידה.

[199] modus פירושו בלטינית אופֶן, ואיג׳ידיוס גוזר מילה זאת מן העברית ׳מידה׳.

[200] ׳אידאות׳ ביוונית פירושן צורות. השווה דבריו לעיל בעמוד 35.

[201] כלומר, האידאה של המידה.

[202] ככל הנראה צריך להיות sphaerica במקום sperica.

[203] קביעת יחידת המידה הבסיסית בכל תחום, היא יסוד חשוב לפיזיקה המודרנית.

[204] ככל הנראה צריך להיות absterreat במקום absterret.

[205] השווה זוהר ח״ב, ק ע״ב (סבא דמשפטים).

[206] איג׳ידיוס ממשיך כאן את הרעיון הפאוליני שריבוי המצוות הוא בעוכרי היהודים. אמנם בהמשך עובר איג׳ידיוס לצמצום מספרי לאו דווקא של מצוות אלא של ישויות כגון שמות האל, שערי הבינה ונתיבות החכמה.

[207] = מצוות עשה.

מאתיים ושמונה ועוד ארבעים.[208] גם שפע מספרי זה מצמצמים לשבעים שמות,[209] ואת אלה לחמישים שערי בינה,[210] את אלה לארבעים וחמישה שמות,[211] שאותם הביאו עד לשלושים ושניים נתיבות חוכמה,[212] אחרכך מרוצים הם במספר האותיות, שהן עשרים ושבע,[213] הריבוע הראשון ממספר בלתיכזוגי.[214] כשאפלטון שאל רעיון זה מן הסודות, צייר את הנשמה כמושתתת על מספר זה.[215] כמו שאר הדברים דלעיל, אשר הונחו כאן, המספר הוא אלוהי וגם מבטא משל אלוהי.

אכן, עשרים ושבע האותיות, מאחר שחמש אינן שונות אלא חוזרות,[216] הן מצטמצמות לעשרים ושתיים. אלה תחילה לשלושכעשרה מידות,[217] ואחרכך לעשר,[218] אשר מוצגות באמצעות היו״ד כעשירייה של אותיות. ו[היו״ד] איננה חדלה לדחוס את החוקים האלוהיים אל דבר ביתר קיצור, אל ארבע אותיות נבחרות, מקודשות לפי עדות האורקל, שבראשן היו״ד.[219] ואף את

[208] בבלי, מכות כג ע״ב: ׳שש מאות ושלש עשרה מצוות נאמרו לו למשה שלש מאות ששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם׳.

[209] ׳שבעים שמות להקב״ה׳, למשל במדבר רבא יד, כד.

[210] בבלי, נדרים לח ע״א: ׳חמשים שערי בינה נבראו בעולם׳. וראה גם להלן בעמ׳ 46, 49, 51.

[211] דומה שזה טעות במקום ארבעים ושניים, שכן שם של מ״ב הוא מפורסם ביותר בספרות היהודית המיסטית. עם זאת מצינו בספרות הקבלה גם שם של ׳מה׳, 45, שכמניינו עולה בגימטרייה שם הויה במילואו: יו״ד ה״א וא״ו ה״א.

[212] לפי ראשית ספר יצירה.

[213] עשרים ושתיים אותיות האלפכבית ועוד חמש האותיות הסופיות.

[214] הכוונה כנראה היא לכך ש27 הוא המספר שלוש בחזקת עצמו (כלומר שלוש בשלישית). וראה גם להלן בעמוד 52.

[215] אפלטון, טימאיוס 35.

[216] כאותיות סופיות.

[217] הכוונה כנראה לשלושכעשרה מידות הרחמים, שיש להן מקום נרחב בקבלה, אף שאפשר גם שכוונתו לשלושכעשרה המידות שהתורה נדרשת בהן, וגם בהן עסקו המקובלים.

[218] ספירות.

[219] הכוונה לשם יהו״ה.

השם השלם אל חצי, אשר נקרא: יה,[220] אשר בהלוויה הוא נסתר בסוד. בזמנים אסורים של עצב, אסור לאומרו.[221] מסיבה זו כסמל אחרון של סוף התורה ופסגת השמחה, הוא ממוקם בעקב התהילים.[222] כאילו האל מתאבל על הבורות האנושית, אם שפע עצום של אור חוקי, אם כה הרבה מספרים וכלכך הרבה שינויים אינם ניתנים לתפיסה, לשבח, לשירה, את המספר הקטן ביותר בוודאי יוכלו הכול, **[45]** ולפיכך: כל הנשמה תהלל "יה",[223] אשר שוב[224] האות הראשונה שבו היא יו"ד, שבלעדיה שום מסתורין אינו יכול להתקיים.

ולבסוף גם את השם הקדוש הזה בן שתי אותיות צמצמו אל האות האחת יו"ד, כדי שהדבר הקטן ביותר בכמות החומר, יהיה גדול ביותר בסגולה ובעל יכולת רבה ביותר, כי את כל הדברים, כדרך המרכז, הוא מכיל בתוכו. [יו"ד היא] ראשונה לכול, גם כמודל וגם כמידה. מסתורין נעלה ביותר שאותו הכריז פיתגורס,[225] משהכירו מפי הזקנים: 'מידה [ביוונית: מטרון] טובה ביותר של הכול'.[226] מכאן הם קוראים גם את העשירית וגם את מלאך העשירית: מטטרון.[227]

[220] 'יה' הוא השם שאינו שלם, ראה למשל מדרש תהילים (שוחר טוב), ט, ז. ואולי אף רומז הוא למה שנזכר בספרות הקבלה, שהשם 'יה' במילואו (כלומר: יו"ד ה"א), עולה בגימטרייה 26, כמו שם הוי"ה כולו (ראה למשל יוסף ג'יקטילייא, שערי אורה, ראשית שער ט. ווארשא תרמ"ג, צא ע"א).

[221] הכוונה אולי להלל הנאמר רק בימי שמחה. ואולי הכוונה הפוכה, שהשם השלם אסור לאומרו עד ימי הגאולה (לפי תנחומא כי תצא יא, ועוד).

[222] בפסוק האחרון בספר תהילים, כדלהלן.

[223] תה' קנ 6. זה הפסוק האחרון בספר תהילים.

[224] כנראה במקום iter צריך להיות: iterum.

[225] צריך להיות פרוטגורס, כדלהלן בהערה הבאה.

[226] מילים אלה כתובות ביוונית. הכוונה כנראה לאמרתו הידועה של פרוטגורס (ולא פיתגורס), שהובאה בכתבי אפלטון, תאיטטוס 152א: 'אדם הוא קנה המידה [ביוונית: מטרון] לכל הדברים'. כך בתרגום א"מ, כתבי אפלטון, כרך ג, עמ' 86.

[227] איג'ידיוס דורש 'מטטרון' מלשון 'מטרון' ביוונית. מטטרון הוא אכן בכתבי מקובלים רבים (ואף בחלק העיקרי של ספר הזוהר) סמל לשכינה. המלאך מטטרון זוהה בקרב היהודים הנוצריים עם ישו; על כך ראה במאמרי 'מלאכי קול השופר וישוע שר הפנים', י. דן (עורך), המיסטיקה היהודית הקדומה, ירושלים תשמ"ו (= מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ו), עמ' 195-171. זיהוי

אכן, כפי שאמרנו, בשעה שנקודת החוד מבקשת את האב כמו את המקור, הקוץ בהזדקפו למרומים כנגד האב יוכל לענות אחרכך: עליתי. הוא מראה עצמו כצאצא בגוף, כמשתעשע בעצמו ובחיק האב.[228] אבל בבחינה שבה הוא מנהג את העולם, בתופשם מקום כעשירי בעשר, נקרא הוא שָׁם ראש וראשית, כאן רגל וסוף. מאחר שרגל נקראת בשפה הראשונה ״רגל״, תהיה רגל, כפי שאמרנו, מידת המָשך.[229] לפי עדות הפילוסופים,[230] מידה נקראת רֶגוּלָה קודם בפי האטרוסקים, בשפה העתיקה של מולדתם, ואחרכך בפי הלטינים התקבל אותו כינוי,[231] כפי שהראינו בשפע אודות מקרים אחרים לאין מספר במקור השפה. אודות יו״ד, שום מגילה לא יכלה להספיק כדי לגעת בחלק של השפעותיה, כוחותיה, יכולותיה.

כה גדולה היא, אל עליון, פזיזותנו או טיפשותנו. אנו, אחר שאיננו יכולים כלל לעקוב אחרי כוחות האותיות, איך נקווה להיות מסוגלים

זה עולה מחדש בכתבי השבתאי שהתנצר, יוהן קמפר. ראה שפרה אסולין, ׳המרת דת והבראיזם במאה השבע עשרה באירופה, עיון בדמותו של יוהן קמפר מאופסלה הוא משה בן אהרון כהן מקרקוב׳, רחל אליאור (עורכת), החלום ושברו, כרך ב (מחקרי ירושלים במחשבת ישראל כרך יז), ירושלים תשס״א, עמ׳ 458-452.

[228] השעשוע של החוכמה הקדומה הוא מוטיב חשוב במיסטיקה היהודית, ומקורו בדברי החוכמה במשלי ח 30: ׳ואהיה אצלו אמון ואהיה שעֲשֻׁעים יום יום משחקת לפניו בכל עת׳. מוטיב זה שכיח גם בקבלה שבה האות יו״ד מציינת את החוכמה, והתפתח עוד יותר בתקופה שאחרי איג׳ידיוס, בעיקר בקבלת הרמ״ק, ובקבלת האר״י בנוסח סרוק.

[229] ׳רגל׳ בעברית היא מידת מרחק, וכמוה גם pes בלטינית (וכיו״ב foot באנגלית, ועוד).

[230] אינני יודע למי הכוונה.

[231] regula. מלה לטינית נוספת שפירושה מידה. לדעת איג׳ידיוס, מילה זו מקורה בלשון האטרוסקית, וזו מצדה שאבה אותה מן העברית. סברה זו, כמו אחיותיה שתובאנה להלן בעמ׳ 47 ובעמוד 52, שאב איג׳ידיוס בוודאי מבן עירו, Annio da Viterbo (1432-1502), שהתיימר כידוע בפיענוח הלשון האטרוסקית, שלדעתו מקורה מן העברית. חלק מזיופי אניו הוכחו כבר במאה השעשרה, אך תיאוריה מופרכת זו בדבר מוצא האטרוסקים שלטה בכיפה עד המאה השמונהעשרה (ראה על כך למשל בערך Etrusci, באנציקלופדיה ללימודים קלאסיים New Pauli).

לבטא בדיבור את אור העצום, או איך נעז לוותר עליו בהזנחה או בחטא או להעריך משהו יותר ממנו או לזלזל בו כשאנו מייחסים לענייני אנוש ערך רב יותר. אלוהים, הכנס בנו החוטאים זרע זה של חוכמתך הקדושה ומקודשת, הכנס את גרגר החרדל שלך,[232] ותן את תכלית שתי התורות,[233] אתה שבִּישנה שָׁמת את היו״ד בראשית שמך[234] ובחדשה בראשית שם הנצר שלך,[235] שבאמצעותה בחרת את זה האחד,[236] כדי שייקרא זה אשר לבדו דחק את האחרים,[237] כדי ש[ייוותר] רק הקורבן של הבן האהוב ביותר, שעליו היא[238] מצביעה, אחרי שהוסר המון [הקורבנות] של הקדמונים, שבו[239] יימחה הפגם העתיק של בניתמותה.[240]

אך כבר חוזר אני לסידור האותיות. כאשר בסקירת אותות הקודש[241] העליונות של האות יו״ד בראשי פרקים נדדתי יותר מאשר באופן אסיאתי אם תעיין בתוכנית שהצעתי, ופחות מאשר באופן לקוני אם [תעיין] בגודל הדבר [בעצמו].[242]

׳כ׳ כ״ף מציעה עצמה כאות שאחרי יו״ד, שהיא כעין ממלאת מקום שתופסת את מקום היו״ד בעשירית.[243] שכן אור היו״ד זורח בשישית כמו בשמש. לזה העשירית היא אחות, שאותה בזמן שהוא

[232] ראה מתי יז 20 (בתרגום דליץ׳): ׳ויאמר ישוע [...] אם יש לכם אמונה כגרגר החרדל [...] ואין דבר אשר ייבצר מכם׳.
[233] הברית הישנה והברית החדשה.
[234] הכוונה לשם יהו״ה. [עם מרכאות?]
[235] הכוונה לשם ישוע.
[236] הכוונה לישו.
[237] הכוונה כנראה: ביטל את הקרבנות האחרים.
[238] הברית החדשה.
[239] בקורבן הבן.
[240] הכוונה לחטא אדם הראשון.
[241] במקור: הסקרמנטים.
[242] בספרות העתיקה ידועים האסיאתים כמרבי דברים, והלקונים (הם הספרטנים) מדברים מעט.
[243] תמונה א, אות כ, ד ע״א: ׳כ היא מידת מלכות׳.

ממלא באור, עושה הוא לכלה הרה.[244] מכאן נמשכים כל ענייני בניהאדם. לשאר הספירות, כמו חרבות פיפיות, יש מבט לשני הצדדים: מכאן מקבלות, מכאן חולקות לספירה אחרת. לעשירית יש ממקום שלוקחת, ואין ספירה אחרת שהיא תיתן לה, שכן היא אחרונת העולם האלוהי. ובבחינת מה שמבחינים ב[ספירה ה]ראשונה, שההיא בהיותה שלמה בעצמה ומספיקה לעצמה אינה מקבלת מאחרת, היא נותנת את כל הדברים לאחרים, זאת שאיננה מוסרת לאחרת, מקבלת את כל הדברים לתוכה, כך שיותר למעלה [כוח] של זכר, כאן כוח נערה,[245] יישמר בשיטה מסוימת.

סוד זה המתגלה בדעות חסודות, [אנשים] שחודרים בהתבוננותם לעתים קרובות באמצעות רוח הקודש לתוך הגיונה של לשון הקודש, מגינים [עליו] מתוך שיטת הכתיבה עצמה. בהיות שלמה משורר דבר רזא דרזין בזמר הכלולות, לא שיר אלא את שירי השירים,[246] הוא כינה את זאת שנקראת העשירית בכינוי ירושלים[247] השמימית הכמהה לחיבוקי החתן לכלה,[248] **[עמ׳ 46]** ובדַמותו ללבנה את הכוספת אל קרני השמש.[249] לפיכך הירונימוס כותב שהסודות של ספר זה אינם מופצים לצעירים,[250] ומכאן שתיקת אפלטון ופיתגורס.[251]

העשירית מתחברת לאור האלוהי, כפי שמלמדים מצד אחר, זאת בשעה שהאל העתיק אותה בבריאת העולם, ברא הוא את הירח, כפי

[244] הספירה הששית היא תפארת, הדומה לשמש, והיא מקבלת את אורה מן החוכמה, שהיא יו״ד. הספירה העשירית, מלכות, היא אחותו וכלתו של תפארת.

[245] תמונה ג, אות כ, מט ע״א: ׳והנה הכף כלי לכל המקבל בשם נקבה׳.

[246] הכוונה לספר שיר השירים אשר לשלמה, שנחשב לשיר הכלולות של מעלה.

[247] שה״ש ו 4.

[248] לפי חזון יוחנן כא 2.

[249] לפי שה״ש ו 10.

[250] דברים אלה אינם דברי הירונימוס אלא דברי אוריגנס בהקדמתו לשיר השירים, שנשתמרו רק בתרגום לטיני. תרגום זה נעשה עלידי רופינוס, אבל אולי ייחס זאת איג׳ידיוס להירונימוס הידוע גם הוא כמתרגם של אוריגנס. דברי אוריגנס בלטינית עם תרגום לעברית ראה אצל שאול ליברמן, מדרשי תימן, ואהרמן, ירושלים תש״ל, עמ׳ 17-16.

[251] כלומר, גם אפלטון ופיתגורס ידעו סוד זה, אך נמנעו מלהפיצו מחמת האיסור להפיצו לצעירים.

שבהתבוננו בשישית המושלמת עשה את השמש, שבהם סיפרו בהרחבה האורקלים האלוהיים את אהבות יעקב ורחל,[252] המפורשות ביתר הרחבה בפי התיאולוגים הקדמונים, ומובחנות בדיוק רב ביותר בפי השליח, באומרו שניים בבשר אחד.[253] מסתורין עליון וגדול של החתן האלוהי וירושלים, גם זו של מעלה וגם זו של מטה, אשר היא, כמו שכותבים, לגמרי אותה עצמה. אלא שההיא [של מעלה] היא מיוחדת לאהובה וגם יחידה, וזאת [של מטה], גם אם היא זאת עצמה ואף מיוחדת, בכל זאת איננה יכולה להיקרא יחידה, שכן היא אוספת, באמצעות שתיםׂעשרה החצוצרות של רוח הקודש,[254] עלמות לאין מספר.[255]

אם העשירית מקבלת את הזרם של אֵרִידָנוס למעלה, כפי שאומר האפלטוני,[256] לתחתונות אין נהר מלא ששופע, בהיותו נוטף על הארץ רק במידה שהכלים הברואים מכילים, שהם הבלתיׂמוכשרים לכך אינם יכולים לעמוד בפני שטף הנהר.[257] לפיכך הלבנה בהיותה הולכת אחר [אותה] דוגמה,[258] היא מנצנצת באחד מחלקיה אשר משקיף אל

[252] כלומר, סיפורי אהבות יעקב ורחל עסקו בעצם בספירות אלה, תפארת ומלכות, המיוצגות עלׂידי השמש והירח. השמש והירח אכן מייצגים את יעקב ורחל בחלום יוסף. ראה בר׳ לז 10-9.

[253] איגרת פאולוס הראשונה אל הקורינתים ו 16 (תרגום דליץ׳): ׳כי הכתוב אומר [הכוונה לבר׳ ב 24] ״והיו שניהם לבשר אחד״׳. נוסח הוולגטה לפסוק זה הוא הנוסח שנוקט כאן איג׳ידיוס.

[254] אינני יודע מקור לכך.

[255] ראה שה״ש ו 9-8: ׳ששים המה מלכות ושמנים פילגשים ועלמות אין מספר. אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה׳. ותמונה ב, אות כ, יז ע״א: ׳כף אחת היא לאמה׳.

[256] אריזנוס הוא הנהר פו העולה, לפי המיתוס, למעלה מן השאול. על עניינו הקבלי ראה גם להלן, עמ׳ 51. מיתוס זה נמצא גם אצל ורגיליוס, איינאיס ו, שורה 659-658, הנוקט גם הוא את המילה superne הנמצאת כאן. אך ורגיליוס אינו מכונה, ככל הידוע לי, ׳האפלטוני׳, ואינני יודע מה פשר כינוי זה כאן. על זיקת ורגיליוס לאפלטון ראה גם להלן, עמ׳ 52. [לבדוק, עד כה ׳וירגיליס׳]

[257] תיאור זה מזכיר את מיתוס שבירת הכלים שאינם יכולים לעמוד ברוב האור, כפי שפותח עלׂידי האר״י, כשני דורות אחרי כתיבת הספרון שלפנינו.

[258] תמונה ב, אות כ, יז ע״א: ׳כף [...] וכח מדת הלבנה ומהלכה ודרכה וחדושה ממנה׳.

השמש שמעליו, אינה מאירה בחלק המופנה ממנה [מן השמש]. היא משיגה אור כלשהו, גם אם הוא דק, כך שיכול מבט בלתי־מצועף של בני־תמותה להתבונן [בו]. כך צורת הכף מצוירת בחצי־עיגול. כאן סגורה, ממקום שבו היא מחזיקה את עצמה, כאן פתוחה, ממקום שתוכל להינתן לנהר קודש הקודשים, כדרך בטן האשה, העומדת לקבל מן הזכר את ההריון והצאצא, בהציגה עצמה כאשת חיל[259] בתפקידי הנשים הנשואות: אהבה, הריון, לידה, הנקה, חינוך, שמירה. [אשה] שכזאת הפקיד בזיכרון כישרונו של שלמה, שקיבל השראה ולימוד מן האל.[260]

הלטינים, שהעדיפו אותיות חדשות על פני הישנות, לא יכלו להסתלק כלל מן היו״ד[261] ומצורת הכ״ף הירחית, אף על פי שכמו [שהסתלקו מצורת] הכתיבה מימין לשמאל, כך את הכ״ף עיוותו משמאל לימין.[262]

׳ל׳ למת [:] יוצאת מכלל אותיות אלה. יתר על כן, כפי שכ״ף הנקבית היתה משתפכת לרוחב, מתוחה אל קצה אחד ונפולה אל הנמוך ביותר, כך למ״ד המזדקרת והמתנשאת אל הפסגה הבולטת והנישאת בגובהה, גם את ראשה מחביאה בין העננים וגם בהישענה על שתי כנפיים התעופפה אתן אל הקצה האחר. הרוח האלוהית משתמשת בה באורקלים, פעם אל אָל״ף, כמי שיש לפרשה על [הספירה] הראשונה, ופעם אל ״בינה״ התופשת את המקום השלישי, שגובהה כה גדול וכה תלול,[263] עד שכותבים שמשה, שכותבים שהועלה לשמיים, אותה לבדה לא יכול היה להשיג.[264] שאם העשירית, שם מתכנסים כל הדברים, היא העולם והשמיים לָעוֹלֶה

[C25] עם הערות: כך?

[259] הביטוי הנקוט כאן, mulier fortis, שתרגומו המילולי: אשה חזקה, הוא תרגום הוולגטה של הצירוף ׳אשת חיל׳ במשלי לא 10.

[260] הכוונה לפרק אשת חיל, משלי לא, וראה בהערה הקודמת.

[261] כוונתו לאות הלטינית i.

[262] הכוונה לאות הלטינית c, שצורתה כמו אות כ״ף הפוכה.

[263] תמונה א, אות ל, ד ע״א: ׳כי האלף מורה בכתר והלמ״ד בבינה וצורתה גבוה ורמה על כל׳. [לבדוק]

[264] בבלי, ראש השנה כא ע״ב: ׳חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד׳. וראה גם לעיל בעמוד 44 ולהלן בעמ׳ 49, 51.

בתחילה, בשלב שני שש הקצוות[265] הבאות אחרכך, בשלב שלישי השלישית העליונה,[266] משם משה לא לקח שלל.[267] פאולוס בנימין זאב חוטף[268] קיבל, לא בגונבו את אש פרומתאוס,[269] אלא בהיותו ממולא ברוח אשר ירדה בצורת אש.[270]

כ״ף וא״ו זו[271] נישאת אל על בכנפיים, אחת תחתונה[272] אוספת את הרקיע הראשון של המטפסים; האחרת[273] את השני. מי שמורכב מן השֵשייה, אשר ממנה נעשָה עולמנו,[274] אף על פי שאינו מניע את האחת אל צדה של האחרת אלא מניחה בצוואר, **[עמ׳ 47]** מכניס הוא את עצמו ב[בחינה?] העמוקה ביותר של הרקיע השלישי.[275] הרי את העולם השפל תופסת הכ״ף, אל האמצעי והטוב יותר חודרת יותר הוא״ו, ובזמן שהאחת מטפסת על כתפי האחרת, ביותר שיקולדעת מאשר חוצפתם של הענקים,[276] לא זו בלבד שאינה הורסת, אלא

[C26] **עם הערות:** לבדוק

[265] הספירות מחסד ועד יסוד מכונות בקבלה ׳שש קצוות׳, מונח השאוב מספר יצירה.

[266] = ספירת בינה.

[267] הפסוק ׳עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם׳ (תה׳ סח 19), נדרש על משה רבנו בעלייתו למרום. ראה בבלי, שבת פט ע״א.

[268] הפסוק ׳בנימין זאב יִטרָף׳ (בר מט 27) מתורגם כך בוולגטה. ופאולוס היה משבט בנימין, לפי עדותו באיגרת אל הרומיים יא 1. החטיפה כאן היא ההשגה.

[269] לפי המיתוס, הטיטאן פרומתאוס גנב את האש ממרום ונתנה לבנאדם. ראה הסיודוס, מעשים וימים, שורות 58-47.

[270] לפי מעשי השליחים ט 3, ומקבילות.

[271] לפי ספר התמונה צורת האות ל מורכבת מכ + ו. תמונה א, אות ל, ד ע״א: ׳ל [...] שהיא כ״ו׳.

[272] היא כ״ף.

[273] היא וא״ו.

[274] הכוונה לספירות שש קצוות, המסומנות באות וא״ו.

[275] רמז לעדות פאולוס באיגרת השנייה אל הקורינתיים, יב 2 (תרגום דליץ׳): ׳והאיש ההוא לוקח עד לרקיע השלישי׳.

[276] במקור גיגאנטים. רמז למרד הגיגאנטים במיתולוגיה היוונית, שהרי ערמו זה על גבי זה כדי להגיע לשמיים ולהסתער על האולימפוס. גם הנפילים שמרדו בקב״ה לפי ספר חנוך ומקורות רבים אחרים, נקראים ביוונית גיגאנטים.

מייצרת ונקראת מגדל (במקור turris) דויד. מכאן האטרוסקים (במקור Tyrreni) קיבלו את שמם.[277]

כי אם כל הדברים הללו, הנערצים בעשרה הילולים[278] ובדת, המצוירים[279] באוונגליון בערך עשר דרכמות,[280] אינם אלא השם המפורש, ביושר מתבוננים בהם באמצעות אותו מגדל,[281] שהאב והבן עתידים לזמר לו שוב ושוב. אחד אומר: מגדל עֹז,[282] האחר, ברומזו ליסוד המתפשט: כמגדל דויד צווארך,[283] ובאופן דומה במקום אחר: מגדל עַז ביותר שֵם ה׳.[284] [מגדל] אשר אם חודר הוא דרך כל האלוהות יחד, הרי הוא אכן אותו אטרוסקי אשר מקיף את כל חישובי הדת, ואינו שוכח את גזע אבותיו,[285] ואיננו בלתיÖראוי להם, שהרי, לפי עדות דיודורוס,[286] מבין ומנוסה היה בסודות הגבוהים ביותר של

[C27] עם הערות: הנעלים?

[277] האטרוסקים היו אפוא צאצאי הנפילים בוני מגדל בבל. גם אינפורמציה זו קיבל איג׳ידיוס בוודאי מבן עירו, Annio da Viterbo. ראה בעניינו הערה לעמוד 45 לעיל.

[278] בבבלי, מגילה כא ע״ב, מתקיימת הקבלה בין ׳עשרה הילולין שאמר דוד בספר תהילים׳ לבין ׳עשרה מאמרות שבהן נברא העולם׳, ועשרה מאמרות אלה מזוהות תדיר בקבלה עם עשר הספירות.

[279] בנדפס effigiatae, ואינני יודע להלום נוסח זה. תרגמתי בשינוי לeffigiataÖ. אפשר גם לתקן לeffigiatarumÖ, ואז נתרגם: ׳בערך של עשר דרכמות שעליהן דיוקן׳, כלומר דיוקן הקיסר המוטבע על המטבעות. [?]

[280] לוקס טו 8 (תרגום דליץ׳): ׳או מי האשה אשר לה עשרה דרכמונים ואבד לה דרכמון אחד ולא תדליק נר ותטאטא את הבית ותחפש היטב עד כי תמצאנו׳.

[281] היא האות למ״ד, המכונה ׳מגדל הפורח באוויר׳. ראה פירוש רש״י על צירוף זה בבבלי, סנהדרין קו ע״ב, וראה לעיל בעמ׳ 28.

[282] תה׳ סא 4.

[283] שה״ש ד 4.

[284] לפי תרגום וולגטה למשלי יח 10. ובנוסח המסורה: ׳מגדל עֹז שם ה״.

[285] כאמור לעיל (ראה בהערה לעמוד זה ולעמוד 45), איג׳ידיוס החזיק בסברה ששפת האטרוסקים מקורה בעברית.

[286] לפי ההיסטוריון דיודורוס מסיציליה (איש המאה הראשונה לפני הספירה), היו האטרוסקים בקיאים בדת (ובמיוחד בפירוש אותות), והרומאים למדו מהם. ראה למשל בקטע שנשתמר מספר 38 של ההיסטוריה שלו, ונדפס במהדורת LCL של Diodorus Siculus, כרך XII, עמ׳ 240.

הדברים האלוהיים, עם ההערצה הגבוהה ביותר של העולם כולו, אך גם את העמים האחרים לימד.[287]

'מ' מ״ם כפי דרך סדר [האלף־בית] כך בשותפות סידור חלקי העוצמות מקושרת היא על כל פנים בחלק הגדול. ממצבם של כוחות מסוימים מובדלת[288] היא. היא מולחמת, כמו למ״ד, מכ״ף וּוא״ו, שיש להן רז גדול מאוד יותר מכולן. כי אם נישא את עיני הדעת אל סדרת המספרים של הפיתגוראים והקדושים, נראה, כמו שכותב כאן התיאולוג, את שתי האותיות מ״ם למ״ד דרך אותם שני חלקים משותפים, מחוברים לאותו שם אלוהי ביותר,[289] שלו, לפי עדות השליח, הכרחי שתכרע כל ברך,[290] שכן הוא השם הקדוש של ישו.

גדול הוא אותו שם הנמסר על־ידי האל, ששם היה צריך לציין לא רק את הגובה האלוהי אלא גם את החיבור בבשר ואת סוד הנישואים האלוהיים. אות יחידה נוספה על הארבע, כדי שתציג את השם, אשר קודם הצביע על האל הנבדל מכל דבר אחר, כשהוא אחר־כך מחובר לאדם. על דבר סודי ביותר זה כתב קפניו,[291] ראשון לכל הנוצרים, במידה שראיתי, באופן מדויק ואלגנטי ביותר. הוא לא כתב דבר אודות תוכנית הוספת האות, שאותה עומדים אנו להוסיף לאותו שם מנושף.[292]

[287] אני מציע לתקן את edocuere הנדפס לedocuerit.

[288] דומה שהמילה se מיותרת.

[289] גם צורת האות מ״ם, כמו האות למד, מורכבת מכ״ף וּוא״ו, תמונה ראשונה, אות ל, ד ע״א-ע״ב: 'אלף למד אל מם כל אחד הוא כ״ו והוא מורה על היחוד'.

[290] איגרת פאולוס אל הפיליפיים ב 10-9 (תרגום דליץ'): 'על כן גם האלוהים הגביהו מאוד ויתן לו שם נעלה על כל שם. למען אשר בשם ישוע תכרע כל ברך אשר בשמים ובארץ ומתחת לארץ'. וזאת לפי ישׁ' מה 23: 'כי לי תכרע כל ברך'.

[291] קפניו, הוא רויכלין, כתב ספר על 'השם' יהשוה, שהוא שם הויה שלתוכו נוספה האות ש, הרומזת לישו. שם הספר: על השם מחולל הפלאים (*De Verbo Mirifico*). וראה עוד בהערת המהדיר, פרנסואה סקרה, כאן.

[292] האותיות ה וש, שמהוות את רובו של 'יהשוה', הן אותיות מנושפות. אך אולי יש לתרגם במקום 'מנושף' 'מעורר השראה' (המילה aspirans כוללת שתי הוראות אלה).

נוסף על כך, אם תחשב את אותיות השם הגדול, תמצא שהן שש מעל עשרים.[293] ואותו [מספר תמצא] בהיווסף אליו חלקיו מ״ם ולמ״ד באמצעות האותיות כ״ף וא״ו, שכן אצל העבריים כ״ף עולה למספר עשרים, וא״ו שש. בכך שתי האותיות באמצעות הכבל הסודי ביותר של המספר, נכנעות לשם השליט על כולם. אבל בהבדל גדול **[עמ׳ 48]** נבדלות הן זו מזו: זאת, בראשה כמגדל[294] חודרת את כל הדברים, וכמו בהיותה מחוברת לחתן העליון בבית הכלולות או בחדר המיטות העליון, נעשית היא אם לכל הדברים. שכן, כפי שאמרנו, את ״בינה״, הספירה השלישית, קוראים האם הגדולה של כל הדברים, של אנשים, או, כמו שכותבים התיאולוגים היוונים, של אלים, דבר אשר נידון באריכות בספר על ההתחלות.[295]

אך מ״ם אשר מצמצמת עצמה אינה מתרוממת למרום. מסתפקת במקום השם הגדול,[296] אשר אמנם הוא ערוך כשישי באמצע העשירייה, אשר בה, מאחר שנמצאים שני ריבועים: ארבע מזוג ותשע משלישייה, בהם עצמם, אם יובל שורש אחד אל השני, יהיה הוא [השישי] מורכב באמצע שניהם. שכן פעמיים שלוש, ושוב שלוש פעמים שניים, מביאים שש. ולפיכך באמצע היא אותה שמש אלוהית. מרעיון זה יוצא, שהשמש המאוחרת, בהליכתה בעקבות הקודמת,[297] לא מוקמה אלא באמצע כוכבי הלכת.[298] וכמו שהונחה לא בין השלושה של העולם העליון אלא בין השבעה של התחתון, כך כאן כאשר לא למעלה כשמיני אלא כאמצעית בשבעת כוכבי הלכת קבעה את מושבה.

[293] שם הוי״ה בגימטרייה הוא 26.

[294] היא האות למ״ד. ראה על כך בעמוד הקודם.

[295] *De Principiis*. זה אמנם שם ספרו של אוריגנס, אך דומה שכאן מתכוון איג׳ידיס לחיבור של תיאולוג פגאני, הנותן דין וחשבון פילוסופי על מציאות האלים, כגון ספר יסודות התיאולוגיה של פרוקלוס (שחלקו נפוץ בימיהבייניים בפרפרזה לטינית שנעשתה מן התרגום הערבי ויוחסה לאריסטו, ונקראה ספר הסיבות).

[296] ספירת תפארת.

[297] כלומר, השמש הגשמית שהיא כדוגמת ספירת תפארת.

[298] לפי התיאוריה השלטת בימיהבייניים, גלגל החמה הוא האמצעי, הרביעי משבעת גלגלי כוכבי הלכת, שסימנם שצ״ם חנכ״ל.

מאחר שלמ״ד אכן מקיפה את כל הדברים לבדה בעילוי מיוחד לה, מ״ם שהומעטה בגוף, איננה מסוגלת לכך. היא מאמצת לה שותפה, כדי לבצע כשהיא מצורפת לחברה, את מה שאין סיפק בידה לעשות לבדה. וכך למ״ד עומדת קרוב בין כ״ף ומ״ם הקצרות,[299] כענק גבוה וחזק במסלול המרוץ. אלה הממועטות וכאילו רועדות מוסיפות לעצמן שותפות, כדי שבהיותן מרובות ובהגנה של שותפות תהיינה בטוחות כנגד כוחותיה. ונעשה הדבר שבאותיות תהיה הלמ״ד יחידה, הכ״ף והמ״ם נכתבות כפולות.[300] האחת [בדמות] של הזכר והנעלה יותר, והשנייה, כפי שמניחים, גם של הנמוך יותר וגם של האשה.

באמצעות שתיהן מסמנים את התיבה ״מים״,[301] שאותה מרכיבים שתיהן עם יו״ד באמצע. תיבה זו בתורה מציינת מים, ושתיהן בתורה הישנה[302] הפעילו את כוח[303] מספריהן: במשך ארבעים ימי המבול המים מכסים את העולם,[304] ובמשך ארבעים יום משה נמנע ממאכלים בקבלו את התורה,[305] כשנקרע הים בדרך, שבמימיו אבד חיל המצרים. אחרי שהתיאולוג מחבר ספר זה כתב את דבריו שלו, ממשיך הוא ומחזק גם את הדברים שלנו:[306] הוא אומר שגם בעולם הבא עתיד הדבר להיות, מה שרגילים היו לכנות ימות המשיח. ונבואה זו ניבא אודות האות ״מ״ם״ ו״מים״: יימלא מה שאמר האל: אשפוך מים טהורים.[307] יוחנן מפרש שמאמר זה היה אודות הרוח שבה נמלאו השליחים.[308] דברים אלה מתאים הם להפליא עם מילות

[299] בסדר האלפ־בית עומדת למ״ד בין כ״ף לבין מ״ם הקצרות בצורתן ביחד אליה.

[300] כלומר, לאותיות כ״ף ומ״ם יש גם צורות אחרות, כאותיות סופיות.

[301] במקור בשתי צורות: MYM Maim. מילה זו נכתבת במ״ם אחת רגילה ומם אחת סופית.

[302] = בברית הישנה.

[303] כו גם במשמעות משמעות. [?]

[304] בר׳ ז 17.

[305] שמות לד 28. שם מוזכרת גם הימנעות משתיית מים.

[306] כלומר, בעל ספר התמונה מדבר במפורש על עניינים יהודיים, אך מחזק במודע או שלא במודע גם עניינים המיוחדים לנצרות.

[307] יח׳ לו 25: ׳וזרקתי עליכם מים טהורים׳. תמונה ג, אות ל, נג ע״ב.

[308] אינני יודע היכן פירש כך יוחנן. והשווה יואל ג 1: ׳אשפוך את רוחי על כל בשר ונִבְּאו׳; מעשי השליחים ב 4.

התיאולוגים שלהם, כי ספר יצירה הנסתר, שאותו מייחסים לאברהם אבינו, מודיע שיצאו מים מרוח, אש ממים.[309]

ארבעים יום נח סבל את המים, משני הסוגים המותווים באות זו. משה אחרי שיצא את המים, קיבל את התורה באמצעות צומות באותו מספר ימים. כך בעולם השלישי העתיד של המשיח, כתבו תאולוגים אחרים את כוח האות מ״ם ואת שפיכת המים הטהורים, שבמילים אלה קיים[310] מסתורין רבים של ענייננו, **[עמ׳ 49]** ואספו[311] ראיות. מאחר שמחוקקנו אחרי צום זהה,[312] לא קיבל תורה כאדם מאת אל, אלא כאל המוסר לאדם. במים, ואחרכך ב(מי) רוח הקודש,[313] מילא את חזות התלמידים, וייסד את טוהרת הטבילה. שכאשר משווה הנביא מים אלה ל[מים] הישנים, מביא הוא את ההבדל בין התורה החדשה והישנה,[314] כי כאן המים העתידיים היו טהורים. שתי אותיות אלה מולידות אות [על כך] ששערי השמיים הנעולים עתידים להיפתח ולרחוץ את כתמי ההיטמאות האנושית, ושתיהן [עומדות] כנגד המנהג והטבע, אחת פתוחה ואחת סגורה,[315] כי את מעיין התורה החדשה יש להרחיב ואת [מעיין התורה] הישנה יש לסגור.

נוסף על כך המ״ם בהיותה פתוחה אצל עזרא, מזכירה את החומות השבורות וההרוסות של ירושלים הישנה,[316] מ״ם סגורה אצל ישעיהו

[309] ספר יצירה פרק א, יא-יב.

[310] בלטינית מצוי כאן פועל ביחיד לנושא ברבים.

[311] כך יהיה התרגום אם נגרוס collegere במקום colligere הנדפס. את הנוסח הנדפס אפשר לקיים בקושי, ולתרגם: ואיסוף.

[312] גם ישו, בראשית שליחותו, צם ארבעים יום וארבעים לילה, לפי הברית החדשה, מתי ד 2; לוקס ד 2.

[313] השווה דברי יוחנן המטביל בברית החדשה, מתי ג 11 (תרגום דליץ׳): ׳הן אנכי טובל אתכם במים לתשובה, והבא אחר [הוא ישו...] הוא יטבול אתכם ברוח הקודש ובאש׳.

[314] לפי יח׳ לו 25-27 ויר׳ לא 30-31.

[315] מ״ם רגילה ומ״ם סופית נקראות גם בתלמוד ׳מם פתוחה ומם סתומה׳ (בבלי, שבת קד ע״א).

[316] נחמיה (ספר זה נקרא בתרגום הלטיני: עזרא השני) ב 13: ׳ואהי שֹבֵר בחומות ירושלם אשר הם פרוצים [נוסח אחר: המפרוצים׳]. בפסוק זה המילה ׳הם׳ כתובה במ״ם פתוחה. ראה נתן בן ראובן שפירא, טוב הארץ, ירושלים תרנ״א,

[מדברת] אודות הבן הקטן [הנולד] מן הבתולה, מ״ם סתומה,[317] ששמה נזכר מראש באמצעות מ״ם.[318] כמו אצלם ״מים״ מה שנתפרש באופן בהיר יותר מן השמש.[319] סודות שגודלם כמעט ואינו יכול להיתפס בדעת אנושית, ואין צריך לומר [שאינו יכול] להיות מוסבר ומתואר.

נ׳ גם נו״ן עצמה, מאחר שכביכול מעט מדי האמינה בכוחותיה, לא רצתה להיות לבדה. מאחר שבעצמה נטויה היא, בחרה לה חברה המושטת לעברה.[320] היא[321] קיימת כעולם [שקיים] כאמצעי משבעת הגלגלים. ומאחר שהן [הספירות] שוות בכוח וגבורה, כל אחת מהן מקיפה את כולן, שכן לכל אחת יש הכוח שלה ושל הששׁ האחרות. לפיכך לכל אחת מהן יהיו שבעה כוחות. מכאן גם נובע, שכולן תגענה לאחדות מן החמישים,[322] מספר שבו מוכל העולם השני[323] בהשגיחו הנה, את [העולם] השלישי. על כל פנים קוראים הם

לב ע״ב: ׳כשיפתחו השני דלתין של אות מם סתומה דלמרבה המשרה [ראה בהערה הבאה] אז יסגרו האות מם פתוחה של המ פרוצים חומות ירושלים הכתוב בנחמיה ויבא משיח בן דוד׳. וראה בספרי ׳סוד האמונה השבתאית׳, מוסד ביאליק, ירושלים תשנ״ה, עמ׳ 321.

317 ישׁ׳ ט 5-6: ׳כי ילד יֻלַד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום. לסרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו׳. בפסוק זה כתובה האות ם הסגורה באמצע המילה, ורבים פירשו זאת על רחם הבתולה שממנו נולד המשיח. ראה יהודה ליבס, השפעות נוצריות על ספר הזוהר׳, מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ב (תשמ״ג), עמ׳ 55-54.

318 הכוונה לשם מרים (או מריה) שמתחיל באות מ״ם.

319 או: כבהיר יותר מן השמש. אך התרגום שבפנים, כמו ברור כשמש בלשוננו, מתאשר גם מלשונו של המחבר להלן, בעמוד 51.

320 נון נדרשת מלשון נפילה וסמ״ך שלאחריה מלשון סמיכה. ראה למשל זוהר ח״א, ג ע״א. וראה בדברי התלמוד שיובאו באחת ההערות הבאות.

321 הכוונה לספירת מלכות המיוצגת עלידי האות נו״ן.

322 שבע ספירות כלולות בשבע הן ארבעים ותשע בחינות, והבחינה החמישים שמעליהן מאחדת את כולן. ספירה זו היא ספירת בינה, וגם אותה מסמלת האות נו״ן, המציינת את המספר חמישים.

323 עולם הספירות התחתונות. המונח mundus secundus ניתן גם להיתרגם כ׳העולם הבא׳, שגם הוא סמל לספירת בינה, אך ׳שני׳ מתאים כאן כניגוד ל׳שלישי׳.

חמישים שערים לארבעים ותשעה של העולם הנמוך יותר, שאחריהם פוגשת את העולָה ״בינה״, [השער] החמישים שאינו ידוע לבניֹתמותה. לפיכך [אומרים הם] שהארבעים ותשעה, אשר נפנים לעניינים אנושיים, נפתחו לפני משה, החמישים ברח ממנו, [כדי] שאף אחד לא יקבל לחלוחית ממנו.[324] [שער זה] צריך היה להיפתח בידי המשיח, לְבות השליחים צריכים להימלא.[325] שכן ״בינה״ היא הספירה השלישית של העולם הראשון, שאותה אנו מכנים הרוח הנותנת בינה בשֹכלים, ואור רוחני.

הם טוענים שהיא כפופה בברכים.[326] היא המעבירה אופן חיצוני, כוח פנימי, לעתידים לכרוע ברך, כדי שבגוף השוטח את עצמו, בנשמה הממעטת לחוש גבוהות, ייגשו לסגוד למזבחות, ואל המנחות, ולהעתיר לאור הרוח. נו״ן אחרת,[327] מוארכת מאוד, מושכים הם, כאילו אומרת היא לישראל, כפי שהם עצמם כותבים: ארוכות יהיו לך הגלויות.[328] שמאחר שהם טוענים שהיו [גלויות] אצל ארבע מלכויות: של הבבלים, המדאיים, היוונים והרומאים,[329] האחרות [היו] קצרות מאוד, את זאת הרביעית הממושכת עדיין הם מקוננים.[330] היו הם צריכים כבר להבין: בהכרה לא בבכייה, בחסידות לא בתלונות, באמונה לא בדמעות, צריך לשים סוף לגלויות. אבל הם אלה אשר בכותבם כנגד עצמם נבואה זו שזימרה: שלא יקומו, ובכל

[C28] עם הערות: ?

[324] לפי בבלי, ראש השנה כא ע״ב: ׳חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד, שנאמר [תה׳ ח 6] ״ותחסרהו מעט מאלוהים״׳. וראה גם לעיל בעמ׳ 44, 46, ולהלן בעמוד 51.

[325] כוונתו כנראה לסיפור שבברית החדשה, מעשי השליחים ב 1-4, ירידת רוח הקודש על השליחים בחג השבועות, הוא חג החמישים, כפי שאכן נקרא החג ביוונית (פנטקוסטה).

[326] הכוונה לצורת האות נ הכפופה (לא סופית).

[327] היא נו״ן סופית.

[328] ספר התמונה, תמונה שלישית אות נו״ן ממנצפ״ך (נו ע״ב), מקשר את תום הגלויות לאות זו, אבל לא מצאתי שם קישור מפורש בין אורך הנו״ן הסופית לאורך הגלות.

[329] ראה למשל קהלת רבא ה, כא: ׳ארבע מלכויות: בבל, יון, מדי ואדום׳.

[330] תמונה שלישית, אות סמ״ך (נו ע״ב): ׳וגדול גלות אחרון וארוך מכולם׳.

זאת יעדיפו להתעקש ולא לסגת, ליהרג ולא להאמין, למות באופן פנימי ולא לחזור לשפיות.

הם מוסיפים ששתי האותיות נו״ן מעוטרות באמצעות יו״ד,[331] סמל ברית קודש, וכן, כמו שהם עצמם אומרים, ברית מילה,[332] כדי שהנו״ן הכפופה לאחור והמעריצנית[333] תושיט למעריצים האמיתיים את הכתר, אשר האחרת[334] חטפה מאותם שהושלכו לגלות. דבר זה לא רק הרז הנישא והמפליא מבטא לעצמו, אלא גם דויד, **[עמ׳ 50]** והרוח האלוהית, הניח לפני עיניהם של אלה המתעמקים יומם ולילה בתורה בנביאים ובתהילים. שהרי במזמור הפותח בארוממך אדני[335] שבפתיחתו מצטלצל לא שמה של ירושלים אלא של רומי,[336] אנו קוראים בהתחלות [הפסוקים] את כל האותיות זולת נו״ן.[337] אבל אותה רוח שנטלה זאת מן האנשים הכופרים לעתיד, החזירה לעמים העתידים להאמין, אחרי שנוספה המשמעות של ״נאמן״ שמשמעותה

[331] נו״ן היא אחת מן האותיות שבספרי קודש מוסיף עליהן הסופר תג.

[332] תמונה ראשונה, אות יו״ד (ג ע״ב): ׳י היא עשירית [...] והיא רומז לברית קודש וחתם באות ברית קודש׳.

[333] בלטינית adorabunda. מילה זו לא מצאתי במילונים הלטיניים, כפי ש׳מעריצנית׳ לא מצויה במלונים העבריים.

[334] היא הנו״ן הפשוטה. דומה שזאת מהווה כאן סמל לנצרות בעוד שהכפופה היא סמל ליהדות המשועבדת.

[335] הכוונה לתה׳ קמה 1: ׳ארוממך אלוהי׳. לפי ההמשך (עניין הנו״ן החסרה) ברור שלמזמור זה כיוון איג׳ידיוס, ולא לתה׳ ל 2, ׳ארוממך ה״ (גרסת הוולגטה בשני המקומות מתאימה לנוסח המסורה).

[336] הכוונה למילה ׳ארוממך׳ שמזכירה בצלצולה את השם ׳רומי׳.

[337] על כך עמדו גם חז״ל, וגם הם פירשו זאת על הגלות והגאולה. בבלי, ברכות ד ע״ב: ׳אמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר נו״ן באשרי [מילה זאת פותח הפסוק האחרון של הפרק הקודם, שמוסיפים באמירת פרק זה שלוש פעמים ביום] מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל [בלשון נקייה] דכתיב [עמוס ה 2] ״נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל״. במערבא מתרצי לה הכי: נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל. אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנאמר [תה׳ קמה 14, מיד לאחר פסוק הנו״ן החסר] ״סומך ה׳ לכל הנופלים״׳.

נאמן.[338] כך שהנו״ן חטפה את עצמה, את האמונה, מן העם המושלך, נתנה למכבד, כדי להעדיף את המאמין על המפקפק, את החסידות על הכפירה, את רומי על ירושלים.

סוף אשים בבת אחת לאותם ויכוחים עצומים שאותם מסרו הם אודות מ״ם ונו״ן, כשאינני מלמד אלא מזמין במנוד ראש את יראי השמיים אל הסודות באמצעות קיצורי דרך. אם הזכרתי את מ״ם כאות המים, כמו כן, כדי להשתמש במילה שלהם, [היא אות] האוקיאנוס, [אות] אשר בזכות השותפה נו״ן[339] מתקשרת לסמל של שר החמישים, שבו הומרוס, הסיודוס ולפני כולם אורפיאוס מילאו את כל יוון באותו מספר עצמו של בנות אוקיאנוס.[340] מאין הסיקו זאת התיאולוגים הקדומים, כבר רואים זאת מי ששמעו בלא לפהק את מה שאמרנו אודות חמישים השערים או הכוחות.

׳ס׳ סמ״ך הסגורה במעגל מוחלט אינה מתגלה לאיש בעוול.[341] תיאולוג[342] זה טוען שהיא רומזת לירושלים.[343] אך אם איננו נוחר בעיניים פקוחות, ואיננו כעשוי בדיל בנוגע לענייניו שלו, רואה הוא

[338] בנוסח השבעים, ובנוסח הוולגטה שעלסׂפי השבעים, נוסף כאן פסוק שאינו בנוסח המסורה, והוא מתחיל במילה שפירושה ׳נאמן׳, מילה הפותחת באות נו״ן. בתרגום לעברית יהיה נוסח הפסוק: ׳נאמן ה׳ בכל דבריו וקדוש בכל מעשיו׳.

[339] אפשר שנרמז כאן גם שנו״ן פירושו בעברית ובארמית גם דג.

[340] לפי הסיודוס, ׳תולדות האלים׳ שורות 264-240, היו לאל הים נֶרֵאוס חמישים בנות. אלה מזדהות באופן חלקי עם בנות אוקיאנוס, שרשימות של שמותיהן מצויות אצל שלושת המשוררים הנזכרים (אך בלא המספר חמישים). רבות מבנות נראוס ואוקיאנוס משמשות אלות של נחלים ומעיינות הממלאים את ארץ יוון. עניין זה שכיח גם במקורות אחרים של המיתוס היווני.

[341] אפשר שמילה זו שייכת למשפט הבא, ואז יהיה תרגומו: ׳באופן בלתי נכון טוען תיאולוג זה...׳.

[342] לשם תרגום זה (או זה שמוצע בהערה הקודמת) יש לגרוס theologus ולא theologum כנדפס. בלי תיקון זה אפשר אולי באופן דחוק מאוד לתרגם: ׳דבר עוול רוצה שכאן התאולוג יפרש זאת על ירושלים׳.

[343] תמונה א, אות סמ״ך (ה ע״א): ׳ס מורה כי העיר ירושלים משענתה עליה והיא מלשון [תה׳ קמה 14] ״סומך ה׳ לכל הנופלים״, והיא אות סתומה מכל צד רומז לעיר שמסובבת בהרים כחומה סביב העיר שלא יכניס בתוכה ערלה וטומאה׳. כאן לראשונה מבקר איג׳ידיוס את ספר התמונה.

מאיזו בחינה יכול דבר זה להיאמר על ירושלים, אשר מכונה עלֹידי דודהּ בלשון פיתוי. גם גן נעול וגם מעיין חתום[344] נקראת היא, שכנגדה לא יעזו שערי שאול לא להקים מארב ולא לשלח את חורבנו של מארס.[345]

[C29] עם הערות: ?

קוראים לה מפתח, לעיר הקדושה הנועלת מפני עוולות אויב, שבשעה שתִּפָּתח ייפָּתחו, ואם תִּנָּעל יינָּעלו כל הדברים. היא נועלת עמה גם את כ״ף וֹאו״ו,[346] בהיותה מזווגת כך עשירית לשישית,[347] ארוסה לארוס, מלכה למלך. אף על פי שהם שניים, בכל זאת [הם] בצורה [אחת] ובבשר אחד, כאילו לחלוטין [הם] דבר אחד, כדי שייראו כדברים שזווגו וחוברו, ומאחר שזו אותה [אות] בהחזיקה גם את הספירה והצורה של הלבנה וגם את כוח המפתחות.[348] כפי שקראו הם גם בבראשית רבא, בבת אחת איבדה ירושלים הישנה ביחזקיהו גם את אור הלבנה וגם את מפתחות הסמכות.[349]

נוסף על כך דברים גדולים על אות זו נזכרים אצל תיאולוג זה. משום שהיא רומזת לשישיית העשיריות,[350] לפיכך היא גם סמל לאלף השישי, שאותו[351] קידשו לאושר המשיח.[352]

[344] שה״ש ד 12: ׳גן נעול אחֹתי כלה גל נעול מעין חתום׳.

[345] כלומר של המלחמה (מארס הוא אל המלחמה הרומאי).

[346] תמונה שנייה, אות סמ״ך (כ ע״א-ע״ב): ׳ס וזה הכח הצורה סתומה וחתומה בסוד כח נורא עליון כ״ו בצורתה הכף רומז לכנסת ישראל ולה׳ אחרונה הו׳ לששה אלפים׳.

[347] הכ״ף מייצגת את הספירה העשירית, מלכות (ראה בהערה הקודמת). וזיווגה לששית, היא הוו״ו, ספירת תפארת, פירושו גם הכפלת המספרים עשר ושש, שמסתכמת במספר שישים, המסומן באות סמך.

[348] לפי דברי ישו לפטרוס בברית החדשה, מתי טז 19 (תרגום דליץ׳): ׳ואתן לך את מפתחות מלכות השמים וכל אשר תאסור על הארץ אסור יהיה בשמים וכל אשר תתיר על הארץ מותר יהיה בשמים׳. פסוק זה מצטרף לפסוק דלהלן, ישעיהו כב 22.

[349] לפי הערת המהדיר, פרסואה סקרה כאן, הכוונה לא ליחזקיהו אלא לצדקיהו, ולא לבראשית רבא אלא לשמות רבא טו, כו: ׳כיון שבא צדקיהו דכתיב [יר׳ לט 7] ״ואת עיני צדקיהו עִוֵּר״ חסר אורה של לבנה [...]עד שאבד צדקיהו את עיניו וחרב בית המקדש שנאמר [תה׳ עב 7] ״ורֹב שלום עד בלי ירח״׳.

[350] שישיית עשיריות היא 60 = ס.

[351] דומה שצריך לגרוס כאן quod במקום quem הנדפס.

דרך אגב, האות וא״ו [מרוויחה] את הסגורה, כיבול [המיתוסף] אל היחסים עם האות כ״ף. כי את עניין הספירה השישית אשר נרמזת באות וא״ו, יש להציג כאילו היא מכילה את עצמה כמסוגרת, לא כדי לגולל עצמה כארוס לארוסה העשירית או כשמש אל הירח. השם הגדול יושב באות וא״ו, כשהוא מכסה בענן את ארבע אותיותיו. את השמש, אומר הוא אצל הנביא, אכסה בענן.[353] בשעה שזוהרות ארבע האותיות, הן נושבות את אור ארבע החיות הקדושות של יחזקאל. כך כאשר הן נחשכות, דוחפות הן את הארבע לגליות של ארבע החיות של דניאל. מסוגרת נסתרת וא״ו אות השמש, כאשר כ״ף הירח בסמ״ך, כמפתח דוד,[354] צריכה להישלף בחסד.

[C30] עם הערות: ?

[עמ׳ 51] ׳ע׳ עי״ן נקראת אחרי סמ״ך, ככינוי לעין,[355] שעליה טוענים שהיא סמל לספירה התשיעית, אותה קוראים יסוד עולם, ומקום הצדיק.[356] זאת בנושאה דמות הרה מקבלת ברחמה[357] את האותיות נו״ן וזי״ן.[358] נו״ן ענן גבוה שממנו גשם מבורך ביותר. המגשימה, אומר אני, היא השלישית, הספירה שקוראים לה ״בינה״, שער העולם העליון והגבוה ביותר. ספר יצירה קורא [לה] רוח בשם שלנו[359] שממנו שופעים המים,[360] זי״ן — שבע ארצות של העולם

[352] תמונה שלישית, אות ס (נו ע״ב): ׳סמך באות הזה רמוזות כל הגאולות׳. ובהמשך שם (נח ע״א): ׳יום של עשר שעות הוא אלף הששי׳. האלף הששי כאלף המשיח מצוי למשל בפירוש הרמב״ן לבר׳ ב 3.

[353] יח׳ לב 7: ׳שמש בענן אכַסֶּנּוּ׳.

[354] לפי יש׳ כב 22: ׳ונתתי מפתח בית דוד על שכמו ופתח ואין סֹגר וסגר ואין פֹּתח׳. פסוק זה מצטרף לפסוק דלעיל, מתי טז 19.

[355] איבר הראייה.

[356] משלי י 25: ׳וצדיק יסוד עולם׳. פסוק זה נחשב בקבלה כמגדיר את עניינה של ספירה זו.

[357] אמנם בדרךְ כלל בספרות הקבלה נחשבת ספירת יסוד לספירה זכרית ביותר. אך מצויים גם יוצאים מן הכלל, כגון בספר מערכת האלוהות, פרק חמישי, שבו מתוארת ספירת יסוד כנקבת הלווייתן (מנטובה שי״ח, פ ע״ב).

[358] תמונה ראשונה, אות עין (ה ע״ב): ׳ואותו עין נקרא יסוד שבת וציורה נ ז׳.

[359] כלומר, בשם שבו מכנים הנוצרים את הפרצוף השלישי: רוח הקודש.

[360] ספר יצירה פרק א, י-יא: ׳שתיים רוח מרוח [...] שלוש מים מרוח׳.

התחתון, המכונות בשבעה שמות פרטיים,[361] ולתוכן יורד טל וגשם, ותנופת הנהר העליון [שלמדנו] מדוד,[362] שאותו ממארו מכנים אנו אֶרידנוס,[363] כפי שאותה אות עי״ן לבדה הרה את שני העולמות, ומשה אף שידע את כל דברי העולם התחתון, אות זו לא ידע כלל וכלל, שכן סָכל את שער הנו״ן, שקוראים לו [שער] החמישים.[364] מאחר ש״עין״ רואה [שער] זה, לפיכך השיגה את הכינוי עין.

[C31] עם הערות: ?

[C32] עם הערות: ?

בעוול גדול אות זו נתעלמה מן התיאולוג האמיתי,[365] זה אשר את המים החיים באמת שותה אַתה,[366] וסוֹכֵל את שמו של המעיין המאושר.[367] אם שומע הוא את קול בן האל, אותו מעיין שנחֶרה בצל, בשום אופן אינו עתיד להיות סוֹכֵל. שכן מצַווה הוא לחקור את כתבי הקודש, וזה עניינו לא לברך בשלום את הקליפה מן השער אלא להתבונן לעומק בסודות הנסתרים בפנים, ובעיקר פירוש הדבר ידיעה במבנה, בחלקים, בשימוש האותיות. דבר זה גם אם מגוחך הוא בשפות אחרות, אשר הומצאו בכישרונות אנושיים ומתקבלות אצל כל אחד ואחד כפי שנראה לו, באותיות שמוסכם שנמסרו לבניתמותה מידי האל הטוב הגדול, כפי שמתברר בעיון מעדויות משה והנביאים, [דבר זה] אינו רק בקרב הדברים הרציניים והחמורים, אכן הוא גם בקרב הקדושים ביותר, קדושים ומקודשים מאוד. הייתי עושה זאת

[361] שבע ארצות הן, זו למטה מזו, לפי ספרות ההיכלות, ולכל אחת שם משלה. ראה פטר שפר (מהדיר), סינופסיס לספרות ההיכלות, הוצאת מוהר (Mohr), טיבנגן 1981, עמ׳ 270-271, סעיפים 750-766.

[362] תה׳ מו 5: ׳נהר פלגיו ישמחו עיר אלוהים׳.

[363] אֶרידנוס הוא הנהר בצפון איטליה, הנקרא היום פו, ועליו כותב וירגיליוס מארו באיינאיס ו שורה 659. ראה גם לעיל, עמ׳ 46. [?]

[364] על כך ראה לעיל עמ׳ 49 בדיון באות נו״ן, וכן בעמודים 44 ו46. אך אינני מכיר מקור לכך שמשה התקשה גם באות עי״ן.

[365] הכוונה כנראה למשה, אף שהכינוי תיאולוג רגיל בספר זה לבעל ספר התמונה.

[366] אפשר שצריך להיות potat במקום potas כנדפס, ואז נשמיט את המילה ׳אתה׳ (הפנייה אל התיאולוג בגוף שני קשה כאן, ואף המשך המשפט הוא בגוף שלישי).

[367] שם האות עי״ן מתפרש כאן לפי מובנה האחר של מילה זו בעברית – מעיין, והוא מזוהה עם ישו.

לדבר ברור יותר מאשר השמש עצמה, אילולי החלטתי אך לאשר כאן דבר זה במנוד ראש בדרך מרוצתי. להשמיט זאת אינני יכול.

[אות] זו נקראת עי״ן[368] מדבר ״קדש״.[369] את שם המדבר תופסת [הספירה] העשירית, מאחר שהיא איננה מקבלת מן התשיעית שום דבר שאותו יש להעניק לבניהתמותה. אמרנו שהתשיעית נקראת עי״ן, והיא עצמה מכונה צדיק, המושווה לתמר, שנאמר על דוד[370] שהוא פורח כמו תמר.[371] וכך בשעה שקדש העשירית יבשה כחוק שדה המדבר, התשיעית,[372] שהיא עין ה׳ ואור ה״תפארת״, השיבה למקומן את הדשנות והשמחה.[373] ואז אותה כלה קוראת על עצמה: כתמר נתעליתי ב״קדש״.[374]

[C33] עם הערות: לבדוק

מאחר שבאמת שלושה ראשים יש לאות זו, את עי״ן מייסדים גם משלוש אותיות: נו״ן וא״ו זי״ן.[375] [המספר] הראשון הבלתיזוגי, המכיל שלושה בתוכו עצמו, כמועלה בריבוע נותן הוא תשע.[376] שכן עשינו את הספירה התשיעית, ״עין״ וגם עין האל, כנובעת מפעולה של המכיל שלושה, כך שצריך היה ש[עין] תורכב משלוש אותיות, עומדים לצד אות זו שלושה ראשים: שניים מתנשאים ואחד נופל למטה. מזדווגים בתשיעית שניים עליונים, ימיני ושמאלי, ועושה

[368] המילה הלטינית מציינת גם כאן עין אדם רואה ולא מעיין.

[369] צירוף זה לא נמצא במקרא. והשווה: בר׳ יד 7: ׳עין משפט הוא קדש׳; במ׳ כז 14: ׳מי מריבת קדֵש מדבר צִן׳; תה׳ כט 8: ׳מדבר קדש׳. והשווה תמונה ראשונה, אות עין (ה ע״ב): ׳עין [...] והיא אל עין המדבר היא קדש׳. תמונה שניה, אות עי״ן (כ ע״ב): ׳עין [...] כעניין [תה׳ לג 18] ״עין ה׳ אל יראיו״, ונאמר על הצדיקים מדבר קדש׳.

[370] אולי צריך להוסיף את מילת היחס a, ולתרגם: ׳שנאמר עליו [על הצדיק] על ידי דוד׳.

[371] תה׳ צב 13: ׳צדיק כתמר יפרח׳.

[372] דומה שהוא מזהה כאן את העשירית עם היהדות ואת התשיעית עם הנצרות.

[373] לפי המשך הכתוב בהמשך אותו פרק, תה׳ צב 15: ׳עוד ינובון בשֵׂיבָה דשנים ורעננים יהיו׳.

[374] בן סירא כד 18 (פסוק זה מושמט ברוב הנסחים והמהדורות).

[375] תמונה ב, אות עי״ן (כא ע״א): ׳עיו [...] כוחו וצורתו האות נו״ן וא״ו׳. על עי״ן כנו״ן וזי״ן ראה לעיל. [?]

[376] $3^2 = 9$.

[הנופל] למטה שלום במרומים.[377] מכאן היחסים בין השניים גם מולידים כוח שלישי של מיזוג, שאינו מצוי באף אחד מן השנים, אך מחבר בבת אחת כל אחת מהשוקיים באמצעות עצם המפשעה,[378] ועולה יחד מכל אחת משני הכוחות.

ומה בדבר העץ המצויר ככפול העשירייה, לפי חוק הפיתגוראים.[379] מכאן העשירית ממהרת לפגוש בנו, אנשי הצללים העולים אל האור, זו אשר נקראת שער האור. מיד אחרי זאת מציעה את עצמה אות משולשת זו, של שלושת הקווים, הנקראת **[עמ׳ 52]** תשיעית ויסוד, מקום, מולדת, מושב הנשמות. כך ליורדים מן האור אל הצללים השער הראשון שנכנסים דרכו הוא צל העשירית, ואחרכך מציע את עצמו קרברוס המשולש.[380] וכפי שהתשיעית מקבלת מיזוג, כמו שאמרנו, כך הופכת זו לקשה לרצות, אם לא תירפא [ותמותק] בפירות, תותווה בדמות אוסה.[381]

שני שעירים[382] מוביל משה אל המזבחות, את האחד שוחט, שולח את האחר גם אל אותו מדבר ״קדש״,[383] אשר הזכרנו לעיל. לא שהם נעשים קורבנות לאחר מאשר לאל, כי לאחד הכבוד והתפארת, אלא

[C34] עם הערות: ?

[377] לפי איוב כה 2: ׳עֹשה שלום במרומיו׳. פסוק זה משמש הרבה בספרות הקבלה לתאר את היחס הדיאלקטי בין שילושי הספירות.

[378] זו אחת ההוראות של המילה pecten, שמשמעותה העיקרית: מסרק. משמעות אחרת שיכולה אולי להתאים כאן: שׂער הערווה, ואולי הכוונה האמיתית היא לאיבר הזכר.

[379] על העץ הפיתוגראי ראה לעיל עמ׳ 27.

[380] קרברוס הוא הכלב השומר על שערי השאול, המתואר כבעל ארבעה ראשים. ראה למשל וירגיליוס, גאורגיקה I 483. כלב השומר על פתח הגיהינום נזכר גם בראש זוהר רות, זוהר חדש (מהדורת מוסד הרב קוק ירושלים תשי״ג) עה טור ב.

[381] הענקים, במלחמתם באלים, ביקשו להערים את ההר אוסה על ההר פליון כדי לעלות לשמיים. וירגיליוס, גאורגיקה I 283-280. תרגום אפשרי אחר הוא כעצמות (עצמות בלטינית ossa). [?]

[382] = תיישים. מילה לטינית זאת, hircos, היא המשמשת בוולגטה לציין את השעירים בוי׳ טז 5 ואילך.

[383] לפי וי׳ טז. אינני מכיר מקום אחר המזהה את מדבר שילוח השעיר עם מדבר קדש.

שמכאן אנו מתחננים לרחמים, טובות וחסד, מכאן אנו משקיטים את הזעם, את היכולת המסייעת למענישים.

גם הנשמה, הזוכרת את מושבה, איננה שוכחת את השלישייה המיוחדת [לה]. לפיכך חזר וכתב טימאיוס שהיא מורכבת מאותו מוצק מרובע, שכן [הכפלת] שלוש פעמים שלוש שלוש פעמים משלימה עשרים ושבע,[384] ומכאן שלושה כוחות: כוח ההזנה, התחושה וההתבוננות.[385] המנטובאי, [מחשש] שמא אפלטון לא לימד זאת [את הרומאים], הכניס ללטיום את הרילוס, אשר אמו פרוניה שמה בתוכו שלוש נשמות,[386] כלומר אפשרה לו לקבל את מספרי האור המקורי ולהשיב על כנם את [המספרים] שהתיישנו.

משה כתב שאברהם הובל מאור כשדים,[387] עיר ששמה נכתב בשלוש אותיות: אל״ף וא״ו רי״ש, כדי למלא באוֹר את הנשמות המשולשות, אם יראו, או לצורפן באש, אם יתעוורו, או להענישן בקהילת האומללים, אם לחלוטין עיוורים יהיו. כי את כל הדברים הללו, שם זה מציין, כי אם הנקודה תיתלה למעלה, היא מבוטאת ״אוֹר״ ומכריזה על האוֹר, אך אם לעומת זאת תרד הנקודה, כאילו מחביאה היא את עצמה בבטן האדמה, ובערפל עיוור ועמוק את האש השורפת[388] מזכירה, והיא מבוטאת לא ״אוֹר״ אלא ״אוּר״, שמכאן גם

[384] ראה אפלטון, טימיאוס 36-35. והשווה לעיל בעמ׳ 44.

[385] החלוקה המשולשת של הנפש מקורה בכתבי אפלטון (כגון פוליטיאה 435). אפלטון מגדיר את הכוחות בצורה שונה במקצת, אך השלישייה שלפנינו מצויה למשל בין ארבעת כוחות הנפש אצל אריסטו, *De anima* II ii, ובין חמשת כוחות הנפש שמונה הרמב״ם בהקדמה לפירושו לאבות (׳שמונה פרקים׳), פרק א.

[386] לפי וירגיליוס, איש מנטובה לפי מוצאו, לענק ארולוס (המכונה כאן הרילוס), מלך העיר פריינסטה שבלטיום, היו שלוש נשמות, שאותן קיבל מאמו פרוניה. איינאיס VIII 564-563.

[387] בר׳ טו 7.

[388] במקור urentem, שהיא צורה אחרת של הפועל שנדרש במילים הבאות מלשון אוּר.

אנו הבאנו מן האטרוסקים את הפועל העתיק של שרפה [במקור urendi].[389]

מסתורין אלה של התורה האטרוסקית, מארו המנוסה מכול, אף לא חשב שיש להשמיט זאת, בהכניסו [לספרו] את זה האומר שעדיין לא תיקן את מספר המקור: אמלא את המספרים,[390] בשעה שאל "אוֹר" אסור הדבר, אל "אוּר" אשא את עצמי, ואשוב אל הצללים.[391]

מעניין זה נותן [מארו] ל[איש] ההוא את השם פַּלינורוס,[392] שהוא [שמם] של כל האנשים ההולכים בדבקות אחרי הצללים. שכן אותו לילה שאהבו בחייהם הוא ההולך אחרי המונחים בעפר. הזמֵן, לב, לאותו מקום, ששם יישמר אוצר למוות. הם אהבו לא את "אוֹר" אלא את "אוּר", לפיכך יש [להם] לצפות לא לאושר של אוֹר אלא צער של אש.

נוסף על כ"ף, לפיכך יש לאות עי"ן שלושה ראשים: הוא"ו המאושרת שאינה מיטַהרת בקרן ארוכה, זי"ן השוקלת את עונשי שבעת החרפות, שהרי את שֵם כף המאזניים מעניקים לאות זי"ן,[393] גם כדי שיישקלו הזכויות, וגם כדי שיוענקו לכל אחד ואחד הדברים המחויבים.

[C35] **עם הערות:** לבדוק

[389] זו דוגמה נוספת לתיאוריה, שאג'ידיוס שאב מבן עירו Annio, על תפקיד האטרוסקית כמתווכת בין העברית והלטינית. ראה לעיל, בהערה לעמוד 45.

[390] במילים 'אמלא את מספר הצללים' מודיע צלו של דאיפובוס על כוונתו לרדת לשאול בספרו של וירגיליוס מארו, איינאיס VI 545. במקור, המילה מספר היא ביחיד (numerum) ואילו איג'ידיוס גורס ברבים (numeros). בתרגום דיקמן נעלם עניין מילוי המספר לגמרי: 'חיש לרפאים אמלט'.

[391] המשך דברי דאיפובוס שם. ובתרגום דיקמן: 'למלכות הצללים כמו אופל'.

[392] פלינורוס, באיינאיס לווירגיליוס מארו, הוא הנווט של איינאס. איג'ידיוס דורש כאן את שמו כצירוף של המילה היונית pa/lin, שפירושה שוב, עם המילה העברית אוּר. פירוש זה הולם את גורלו של פלינורוס, שנהרג ותחילה לא ניתן לקבורה, וביקש הרבה להגיע לשאול, עד שניתן לו מבוקשו; ראה איינאיס VII 337-383.

[393] ראה לעיל, עמ' 41. לאות זי"ן יש שני ראשים, ועם ראש הוא"ו הרי הם שלושה.

יתר על כן, הם עושים את העי״ן אות של חכמה, של נשמה ושל פיתגורס.[394] שכדי שתבוז לגוף שקועה היא בחלקה התחתון, מתנזרת מבשרים, מפיתויים, מתענוג, אך כדי שתישא אל על [היא בעלת] שני ראשים: מכאן נטיית הנשמה לשאוף לדברים האלוהיים, מכאן מבט חודר של השכל להתבונן ביפי האור. ואז הנשמה שנעשתה חכמה זוכה להיקרא ״עין״, ואף של הרואֶה, כפי שלאחר זמן משיג הוא את שֵם הנביא,[395] כי עם אושר מופלא מגיעים [הנביאים] אל החיות האלוהיות במרומים, לפיכך נזכרות הן עלֹידי הנביא לא רק [כבעלות] עין, אלא גם כמלאות עיניים.[396] לארגוס, שאותו עיצב היווני בדמות המשרתים האלוהיים, יש [מספר עיניים] סָפוּר,[397] אינני יודע [אם עשה זאת] כאגדה להמון או כסוד לחכם, כאילו מותר היה לו להציע זאת לשיקול דעת.

חוץ מזה מצויות בטבע האלוהי עשר ספירות, ומאחר שבו שום דבר לא יכול להיות או גדול יותר **[עמ׳ 53]** או קטן יותר, שוות הן בכול. כדי שכיחידות יִכְללו כולן עשר, ויהיו וגם יוכלו להיקרא פעם יחידות ופעם עשר, אכן [כך יהיה] באמת, אם אחת מכילה את כולן, ואותה אחת תהיה עשר מאה, כפי שבאלפא ביתא ״איק״,[398] בהרחבה מציגים מאה. וכך מן העשירית, אשר נקראת בית דויד, משתלחים מאה רדיוסים[399] של אותה [ספירה], אשר נקראת גם מקדש, מאה פתחים, קולות ממהרים לנביאים השומעים. ובסופו של דבר יש צורך שמאה עיניים ישגיחו להביט מלמטה אל רדיוסים במספר כזה, מאה הבטות של דעות מאושרות.

[394] הפילוסוף פיתגורס (איש המאה הששית והחמישית לפני הספירה) היה ידוע גם בחכמתו ובמיסטיקה שלו המיוסדת על המִספרים, וגם באורח החיים האסקטי שהנהיג.

[395] ש״א ט 9: ׳כי לנביא היום יִקָּרא לפנים הרֹאה׳.

[396] יח׳ א 18.

[397] לארגוס, השומר שאותו הפקידה הרה (בלטינית: יונו) לשמור על אִיוֹ צרתה שהפכה לפרה, היו מאה עיניים. ראה אובידיוס, מטמורפוזות I 625.

[398] במקור, בתעתיק פונטי Eiach. וראה לעיל בעמ׳ 43 ובהערות שם.

[399] ראה גם לעיל, עמ׳ 40, 43.

׳פ׳ פ״א מציינת פֶּה. ראשה אינו נישא ואינו מזדקר, זה מה שישעיהו גינה בנשים שהלכו בגרון נטוי,[400] אלא כפוף אל תוך החזה, כאילו עתיד הוא להכיר את עליבות הגוף והחיים הללו ועתיד לשאוף ל[חיים] טובים יותר.[401] ואחרֵכך הוא קורא: ה׳ לא גבהּ לבי ולא הילכתי בגדולות[402] ולא שמתי פה כלפי שמייא, ולא העזה למרומים, לא מחשבה ולא דיבור.

אם תחקור את הצורה, [פ״א היא] מכ״ף ויו״ד, כ״ף מקיפה יו״ד ניצבת באמצע,[403] כשהיא רומזת למסתורין העמוקים ביותר של השליח, שבו האלוהיות הופכות כלות,[404] ויו״ד, אשר יש לה דמות זכר, מתחברת עם כ״ף, אשר דומה ביותר לרחם אשה. [תמצא] את השמחה הסודית של הדוד והרעיה, ושדות המזרע שאינם ניתנים לביטוי של הפירות האלוהיים. בהתלהבות של חסידות יותר מאשר בהעזה של חקירה[405] יש לעקוב גם אחרי הספירה התשיעית באלוהיות, הקרויה ״יסוד״ בפי התיאולוגים העתיקים, אשר מזדווגת בעשירית כמו פה בפה, כמו זכר באשה, כמו הדוד ברעיה, כאילו בתוך חדר מיטות סודי. ובזאת חפצה אותה פ״א האומרת: יִשקני

[400] יש׳ ג 16: ׳יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון׳.

[401] השווה פירוש האותיות לר׳ יעקב בן יעקב הכהן, מהדורת גרשם שלום, מדעי היהדות ב, ירושלים תרפ״ז, עמ׳ נה: ׳הבט אל צורת הפ״א ותראה הראש האחד נסתר ונחבא בחיק הפ״א ובראש הפ״א מלמעלה צורת עטרה ללמד שכל מי שהוא שפל בעולם הזה הקב״ה קושר לו לעולם הבא עטרת פאר ומקימו ומרימו משפלותו. וזהו שאמר הכתוב [איכה ג 29] ״יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה״. והתקוה זו היא צורת ראש העטרה שבראש הפ״א׳.

[402] לפי תה׳ קלא 1: ׳ה׳ לא גבהּ לבי ולא רמו עיני ולא הִלכתי בגדלות ובנפלאות ממני׳. התרגום כאן כתרגום הוולגטה.

[403] לשון הפירוש לתמונה א אות פ (ה ע״ב): ׳ומן הפ׳ עושין כף יוד׳. וכך אפשר להסיק גם מלשון ספר התמונה עצמו, תמונה ב אות פ (כא ע״א): ׳פ [...] וכח ציור זה האות על קיבול הברית כי אות ברית קודש בתוך העטרה׳.

[404] דומה שכוונתו לא לדברי ׳שליח׳ (במקור Apostoli) אלא לדברי ישו, מתי כה 1 (תרגום דליץ׳): ׳אז תדמה מלכות השמים לעשר עלמות אשר לקחו את נרותיהן ותצאנה לקראת החתן׳.

[405] במקור: של אינקוויזיציה. ודומה שכאן מביע איג׳ידיוס ביקורת על האינקוויזיציה בספרד, אך בחזית דבריו מגן הוא על השימוש בסימבוליקה המינית.

בנשיקת פיהו.[406] כלומר [שהיא] מאלה שאומרים שמתים הם לא עלֿידי מלאך המוות, אלא באושר של נשיקה.[407] מסתורין עמוק וסודי הוא זה, אשר אודותיו [מדבר] המזמור כאילו חתן יוצא מחדר הכלולות שלו.[408]

ולבסוף, בשעה שבפ״א חיבוק הזכר והגבר צריך שיכובד עלֿידי הנשמה כסמל לנישואים האלוהיים, ומאחר שהפה, שממנו הנשיקה,[409] משמיע הבטחות [שנאמרו] באמצעות שיא זה והמנונות של אהבה קדושה עלֿידי נשיקת פה, ושיר נישואים שאין לתארו במילים פותח במזל טוב. אומללים שנלכדו בתענוגות, בפיתויים, מושלכים מכאן עם הבתולות הטיפשות.[410]

׳צ׳. האות ״צַדֶה״, אשר היתה רגילה להיקרא עלֿידי התיאולוגים גם ״צדיק״ או ״צֶדֶק״,[411] תופסת את המקום האחרון בין הכפולות,[412] שכן יש ׳צ׳ כפופה ו׳ץ׳ אחרת ישרה, שבהן השתמש פיתגורס,[413] עם האות עי״ן שאודותיה דיברנו לעיל, לחינוכם של צעירים ובניֿתמותה. כי בתחילה על האדם ללכת בדרך לא נודעת של יער בלתיֿעביר, בשעה שהנפש מוצפת בשפע היער והחומר[414] ובתענוגות, באמצעות חיתולי תקופת החיים המתחילה. אך, כפי שאומר האורקל: במה מיישר נער את אורחו.[415] בשקוט ובנוח התנועה והזרימה כאשר הנשמה מתחילה להחכים, שתי דרכים אלה מציעות את עצמן: השמאלית של הטיפשים והימנית של החכמים.

[406] שה״ש א 2, לפי נוסח הוולגטה. ובמקור: ׳ישקני מנשיקות פיהו׳.
[407] ראה למשל בבלי, מועד קטן כח ע״א.
[408] תה׳ יט 6: ׳והוא כחתן יוצא מחֻפתו׳, לפי נוסח הוולגטה.
[409] הכוונה אולי לא רק לכך שהנשיקה יוצאת מן הפה, אלא גם שהמילה הלטינית לנשיקה (osculum) נגזרת מן המלה פה (os).
[410] אותן שנזכרו במשל ישו במתי כה.
[411] במקור: Zadich vel Zedech.
[412] כלומר בין האותיות כמנפ״צ שיש להן גם צורה סופית.
[413] על האות ץ המציינת את שתי הדרכים הפיתגוראיות, ראה גם לעיל, עמ׳ 27.
[414] יער מסמל את החומר, בעקבות המילה היוונית u9/lh, שפירושה גם יער וגם חומר. על סמל יער ראה גם לעיל, בעמוד 24. [כך?]
[415] תה׳ קיט 9, לפי הוולגטה שלפי השבעים. ובמקור: ׳במה יזַכה נער את אָרחוֹ׳.

האחת מובילה אל בני העולם התחתון ואל האומללים, והאחרים אל ה[שדות] האליזיים[416] והמאושרים. אביב קצר [מצוי] בחצר של אחת מהן, בפנים חורפים נצחיים. כנגד זאת האחרת, הלוהטת בחזית, משלחת פנימה רוחות מנוגדות. מיד מבצעת היא עינוגים נצחיים של אביב וסתיו.

שני שערים פתוחים בה, **[עמ׳ 54]** כפי שמלמד תיאולוג זה.[417] כי, כפי שלימדנו קודם,[418] שני עולמות הם בגודל האלוהי לאין שיעור. האחד נעלה, מסתפק בעצמו, אשר לשילוש המאושר והמוחלט ביותר. האחר הוא העולם האמצעי, שבתוכו הוא [השילוש מצוי] לשם בריאה או הנהגה של העולם השלישי הזה. לכל אחד מן העולמות הללו יש שער, לקודם ״בינה״ ולמאוחר העשירית. לשער העליון קוראים גם היובל[419] הגדול וקרן, ולתחתון בית מלכים ומדרגת שן. מכאן, מילה במילה, מארו,[420] וקודם־לכן הומרוס,[421] קיבלו את השער הכפול. מכאן [שער] גבוה של קרן, כאילו גבול אחרון, מכאן שער שן כ[שער] האמצעי, שאותו מחזיקים אנחנו החיים בחסידות, כדי שנשיג אחרי המוות את הגבוה יותר.

שער העולם העליון נקרא בינה על־יד ישעיהו, איוב וכל הנביאים. תחתיה טוענים שמוכלים חמישים שערים אחרים, שאת כולם, חוץ מאחד, פרסמו שמשה חדר, ולפיכך הקדישו את האות נו״ן, סמל שר החמישים, לשער עליון זה.[422] אכן את היו״ד, המציינת עשירייה, מייחסים לעשירית, אשר היא שער העולם התחתון. ובשל אלה,

[C36] עם הערות: ?

[416] מעין גן עדן במיתולוגיה היוונית־רומית.

[417] תמונה ג, אות צ, נט ע״ב: ׳צד״י זה הכח בארון הברית לצדיק וכח הצדקה להיות שני השערים דבוקים להיות צדיק המקבל מן הבינה לצדיק ועטרת מקבלת מן הצדיק׳.

[418] ראה לעיל, עמ׳ 35, 36.

[419] במקור: Iobeleum.

[420] דבריו יובאו להלן באחת ההערות הבאות לעמוד זה.

[421] הומרוס, אודיסיאה XIX שורות 562-567 (בתרגום כהנא): ׳שני שערים יש לחלום הערפילי, האחד עשוי קרן, האחר – שנהב. חלומות החולפים בשער השנהב המשויף, משקרים, נושאי דברי שווא, ואילו היוצאים בשער הקרן הלטושה מתגשמים וקורים באמת, אחרי שהאדם רואה אותם׳.

[422] ראה לעיל, עמ׳ 49, אות נו״ן.

בחוכמה עמוקה, את הצד״י העמידו כתמונה של שני השערים, מצורות הנו״ן והיו״ד.[423] בשערים מתבוננת עין בעין הנשמה המשוחררת מחומר הגוף, כשבעודה שכובה ומשתרעת בגוף כאילו עלֹידי תרדמת משתאה היא וחולמת. גם את השער העליון אף אחד מבני תמותה לא יראה ויחיה, כמו שאומר האורקל,[424] אך התחתון עמנו הוא בצרה,[425] ובעומדו לצד החיים מאיר, מעודד, משלים ומייסד.

בשל הדברים האלה, מארו,[426] המתבונן באותה חוכמה עתיקה, גם מכנה את אלה שערי השינה וכשהוא מציין את המאפיין המיוחד לכל אחד מן השניים, וגם כותב שלא משער הקרן שולח הוא,[427] בהיותו מרוחק ביותר וסגור בפני החיים, אלא [כפי] מה שמותר לאדם המצוין בחסידות,[428] בכל זאת [שולח] הוא משער השנהב.

עם זאת, כדי שלא תאמין שדברים אלה נאמרו באופן שירי [בלבד], דע שאודות הקרן והשנהב נכתבו עלֹידי תיאולוגים עתיקים דברים

[423] כלשון הפרשן לתמונה ג, אות צ, נט ע״ב: ׳צ [...] וגם הצורה יש לה ב אותיות נקראות ב׳ שערים שער העטרת ושער הבינה שהן נו״ן יו״ד׳. צורת הצד״י כמורכבת מנו״ן ויו״ד נזכרת בספר הבהיר ובספר הזוהר, ועוד. על עניין זה והשלכותיו ביחסי היהדות והנצרות, ובשבתאות ובחוגי תלמיד הגר״א וכו׳, ראה יהודה ליבס, ׳צדקת הצדיק: יחס הגאון מווילנא וחוגו כלפי השבתאות׳, קבלה 9 (2003), עמ׳ 225-306, ובספרות נוספת המצוינת שם.

[424] ראה שמות לג 20: ׳לא יראני האדם וחי׳, הפעלים הלטיניים הם כאן בהתאם לתרגום הוולגטה.

[425] ראה תה׳ צא לו: ׳עמו אנכי בצרה׳, בהתאם לתרגום הוולגטה. פסוק זה מובא לציון גלות השכינה גם בתמונה ב, אות ל, יח ע״ב.

[426] וירגיליוס מארו, איינאיס, VI שורות 893-897 (בתרגום דיקמן): ׳שני שערים לשֵנה, האחד מעוצב הוא מקרן, / בו צללי האמת יצאו לבקר את הארץ. / שער שני – כולו שנהבים ולבן הוא כשלג: / רק חלומות הכזב יעלו בו לקראת השמים / בו ישלח גם אנחיזס את בנו בלוויית הסיבילה׳.

[427] במקור se, שדקדוקית הוא כינוי החוזר לנושא. אמנם איג׳ידיוס לא תמיד מקפיד על כך, אך בכל זאת אפשר אולי למצוא כאן זיהוי מסוים שעושה אייג׳ידיוס בין וירגיליוס לגיבורו איינאס. איינאס הוא בן אנחיזס הנזכר בהערה הקודמת.

[428] האדם המצוין בחסידות (insignis pietate vir) הוא כינויו של איינאס (ראה בהערה הקודמת) בפתיחת הספר, איינאיס I 10. וראה גם לעיל, בהערה לעמוד 41, אות ח.

רבים, שיש לדון אודותם במקומם שלהם. גם אפלטון לא שתק אודותם, אדרבא בכרמידס אומר הוא שבחלום יודע הוא אף אם הדברים שהוא מספר שולחו מ[שער] הקרן או מ[שער] השנהב.[429]

׳ק׳ קו״ף כך מצוירת. שכן יש לה עמוד ישר, נו״ן, בבחינת השער העליון,[430] וכ״ף ירחית, בבחינת השער התחתון.[431] אך היא מזווגת את אלה בהיגיון אחר מאשר הצד״י. ההיא מחברת את כל אחד מהשניים בחוק צודק, וזאת עושה סדר באופן מנוגד, שהגדול יותר יהיה למטה וישרת את הקטן יותר. מה שנעשה באחים יעקב ועשו,[432] צלמי הדברים האלוהיים. לעתים בין בניתמותה נמצאים קדושים, ואז ל״צדיק״ יש כוח וזכות בעולם, כי האנשים חלקם משרתים את הרוח, חלקם הולכים אחר הטבע ומחבקים אותו. וכאשר האנשים מתמזגים עם זרמי הטבע, עד שהם אינם זוכרים את הדברים האלוהיים, הטובים והחסידים אפס הם במספר או מאוד מעטים, ואלה גם נמצאים תחת עריצות החוטאים, והם או מדוכאים או בזויים.

לפי דעת האבות הארמיים, קו״ף יכולה גם, בשעה שנו״ן ישרה, להוסיף את צורת הרי״ש. באופן זה ׳ק׳ עם כ״ף, [ובאופן] זה עם רי״ש ׳ר׳. אך לרי״ש ולנו״ן יש אותו שער, גבוה ונישא. ועד שאותה אות עם הכף השולטת, מביאה מחשכים, וכך עם הרי״ש המקרבת עצמה, מביאה אור. הקודמת יולדת עולמות כה אומללים, זאת שאחריה אכן מאושרת מאוד.[433]

[C37] עם הערות: ?

[429] אפלטון, כרמידס, a173. ובתרגום כתבי אפלטון לא״מ יוסף ג. ליבס, כרך א, עמ׳ 171.

[430] בוודאי צריך להיות superiori במקום superior כנדפס.

[431] תמונה א, אות ק (ה ע״ב): ׳ק [...] מידתה התפארת בכח הנון לשער לה לכן היא פתוחה למטה וארוכה רומז לשפע היוצא ממנה ויורד למטה וציורה מורה בינה העליונה המשפעת במלכות ושעת לבנה ממשלתה׳. אפשר שאיג׳דיוס גרס במקום ׳ושעת לבנה׳ ׳ושער לבנה׳. וראה גם תמונה ג, אות ק (ס ע״א): ׳קוף כח זו הצורה בשבת השנה כי הוא ראש וסוף הבנין שיעור שני פתחים לאחד וצורה אחת כי בה ננעלו כל השערים׳.

[432] כפי שהוגד לרבקה: ׳ורב יעבד צעיר׳ (בר׳ כה 23).

[433] תרגום אפשרי אחר: ׳זאת שאחריה אכן [יולדת עולמות] מאושרים מאוד׳.

׳ר׳ ריש היא אות שדומה ל[אות] דל״ת, הן בצורה והן בפשטות. וגם נקראת היא בשם מֵעַין ״ראש״, אשר בלשון רוח הקודש מבטא ראש. **[עמ׳ 55]** היא נקראת גם ״רצון״ ו״רוח״, רצון ורוח. שכן הספירה השלישית, שכינינו אותה שער העולם העליון, נקראת גם עלֵידינו רוח הקודש, וגם רצון עלֵידי הארמיים. כי היא מתפשטת [במחשבת] רצון, לא במחשבת טבע. והיא ראשית שבע המתנות, העמודים, הספירות, וגם של העולם האמצעי וגם של הקיצוני. וגם מוחזקת ונקראת עלֵידי הסופרים משני הסוגים[434] אֶמֶן של כל הדברים. ומאחר שאיננה שייכת לאותם דברים אשר חוזרים לעניינים אנושיים, כמו הדברים שבעולם האמצעי, לפיכך לא היתה היא ראויה להיות מחוברת ונחלקת, אלא בודדה, פשוטה שאיננה מקבלת חלוקה.

׳ש׳ לשי״ן יש יו״ד משולשת, ומתעלה בציצת ראש משולש, כשהיא מחברת [זאת] בקשת תחתונה אחת. אותן שלוש ציציות ראש הן שלוש אותיות, לגמרי בעלות אותה צורה עצמה, ובהן נכתב השם הגדול ״אדני״ בסדר זה:[435] [שֵׁם] אשר תופס את מקום הספירה הששית המלכותית ו[את מקום] החתן והשמש העדיף. הקשת היא ״כ״ף״, הרעיה והלבנה,[436] אשר לווה אל בטנה החלולה למטה את האור מהחתן השמש, וקולטת זרע. מכאן נולדים כל הדברים האנושיים, [ומכאן] מוענקים הדברים האלוהיים.

[C38] עם הערות: ?

׳ת׳ ת״ו נרקחת או מרי״ש ונו״ן או מכ״ף ואֵוא״ו. שכן אלוהית היא הרוח, אשר מובחנת באמצעות שתי האותיות, בכל עת שהיא מאירה כה הרבה, כמו בשעה ששורה הרוח על החיים, ובכל עת שהיא גם ממלאת וגם משמחת, כאשר בדרך אל השדות הפוריים ניתן להתבונן בפני האב, והנשמות היוצאות מן הכלא משיגות את גדרי הטובות

[434] כלומר ׳על ידינו׳ [הנוצרים] ו׳על ידי הארמיים׳ [המקובלים היהודים].

[435] כאן הובא ציור של שלוש יו״דין, שתיים למטה ואחת למעלה (כעין הטעם סגולתא), בצורה שאכן משמשת בכתביֵיד לציון שם ה׳.

[436] תמונה א, אות ש (ו ע״א): ׳ש [...] וציורה ג׳ מדות העליונות הנשפעים כאחת זכר לאבות והקשת שלמטה רומז לחותם הברית אשר כרת לארץ לתת לאברהם ליצחק וליעקב אשר למעלה׳.

כולן, משתיהן, כפי שביקש אלישע, רוח כפולה:[437] כאן גם של חסד וגם של נבואה, לאלה [רוח] של חיזיון עליון ועונג. שָׁם הנו״ן התלויה, כמו תקווה הסומכת אותנו בחיים כעוגן, כאן הנו״ן המשתרעת, שוקטת ובעצמה מספיקה לעצמה.

כזאת ממש היא הרוח, כפי שמבטיחים דברי האורקל, הגורמת לנו להשתרע במשתה נצחי של מדושנים.[438] ומאחר שיהיה זה קץ אמיתי של טובות,[439] שלאף אחד אסור לגעת בו לעולם, אלא אם כן אותה רוח הקדימה ולקחה [אותו] בחיים האלה, ובקורעה מן הדברים האנושיים, הסמיכה את דעתו אל האלוהיות וקשרה אליהם בקשר נצחי ובלתי ניתן להתרה.

לפיכך מוקדם יותר ובאמצע האותיות ממוקמת ״קו״ף״[440] הנשלחת לעבר הנו״ן התלויה. בעקב הקיצוני של כולן, ת״ו המעלה את המנוחה והעונג של המשתרע והשוקט, ואת אריכות ונצחיות הימים אשר מבטיחה הנו״ן בירך הארוכה. דברים אלה [ת״ו] מכניסה כבר לא לתקווה אלא לקניין מבורך של האוצרות עצמם ושל אושר מתמיד, ואומרת, כמו בשיר הכלולות: שתו רעים ושכרו.[441]

[437] מ״ב ב 9: ׳ויאמר אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי׳. ולפי תרגום הוולגטה: ׳ויאמר אלישע: אני מתחנן שתהיה כפולה הרוח שלך [או: הרוח הכפולה שלך. במקור, כמו כאן: spiritus duplex] בתוכי׳.

[438] כוונתו כנראה לתה׳ כג 5: ׳תערֹך לפני שלחן נגד צֹרְרָי דִּשנת בשמן ראשי כוסי רויה׳. אך אפשר שהכוונה גם לתה׳ צב 15, הנרמז גם לעיל, בעמוד 51.

[439] או: ׳של [במשמעות: בעבור] הטובים׳.

[440] כנראה צריך להיות: ״כף״.

[441] לפי שה״ש ה 1: ׳אכלו רעים שתו ושכרו דודים׳.